

ОДБРАНА

Година XII ■ Број 251 ■ 1. март 2016. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ТЕМА

ВМА ПРЕД ОЧИМА ЈАВНОСТИ

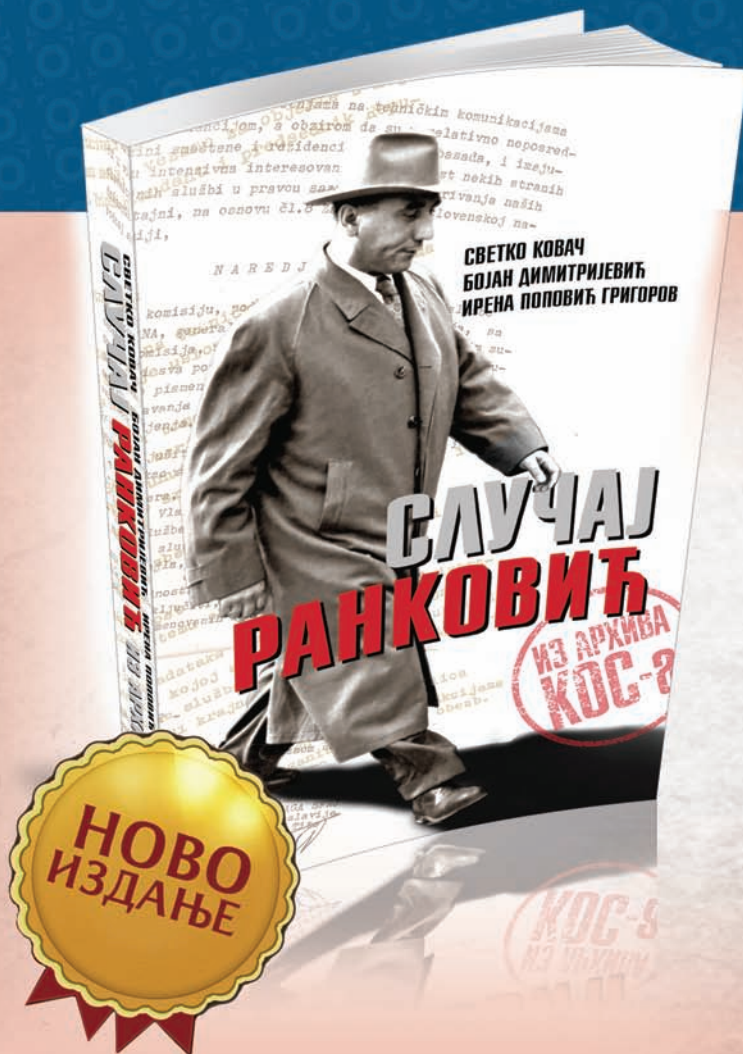
ВРЕМЕ ИЗАЗОВА

ИНТЕРВЈУ

БРИГАДНИ ГЕНЕРАЛ
СЛАВОЉУБ ДАБИЋ, ДИРЕКТОР ВОА

КОРАК ИСПРЕД ПРЕТЊИ

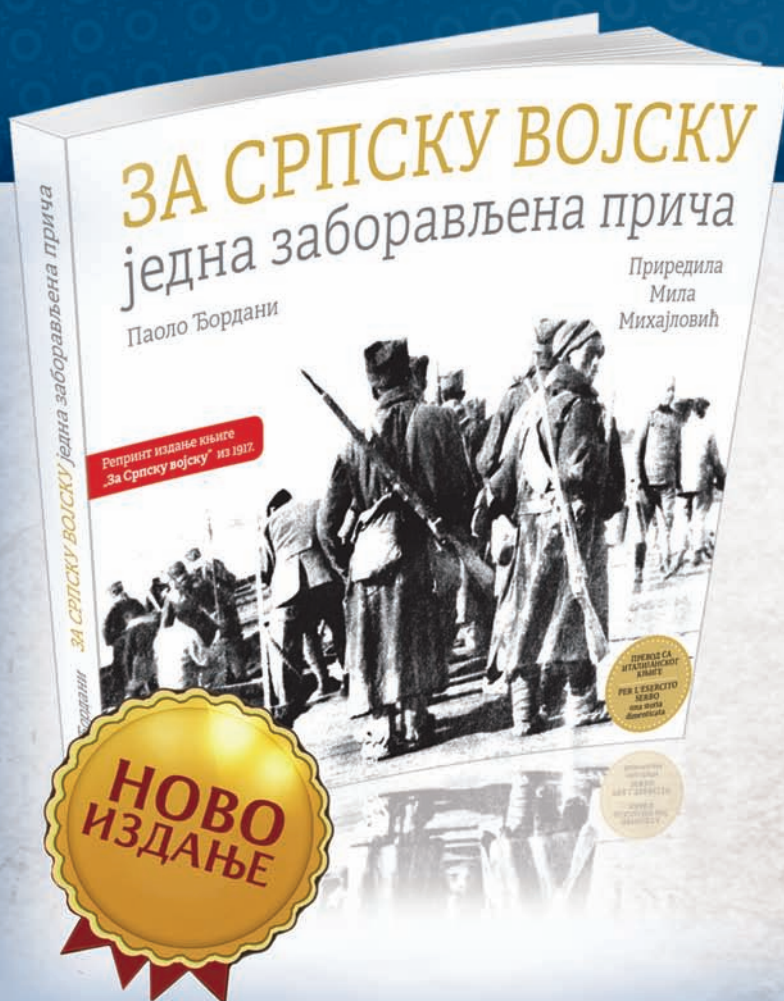
СЛУЧАЈ РАНКОВИЋ ИЗ АРХИВА КОС II

– II издање

Светко Ковач, Бојан Димитријевић,
Ирена Поповић Григоров
Броширано, 15x23, 548 стр.
шифра: 111316; цена: 1.210,00 динара;
са попустом: 847,00 динара

Анотација: Књига говори о афери која је променила ток историје социјалистичке Југославије. У центру те афере био је Александар Ранковић, први човек југословенских и српских служби безбедности и организациони секретар Комунистичке партије. Заснована на до сада непознатој архивској грађи Војне службе безбедности, књига проблематизује читаву „Брионску аферу“, супротстављајући нове и непознате податке тада изреченим оптужбама.

МЕДИЈА ЦЕНТАР
ОДБРАНА

ЗА СРПСКУ ВОЈСКУ

– једна заборављена прича
Мила. Михајловић
Броширано, 23x21, 188 стр.
шифра: 111323; цена: 715,00 динара;
са попустом: 500,50 динара

Од 12. децембра 1915. па до 29. фебруара 1916. године италијанска морнарица је из Албаније евакуисала 260.895 српских војника и избеглица, 24.000 аустријских војника – заробљеника Српске војске, 10.153 коња, 68 топова и 300.000 тона хране и материјала. Са војском су евакуисани и Српска влада, војни врх, краљ Петар I Карађорђевић и регент Александар. Обављено је 248 пловидби са 350 лађа. Управо су ти подаци окосница књиге Паола Ђорданија, коју је за српско издање превела и приредила Мила Михајловић.

МЕДИЈА ЦЕНТАР
ОДБРАНА

Ловачка кућа „Дијана“ – боравишна такса 50 дин.

Тип собе	Полупансион (доручак и ручак)		Преноћиште са доручком		Викенд понуда ПП
	Цивилна лица и странци	Војни осигураници	Цивилна лица и странци	Војни осигураници	
1/1 франц. леж.	2.750,00	2.200,00	2.500,00	2.000,00	1.980,00
1/1 сл	2.530,00	2.025,00	2.300,00	1.795,00	1.823,00
1/1 соб	2.310,00	1.848,00	2.100,00	1.680,00	1.663,00
1/3 соб	2.220,00	1.760,00	2.000,00	1.600,00	1.584,00

*Осигурање – 5,76 дин.

Ресторан „Врањак“ бунгалови – боравишна такса 60 дин.

Тип собе	Полупансион (доручак и ручак)		Преноћиште са доручком		Викенд понуда ПП
	Цивилна лица и странци	Војни осигураници	Цивилна лица и странци	Војни осигураници	
1/1 сл	1.870,00	1.496,00	1.700,00	1.360,00	1.346,00
1/2 сл	1.650,00	1.320,00	1.500,00	1.200,00	1.188,00
1/3 сл	1.540,00	1.232,00	1.400,00	1.120,00	1.109,00
1/4 сл	1.430,00	1.144,00	1.300,00	1.040,00	1.030,00

*Осигурање – 5,76 дин.

Објект вила „Срна“ – боравишна такса 90 дин.

Тип собе	Полупансион (доручак и ручак)		Преноћиште са доручком	
	Цивилна лица и странци	Војни осигураници	Цивилна лица и странци	Војни осигураници
Апа. 1/1	6.150,00	4.920,00	5.950,00	4.720,00
Апа.1/2	4.150,00	3.320,00	3.950,00	3.120,00
Соба 1/1	3.380,00	2.700,00	3.180,00	2.500,00
Соба 1/2	2.610,00	2.100,00	2.310,00	1.900,00

*Осигурање – 5,76 дин.

Објект вила „Кошута“ и бунгалови – боравишна такса 90 дин.

Тип собе	Полупансион (доручак и ручак)		Преноћиште са доручком		Дневни боравак	Викенд понуда
	Цивилна лица и странци	Војни осигураници	Цивилна лица и странци	Војни осигураници		
1/1 фран. леж.	2.663,00	2.130,00	2.480,00	1.983,00	1.506,50	1.917,00
1/1 сл	2.455,00	1.963,00	2.288,00	1.828,00	1.402,50	1.767,00
1/2 соба	2.058,00	1.650,00	2.415,00	1.538,00	1.204,00	1.485,00
1/1 дуплекс бунгалов	3.685,00	2.950,00	3.433,00	2.745,00	2.017,50	2.655,00
1/2 дуплекс бунгалов	2.915,00	2.333,00	2.718,00	2.175,00	1.632,50	2.100,00
1/3 дуплекс бунгалов	2.058,00	1.650,00	1.915,00	1.525,00	1.204,00	1.485,00
1/4 дуплекс бунгалов	1.650,00	1.320,00	1.525,00	1.215,00	1.000,00	1.188,00

*Осигурање – 5,76 дин.

- У ценама је урачунат ПДВ.
- Деца до 10 година имају попуст од 30 до 70% према правилнику и посебним упуштвима МО.
- Начин плаћања: чековима на одложено плаћање у три рате.
- Боравишна такса се наплаћује према одлуци општине на којој се налазе објекти (Бач – ресторан „Врањак“ и бунгалови; Бачка Паланка – ловачка кућа „Дијана“, Шид – вила „Кошута“ и вила „Срна“)
- Осигурање се наплаћује по важећем уговору са осигуравајућом кућом.
- Доплата за услугу пуног пансиона за све смештајне јединице је 350,00 дин. по дану и по особи.
- Цена дневног боравка је 50% од цене коштања пансиона одређене смештајне јединице по особи.
- Викенд понуда важи само за војне осигуранике и односи се на услугу полупансиона (ноћење, доручак и ручак).

У „МОРОВИЋ“
објављује
НОВИ
ЦЕНОВНИК
УГОСТИТЕЉСКИХ
УСЛУГА
који се
примењује
ОД
1. 2. 2016. год.

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наслеђава традиције „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић

Владимир Вјештић

Мирјана Крстовић, поручник

Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,

Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,

др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,

Будимир М. Попадић, Никола Остојић,

Александар Радић, Влада Ристић,

Драгана Барјактаревић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),

Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Стефана Савић (уредница),

Даримир Банда, Душка Стефановић,

Јово Мамула (фото-репортери)

Језички редактор

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја: 3201-810; 23-810; 3241-254

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

odbrana@mod.gov.rs

redakcija@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РС

месечно 160 динара. За претплатнике преко

Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

ISSN 1452-2160

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 251

Припадник 310.
срд за ПВД на
радарској
станици

Снимио
Горан СТАНКОВИЋ

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 139

ПОЕМА БОЛА И ПРКОСА

20

310. самоходни ракетни
дивизион за ПВД

СТРАЖА НАД
ШУМАДИЈОМ

28

Супружници докторирали
у истој седмици

И НАУКА
ЈЕ ПЛОД ЉУБАВИ

42

Изазови бугарске авијације
ПОТРАГА
ЗА БУДУЋНОШЋУ

48

Откривена спомен-биста краља
Александра Првог
Карађорђевића

ОМАЖ
ВЕЛИКАНИМА

8 Бригадни генерал
Славољуб Дабих, директор ВОА
КОРАК ИСПРЕД ПРЕТЊИ

14 Војномедицинска академија
пред очима јавности
ВРЕМЕ ИЗАЗОВА

24 Бригадни генерал
Жељко Петровић, командант
Прве бригаде КоВ
ЉУДИ СУ БОГАТСТВО

30 Каква је будућност најстаријег
емисионог медија
РАДИО, НЕ РАДИО...
АЛИ ДОКАД?

34 Кинеска самоходна
хаубица PLZ-05
ДОМЕТ
ЗА ПОШТОВАЊЕ

38 Четвороцевни
противавионски митраљез МЗ
С НЕБА НА ЗЕМЉУ

54 Законоправило Светог Саве (3)
САВА ЈЕ ТВОРАЦ

58 Утврђења у Србији – Кладово
ФЕТИСЛАМ

62 Снајперисткиње
у Другом светском рату
ФАТАЛНЕ РУСКИЊЕ

Реч уредника

Како је тешко – Војска

5

Председник Републике дао је, 25. фебруара, на седници Савета за националну безбедност, одобрење министру одбране да јединице Војске Србије стави у пуну приправност како би, у случају потребе, могле да заштите државу од безбедносних изазова који долазе споља. Овакав потез главнокомандујућег најављен је дан раније после заседања Бироа за координацију служби безбедности.

Медији су, мање или више помпезно, известили о томе бирајући речи у складу са уређивачком политиком. Војска ће, дакле, поново на границе уколико затреба, а затребаће уколико наши северни суседи мигрантима препрече пут ка земљама Западне Европе. Алтернатива би била претварање Србије у огроман избеглички камп, што земља не би издржала без озбиљних последица по безбедност и економију.

Процена државног врха је да снаге МУП-а немају капацитет да се изборе са неконтролисаним приливом избеглица из Македоније, па се опција ангажовања Војске Србије у том светлу чини више него реалном. Медији су известили да је Четврта бригада КоВ, у чијој је зони одговорности југ Србије, добила задатак да припреми план ангажовања.

Јавност је, чини се, навикла на то да Војска увек има решење за сваки акутни проблем. Како и не би када су војници у протекле две године спасавали ефикасније од спасилаца, градили брже од грађевинара, чистили боље од комуналаца...

Пре но што просечан грађанин утоне у миран сан свестан да Војска брине о свему, ваљало би истаћи неколико ствари – граница Србије и Македоније дуга је око 270 километара и добрим делом се простире по тешко приступачном терену. Уколико Република Србија затвори седам друмских и два железничка гранична прелаза, колико их укупно има према Македонији, мигранти ће тражити пукотине на државној граници.

Колико напора ће Четврта бригада морати да уложи како би се то спречило, у овом тренутку најбоље зна командант генерал Лубура. Као и много пута до сада, најодговорније старешине Војске Србије мораће да пронађу „модус операнди“ за низ проблема од којих ће логистичка подршка, без сумње, бити један од најозбиљнијих. Како великом броју јединица на терену обезбедити и дистрибуирати храну, чисту и суву одећу и обућу, медицински материјал, гориво и све остало, нарочито током варљивог, често хладног и кишовитог марта, питање је за главобољу.

Процедуре које ће припадници Војске примењивати у случају интервенција такође су важна ставка у планирању ове операције јер је јасно да свака употреба силе према мигрантима мора бити ограничена и строго контролисана...

Да ли ће и колико дуго Војска морати да чува границу зависи од одлука Европске уније и земаља чланица које све више воде самосталну политику у односу на Брисел када је реч о избегличкој кризи. Импотенција заједничке спољне и безбедносне политика ЕУ нашу земљу доводи у ситуацију да примењује изнуђена решења. У овом случају Војска Србије је та која их мора спровести у дело.

Војска ће то, као и у сваки пут до сада, учинити.

Питање је, само, по коју цену. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

ПРЕДАВАЊЕ АМБАСАДОРА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Амбасадор Руске Федерације у Републици Србији Александар Васиљевич Чепурин одржао је 25. фебруара на Војној академији предавање слушаоцима Високих студија безбедности и одбране, Генералштабног и Командно-штабног усавршавања.

Говорећи о теми „Међународна безбедност, међународни тероризам и противтерористичка борба“, амбасадор Чепурин нагласио је да је културолошки и привредно, услед свог геополитичког и стратешког положаја, Русија окренута и Европи и Азији.

Током предавања амбасадор се осврнуо и на период хладног рата, подсећајући да је његов крај условио стварање новог светског поретка који се последњих година налази пред великим изазовима. Управо зато, навео је амбасадор Чепурин, није нимало лако предвидети како ће свет изгледати у блиској будућности, наводећи да су Југоисточна Азија и Кина последњих година лидери у области привредног развоја, померајући тиме глобално тржиште на Блиски исток. ■

ИЗЛАГАЊЕ ПРОФЕСОРА ДР ВАН ДЈУКА

Професор војне психологије др Гидеон ван Дјук с Факултета војних наука Стеленбош у Јужноафричкој Републици одржао је 22. фебруара предавање на Војној академији.

Окупљеним психолозима из система одбране професор је говорио о управљању траумама, посебно наглашавајући важност чињенице да војни психолози морају да унапреде своје вештине како би били спремни да се суочавају с изазовима савременог начина ратовања и последицама које оставља на припаднике оружаних снага. Професор Ван Дјук нагласио је да је превентива најбољи начин за борбу против посттрауматског стресног поремећаја. ■

ОБЕЛЕЖЕН ДАН УНИВЕРЗИТЕТА ОДБРАНЕ

Свечаност поводом обележавања пете године од оснивања Универзитета одбране у Београду одржана је 24. фебруара у Дому Гарде на Топчидеру.

Државни секретар Ненад Нерић рекао је да велико поверење у војну високообразовну институцију обавезује Универзитет одбране да буде чувар традиције и лидер у будућности.

Према речима ректора Универзитета одбране

генерал-мајора проф. др Младена Вуруне, иако је реч о најмањем државном универзитету Републике Србије, он баштини постигнућа остварена током више деценија успешног развоја високог образовања у нашој војсци.

Генерал Вуруна уручио је плакете Универзитета одбране Копненој војсци Србије и Универзитету у Крагујевцу. Такође, додељена су признања најбољим кадетима, студентима и пензионисаним наставницима Универзитета одбране. Свечана промоција 16 доктора наука Универзитета одбране одржана је дан раније. ■

ОБИЛАЗАК АТЛЕТСКЕ ДВОРАНЕ НА ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ

Министар омладине и спорта Вања Удовичић, државни секретар у Министарству одбране Ненад Нерић и председник Атлетског савеза Србије Веселин Јевросимовић обишли су 18. фебруара атлетску дворану у Београду, уочи свечаног отварања заказаног за почетак марта. Министар Удовичић истакао је да је атлетика, после пет година од иницијативе за изградњу, коначно добила своју кућу и да је веома важно створити услове да се наши спортисти припремају у Србији.

Према речима државног секретара Нерића, у дворани ће сви кадети и они који се школују у систему одбране користити савремени објекат за атлету, једини таквих капацитета у овом делу Балкана.

Председник Атлетског савеза Србије изразио је задовољство чињеницом да је краљица спортова добила кров над главом и да ће објекат из корена променити слику атлетског спорта.

За изградњу атлетске дворане Министарство одбране дало је земљиште на коришћење, док је изградњу финансирало Министарство омладине и спорта. Дворана је мултифункционална па ће је, осим спортиста, користити и рекреативци, а прилагођена је и особама са инвалидитетом. ■

СЕМИНАР О ВОЈНИМ ДОКТРИНАМА

7

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Јовица Драганић учествовао је средином фебруара на семинару о војним доктринама на високом нивоу који је, у организацији Форума за безбедносну сарадњу Организације за европску безбедност и сарадњу, одржан у Конгресном центру Хофбург у Бечу.

Током боравка у Бечу, генерал Драганић састао се са замеником начелника Генералштаба Чешке Републике генерал-потпуковником Франтишком Маленинским, замеником начелника Генералштаба за стратегију Финске Републике генерал-мајором Тимом Кивиненом и некадашњим замеником начелника Генералштаба Руске Федерације генерал-потпуковником у пензији Андрејом Третијаком, са којима је разговарао о досадашњој и предстојећој билатералној војној сарадњи. ■

НАЧЕЛНИК ГЕНЕРАЛШТАБА ГРЧКЕ У ПОСЕТИ СРБИЈИ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић састао се 25. фебруара са начелником Генералштаба националне одбране Републике Грчке адмиралом Евангелосом Апостолакисом у Дому Гарде у Топчидеру.

Осврћући се на претходни период, генерал Диковић изразио је задовољство што Војска Србије у оквиру билатералне војне сарадње са оружаним снагама Републике Грчке има 12 до 14 активности годишње.

– Том сарадњом заједнички смо јачали наше капацитете, размењивали мишљења и искуства по битним питањима, школовали и усавршавали кадар на нашим војним школама, изводили заједничку обуку и вежбе – нагласио је генерал Диковић додајући да су те две земље и данас на заједничком задатку који оптерећује целокупан регион, а то је мигрантска криза.

Начелник Генералштаба Војске Србије изразио је захвалност Републици Грчкој на принципијелној политици и непризнавању независности Косова и Метохије, те за велики професионализам припадника оружаних снага Грчке у саставу КФОР-а, који нису само мост сарадње с грчким оружаним снагама, већ мост сарадње и партнерских односа са снагама КФОР-а на простору Косова и Метохије.

Генерал Диковић истакао је да Србија намерава да се придружи борбеној групи Европске уније Хелброк, који предводи Република Грчка, додајући да ће већ ове године официри Војске Србије учествовати на вежбовним активностима ове борбене групе.

Према речима адмирала Апостолакиса, Србија и Грчка сарађују већ дуги низ година, а током данашњих разговора, како је истакао, било је речи о свим досадашњим аспектима сарадње двеју оружаних снага. ■

БРИТАНЦИ НА КОПАОНИКУ

У оквиру билатералне војне сарадње између Војске Србије и Оружаних снага Велике Британије, група британских официра и подофицира током фебруара извела је обуку у скијању на Копаонику.

Британске старешине до сада су скијашку обуку пролазиле у Швајцарској, Аустрији или Француској, а ове године први пут у Србији. Војска Србије ангажовала је два инструктора који су уједно и домаћини колегама из Велике Британије.

Реч је о групи официра и подофицира из Генералштаба и Управе за телекомуникације и информатику ОС Велике Британије. Њихова обука изводила се у три нивоа – за почетнике, оне који знају да скијају и искусне скијаше који се обучавају у спуштању и пењању на смучкама.

Госте из Велике Британије, њих 32, који су у Србију стигли 20. фебруара, а кући отишли седам дана касније, током боравка на Копаонику обишао је и начелник Управе за обавештајно-извиђачке послове бригадни генерал Илија Тодоров. ■

ДАН БРАНИЛАЦА ОТАЏБИНЕ

Национални празник Руске Федерације, Дан бранилаца отаџбине, обележен је 23. фебруара полагањем венца на Спомен-гробље ослободиоцима Београда и на Споменик совјетским ратним ветеранима на Авали.

На Спомен-гробљу ослободилаца Београда венце су положили делегација Министарства одбране и Војске Србије, коју је предводио начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић, председник Скупштине града Никола Никодијевић, амбасадор Русије у Београду Александар Чепурин и представници амбасада Белорусије и Азербејџана у Београду. ■

БРИГАДНИ ГЕНЕРАЛ СЛАВОЉУБ ДАБИЋ, ДИРЕКТОР ВОЈНООБАВЕШТАЈНЕ АГЕНЦИЈЕ

КОРАК ИСПРЕД ПРЕТЊИ

8

Војни обавештајац је првенствено патриота. Данас он мора да буде образован и експерт не само у области безбедности и међународних односа, већ мора да поседује општа знања о култури, обичајима и настојањима других субјеката у окружењу. Он мора да буде оспособљен да у мору информација које су данас претежно доступне, препозна праве претње и њихове носиоце, одређује приоритете како би одвојио битно од небитног и буде искрен у понашању и намерама.

Пресек безбедносне ситуације у свету, али и у региону, није охрабрујући. Криза на Блиском истоку ближа је него што се чини обичном човеку док из удобности дневне собе гледа и чита извештаје из Сирије. Велике силе оштро су конфронтирале ставове и интересе у неколико тачака на планети, а мале земље, попут Србије, настоје да свој брод држе изнад воде на усталасаном мору геополитике. Када су и велике европске метрополе уздрмали терористички напади, постало је јасно да нико није сасвим безбедан.

Како би се безбедносни ризици по Републику Србију и њен систем одбране свели на најмању могућу меру, припадници Војнообавештајне агенције свакодневно прикупљају информације које могу навестити ко и на који начин прети нашој земљи и њеним грађанима. Директор ВОА бригадни генерал Славољуб Дабић, поводом Дана агенције, повлачи за „Одбрану“ паралеле између војне обавештајне службе некада и сада и говори о изазовима националној и регионалној безбедности.

Господине генерале, у односу на нека њрошла времена држава је мања, самим њим и њена војска. О нашим њајним службама и њиспособњима њених људи некада су се иѡредале разне ѡриче и миѡови. Веровањно је и служба којом руководиѡе данас друѡачија. Који су реални домети Војнообавештајне агенције?

– Агенција је данас другачија од војнообавештајне службе некада у организационом и кадровском смислу. Мања држава и ограничена издвајања за одбрану, истовремено подразумевају снажније превентивно деловање и више улагања у обавештајне капацитете. Обављање обавештајне функције је све захтевније у

време наглих и тешко предвидивих промена, дуготрајних криза, уз стално избијање нових, али ВОА у оквиру својих надлежности правовремено и објективно о тим појавама информисе државни и војни врх. Успевамо да будемо корак испред претњи.

Од ове ѡдине ВОА свој дан обележава 5. марта. ѡта ѡвезује ѡај даѡум и Аѡенцију?

– На предлог министра одбране, председник Републике Србије Томислав Николић донео је, 7. јула прошле године, Одлуку о одређивању Дана Војске Србије и других војних празника, чиме је, између осталог, дефинисано да се Дан Војнообавештајне агенције обележава 5. марта. Агенција слави овај дан јер је у процесу модернизације српске војске 5. марта 1884. донета Уредба о ѡенералштабној струци, којом је формиран Спољни одсек у оквиру Оперативног одељења Главног ѡенералштаба, чиме је први пут заокружена војнообавештајна делатност.

У надлежности Спољног одсека, чији је први начелник био генералштабни потпуковник Радомир Путник, било је „проучавање земље и војске европских и суседних држава, пре свега, њихове организације, попуњавања, састава, бројног стања, размештаја, шкоства и устројства“. Ако упоредимо надлежности данашње ВОА и некадашњег Спољног одсека, нема суштинске разлике. Задатак је исти – да се открију намере носилаца безбедносног угрожавања Републике Србије, спречи изненађење и о томе правовремено обавести државно и војно руководство.

Последњих ѡгодина у јавноѡи је снажно одјекнуло неколико ѡијунских афера светѡских размера. Заједничка карактеристика већине њих је да су се

доѡодиле у ѡизв. „сајбер ѡрѡѡору“. Поседује ли наша војнообавештајна служба технолошке и људске капацитете да држи корак са експлозивним најреѡијом високотехнолошке ѡијунске наже?

– Осим тероризма, изазови и претње у сајбер простору представљају један од највећих глобалних проблема. У будућности ће се обавештајне агенције све више суочавати са пласирањем разних дезинформација у сајбер простору, али и организованим покушајима манипулација, измене података, компромитовања заштићених канала комуникације, како би се утицало на објективну оцену догађаја и отежало доношење правилних одлука. Том проблему ВОА посвећује посебну пажњу примењујући организационе, техничке и физичке мере заштите. У складу са могућностима, константно едукујемо кадар и организујемо усавршавање специјализованих лица која се баве сајбер претњама. Такође, непрекидно радимо на ажурирању правила и прописа, повећању капацитета постојеће техничке опреме, хардвера и софтвера, али и на обуци људства у обиму предвиђеном финансијским планом. Истовремено, активно пратимо трендове у свету, примењујемо искуства и размењујемо знања са осталим релевантним организацијама и институцијама у иностранству и земљи које се баве сајбер безбедношћу.

Како бисте описали идеалној војној обавештајца? Уколико ѡакав, наравно, ѡѡѡоји...

– Војни обавештајац је првенствено патриота. Данас он мора да буде образован и експерт не само у области безбедности и међународних односа, већ мора да поседује општа знања о култури, обичајима и настојањима других субјеката у окружењу.

Он мора да буде оспособљен да у мору информација које су данас претежно доступне, препозна праве претње и њихове носиоце, одређује приоритете како би одвојио битно од небитног и буде искрен у понашању и намерама. Романсиране биографије су занимљива литература, али оне немају примену у времену које захтева брзе и рационалне одлуке и понашање, зато је и процес селекције кадра за обавештајну делатност много строжи, а критеријуми су подигнути на највиши ниво. Ми у погледу тога не заостајемо за другима.

Које су, према проценама ВОА, кључне безбедносне претње у региону?

– Безбедносне претње у нашем региону одраз су ситуације у свету и времена у коме живимо. Њега карактерише неуређеност међународних односа и извесна немоћ легитимних међународних институција да се боре са растућим изазовима. Сведоци смо борбе за утицај великих сила чији се интереси сучељавају у више значајних региона. Од почетка светске економске кризе, такав сценарио је очекиван, јер је у сржи њихове сарадње и сукобљавања економија. Снажна реторика, захлађење односа и учестали инциденти лоше утичу не само на регионе где се одвијају оружани сукоби, већ и на Балкан, где је требало много воље и напора да се постигне садашњи степен стабилности. Државе у нашем региону имају заједничке економске и безбедносне интересе и сувише су мале да би требало једна другој да буду конкуренција или војна претња. Зато је било каква искључивост или инсистирање да се одређују у односу на крупна међународна питања корак уназад за њихове међусобне односе.

Актуелни конфликти у свету, првенствено оружани сукоби на Блиском истоку и северу Африке, Сирија, Ирак, обнављање жаришта у Либији или могуће отварање нових, доносе нове безбедносне изазове и ризике у наш регион. Ти спољни изазови су

претежно невојне природе, али у одговору на њих, оружане снаге могу бити ангажоване и у превенцији и у санирању последица. Све државе Балкана биле су, на пример, погођене тешким елементарним непогодама, а сада су ту миграторни токови тзв. балканском рутом. Наш регион има довољно наслеђених проблема, међуетничке и политичке напетости и даље постоје. Посебно забрињава чињеница да су елементи подела међу нацијама уграђени у институционалну структуру појединих држава, што је додатно повећало простор за трвења. Осим политичких разлога, и економски проблеми утицали су на повећање незадовољства грађана у региону, што је видљиво по броју протеста и екстремних десних политичких опција. Такође, криминализација друштва, пораст илегалне трговине оружјем и опијатима, у спрези са свепрожимајућом корупцијом изазивају додатну забринутост. Такав развој ситуације

негативно се одражава и на положај српског становништва у окружењу. За Р. Србију највеће регионалне безбедносне претње су могуће насилно прекрајање државних граница и насилне демографске промене.

Предводили сте делегацију ВОА која је крајем прошле године учествовала на Седмој годишњој конференцији директора војнообавештајних служби Југоисточне Европе SEEMIC (South

East Europe Military Intelligence Chiefs) у Солуну. Које су теме биле у фокусу њој скупа и који закључци су њом ирилично донети?

– Осим на билатералном плану, са државама нашег региона сарађујемо преко Конференције шефова војнообавештајних служби Југоисточне Европе – SEEMIC (South East European Military Intelligence Chiefs). Тај вид сарадње иницирао је 2009. године Регионални савет за сарадњу (RCC). Иницијативу су прихватиле Албанија, БиХ, Бугарска, Хрватска, Македонија, Грчка, Црна Гора, Молдавија, Румунија, Словенија, Србија и Турска. Осим наведених чланица, конференцијама присуствују представници RCC и Директората војнообавештајног штаба ЕУ (EUMS INT DIR), а од 2013. године и представници Команде ОС САД у Европи

(EUCOM) и НАТО. Путем овог формата тежи се унапређењу размене обавештајних података на регионалном нивоу, расту поверења и сарадње учесника. За те потребе успостављен је посебан канал комуникације, ради бржег и лакшег усаглашавања ставова и усвајања заједничких докумената о неком питању. Конференција на годишњем нивоу усваја документ о Годишњој процени савремених безбедносних изазова, ризика и претњи у региону. У фокусу су различити аспекти политичке и војне ситуација и дешава-

ња која се директно одражавају на безбедносне изазове у ЈИЕ. Последњу конференцију у Солуну организовала је Здружена војнообавештајна служба Генералштаба грчке националне одбране (Hellenic National Defence General staff Joint military intelligence). Учесници су имали усаглашене ставове о неопходности сарадње у суочавању са мигрантском кризом и другим актуелним изазовима, а предложене су и поједине новине у организацији, ради побољшања комуникације.

Након терористичких напада који су обележили годину за нама, констатирана је неопходност за бољом сарадњом обавештајно-безбедносних служби како би се сиречили такви напади у будућности. У којој мери ВОА сарађује са сродним службама када је реч о борби против међународног екстремизма и тероризма?

– У условима сложених претњи, неопходан је заједнички, усклађен и одлучнији одговор. Сарадња обавештајно-безбедносних служби постојала је и пре прошлогодишњих терористичких напада у Западној Европи, али је она сада још значајнија. Ти напади су последица дуготрајних сукоба и нестабилности на више подручја у свету, а посебно на Блиском истоку, где су ојачале глобалне терористичке организације попут Цабат ал Нусре и Исламске државе. Повећаним ризицима у Европи допринео је миграторни талас невероватних размера који је увећао европску популацију за око 1,5 милиона људи различитог порекла и вере. Већ присутан етноконфесионални екстремизам у европским државама, где и Србија припада, постао је израженији и опаснији, а с друге стране, као реакција на ту појаву, јача десни екстремизам. То су разлози за интензивирање сарадње војнообавештајних и војнобезбедносних служби, како на националном, тако и на међународном плану. Сарадња домаћих служби дефинисана је Законом о Војнобезбедносној агенцији и Војнооба-

вештајној агенцији. У случају тероризма, она се огледа у размени података са надлежним органима, организацијама, службама и координационим телима Републике Србије. Сарадња ВОА са службама националног обавештајно-безбедносног система је свакодневна и на изузетно високом нивоу.

Да ли постоји евиденција о људима који са ових простора одлазе у рајне зоне на Блиском истоку и на који начин они могу бити претња по безбедност у региону по повратку са рајшишиа?

– Војнообавештајна агенција у домену својих надлежности, прати, прикупља и проверава податке о кретањима и активностима субјеката и појава ван граница Републике Србије који могу представљати претњу по њену безбедност и безбедност грађана. Евиденција постоји. У оквиру сарадње са другим институцијама и органима Републике Србије, ВОА учествује у ажурирању података о лицима која учествују у конфликтима на Блиском истоку.

Анализом напада и терористичких претњи у региону у протекле две године утврђено је да је већина, директно или индиректно, повезана са повратницима са сиријског ратишта. Највећи ризик су потенцијални напади појединаца или мањих група, које је тешко предвидети. Могу их извести лица добро интегрисана у друштво и локалну средину, којима је потребно кратко време за одабир циља и начин извршења напада. Када говоримо о вођењу евиденције о лицима, сваки државни орган предузима радње из своје надлежности, посебно када је реч о држављанима Републике Србије. Нарочито забрињава могућност да учесници сукоба из Сирије и Ирака који се врате могу да бораве у појединим срединама где је слабија контрола служби безбедности и те средине искористе као базе за припрему напада на циљеве у другим државама Европе.

Како бисте оценили сарадњу са Безбедносно-информативном агенцијом, посебно њеном обавештајном комјонентом?

– Сарадња Војнообавештајне агенције са Војнобезбедносном агенцијом и Безбедносно-информативном агенцијом, под окриљем Бироа за координацију служби безбедности, професионална је и коректна. Конкретно, у случају обавештајне компоненте БИА је на адекватном нивоу. У складу са тим редовно се одржавају састанци радних група, размењују, проверавају подаци и по потреби израђују заједничке информације.

Како оцењујете учинак војних изасланика по свету? Да ли је у плану повећање или можда смањење броја изасланика?

– Изасланици одбране обављају одговорну дужност. Осим представљања и заштите интереса Министарства одбране Републике Србије и Војске Србије у земљи пријема, осетљив аспект рада наших изасланика одбране јесте и преговарање са представницима оружаних снага земље пријема, уз унапређење пријатељских односа и развијање војне сарадње. Њихове компетенције су широке, јер су непосредни реализатори спољне и одбрамбене политике наше земље, коју креира државно и војно руководство. Истовремено, у дипломатској мисији Републике Србије саветују наше амбасадоре по питањима одбране. Одлуку о броју и распореду изасланика одбране доноси Влада Републике Србије на основу анализе безбедносних и одбрамбених приоритета земље, сагледавања претњи и потреба за праћењем ПБС у појединим регионима, али и у складу са економским могућностима. Садашња мрежа од укупно 22 изасланстава одбране одговара захтевима ВОА. ■

Александар ПЕТРОВИЋ
Снимлио Горан СТАНКОВИЋ

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ДРЖАВНОСТИ

Снимио Дарко РУПЕНА

ЗА НАУК ПОТОМЦИМА

Република Србија низом манифестација обележила је 15. фебруар, као сећање на Сретење 1804. године, када је подигнута револуција и почело ослобађање од Турске, и исти датум 1835. године, када је донет први модерни Устав Србије

Председник Србије Томислав Николић, у пратњи начелника Генералштаба Војске Србије генерала Љубише Диковића, положио је венац на Споменик незнатом јунаку на Авали и уписао у спомен-књигу: „На Сретење 1804. године Србија је отворила врата слободе, на Сретење 1835. године врата демократије. На част, славу и хвалу нашим прецима, за науку нама и нашим потомцима. Вечита је Србија.”

Поводом Дана државности Николић је уручио одликовања заслужним појединцима и институцијама. Према речима председника, његова и наша дужност и привилегија су да у изград-

њи хумане заједнице „истакнемо оне који одскочише, па несебичним трудом и одрицањима изграђују и промовишу највише вредности”.

Он је поручио да промоција друштвених вредности, културе похвале, награђивања и захваљивања не смеју да буду на зачељу, сврстане у мање важне.

– Необјашњиво је равнодушје према успесима појединаца и институција о којима, у већини случајева, више зна јавност у иностранству неголи у сопственој земљи – рекао је Николић и додао да је једна од основних мерних јединица успеха државе и друштва и у томе колико доприноси напретку не само своје отаџбине, већ цивилизаци-

је, колико су њени грађани присутни у светској научној или уметничкој заједници и колико свет вреднује њихова постигнућа.

Председник Србије одликовао је и 105 припадника Министарства одбране и Војске Србије којима ће при-

знања бити уручена поводом обележавања Дана Војске Србије – 23. априла.

У вечерњим часовима, Николић је одржао свечани пријем којем су присуствовали представници Владе Србије, дипломатског кора, Министарства одбране и Војске Србије, представници свештенства и личности из културног и јавног живота.

На Сретење 1804. године, на збору виђенијих Срба са територије Београдског (односно Смедеревског) пашалука, који се догодио у Марићевића јарузи у Орашцу, донета је одлука о подизању устанка против Турака и за војда је изабран Ђорђе Петровић Карађорђе. Одлуци о подизању устанка претходила је сеча кнезова, односно угледних народних првака, које су дахије превентивно побиле због наводне нелојалности.

На исти дан, 1835. године у Крагујевцу је донет први Устав Кнежевине Србије, познат као Сретењски. Уставне одредбе које је садржао обликоване су по узору на уставе Француске и Белгије. Текст устава, необично либералан за тадашње прилике, израдио је Димитрије Давидовић, знаменити новинар и српски национални радник. Такво уставно решење одмах је изазвало негодовање Аустрије, Турске и Русије, због чега је убрзо суспендован. ■

ВОЈНОМЕДИЦИНСКА АКАДЕМИЈА ПРЕД ОЧИМА ЈАВНОСТИ

ВРЕМЕ ИЗАЗОВА

Дешавања под куполом крстоликог здања на Бањичком вису – на Војномедицинској академији или популарније ВМА – увек су актуелна, медијска прича. Установа, која је премостила три века постојања, трајући уз народ и војску током свих ратова и поратних периода, и која је у протеклим годинама изнедрила значајна имена српског санитета, 2. марта обележиће 172 лета постојања. Мало их је у Србији које толико дуго трају и за чију будућност народ тако брине. А за судбину те највеће војне болнице у Србији и Југоисточној Европи многи су заинтересовани.

Значајна годишњица, али и све што се тамо дешава, увек привлачи пажњу, а свака промена или новина на ВМА узбурка писане и електронске медије и буде повод за нове приче. Ми смо раду на ВМА посветили тему броја, јер су од почетка године јавност преплавиле дезинформације о томе да та установа неће поново закључити уговор са Републичким фондом за здравствено осигурање (РФЗО) о лечењу цивилних осигураника. Медијска нагађања о разлозима „кашњења“ и интерес јавности за судбину установе у коју има велико поверење, били су почетни повод за писање, а податке о томе и о раду ВМА добили смо од заменика начелника те установе, пуковника проф. др Драгана Динчића, који од почетка године заступа и начелника ВМА, јер је претходном вршиоцу дужности истекао мандат, а нови још није постављен.

ДЕЗИНФОРМАЦИЈЕ

Улога и место ВМА у систему одбране су познати, али је потребно изнова истицати њену мисију у здравственом систему земље, јер је установа од националног значаја. Није наше да судимо одакле су потекле поменуте дезинформације, али, како истиче заменик начелника ВМА, треба рећи да никад није било доведено у питање потписивање уговора са цивилима – са српским РФЗО, са Републиком Српском и Републиком Црном Гором.

– Треба да лечимо наше људе где год да се налазе у окружењу, али смо, као и остали, морали да поштујемо минималне услове процедуре која постоји за потписивање уговора. А процедура је да након уговора који добијемо од РФЗО, затражимо сагласност од Управе за војно здравство и Министарства одбране, па кад је добијемо, да потпишемо тај уговор. Могу рећи тачно у дан како је то било. На Колегијуму Управе за војно здравство, 13. јануара, потенцирао сам питање потписивања поменутог уговора пред државним секретаром и замолио да што пре добијемо сагласност. Била је среда. Већ смо у понедељак 18. јануара, у 14.20 добили потребну сагласност и наредног дана, у уторак ујутру, потписан је уговор са РФЗО.

Све време имали смо добру комуникацију с представницима тог фонда и ниједног тренутка није постојала

Како на ВМА решавају проблем несташица лекова и потрошног санитетског материјала, како брину о специфичном војномедицинском кадру, шта су радили прошле године, шта ће радити ове и какви су им планови, питања су која отварамо у предстојећој 172. години постојања те установе

никаква сумња у потписивање не само уговора с РФЗО, већ и са Републиком Српском и Црном Гором. Наглашавам да је све завршено знатно брже него ранијих година, јер је, на пример, 2015. уговор потписан негде у марту. Чак и да ове године уговор није потписан у јануару, не би било празног хода, јер претходни важи док друга страна не одустане од уговора.

Пуковник проф. др Динчић оповргава сумње о евентуалним споровима са РФЗО и каже како је раније постојао проблем око тога да ли је ВМА „референтна“ установа за прописивање и давање цитостатске терапије, али је и то прошле године решено и добијена је потребна сагласност од Министарства здравља.

– Истичем да РФЗО ради професионално и одговорно и да се придржавају уговора и испуњавају све своје обавезе према ВМА – у ратама и на начин како је то договорено уговором. А по уговору са њима, ми смо у обавези да 40 одсто наших капацитета, односно 500 кревета, наменимо лечењу цивилних осигураника. А, требало би сви да се придржавамо договорених обавеза. То је цела прича – каже заменик начелника ВМА.

НАСУШНЕ НАБАВКЕ

За све у систему одбране и оне који би ту да се лече много је битније од тог медијског сплеткарења како је ВМА радила и како ће радити убудуће. Претходне године, према речима пуковника проф. др Динчића, ВМА је функционисала „максимално могуће добро у отежаним условима“, а ти услови били су тежи него у претходним периодима. Наравно, све у склопу постојеће економске ситуације у којој су се налазили држава, систем одбране и ВМА, као део тог система. Све је то у први план истакло два основна проблема – недостатак кадра, а потом и финансирање и снабдевање лековима и потрошним санитетским средствима и опремом.

Здравствене осигуранике највише је мучио овај други проблем, па о њему најпре причамо. Наиме, на почетку 2015. на лагеру у магацинима било је само 48 одсто ставки потрошних средства и лекова и то у различитим количинама. Тај почетни мањак морао је да се решава набавком годину за годину, што је најнеповољније решење.

– Нисмо имали одређених врста лекова и потрошних средства, али смо се сналазили ангажовањем људи из Сек-

Пуковник
проф. др Драган Динчић

тора за фармацију ВМА и свих запослених у згради, али и захваљујући добрим односима са цивилним болницама у окружењу. Ми смо од њих привремено позајмљивали оно што нам је тренутно недостајало, а онда смо им враћали. То је стара пракса, није ништа ново, јер и ми њима притичемо тако у помоћ. Други начин превазилажења акутних проблема биле су донације фармацеутских кућа, привредника и физичких лица, који су нам у одређеном тренутку прискакали у помоћ – каже заменик начелника ВМА.

И док су се за лекове колико-толико сналазили, јер сваки има и своју замену, био је већи проблем набавити потрошна санитетска средства, на пример катетере, дилататоре, стентове, јер их је теже наћи.

Како би се решио проблем око неопходних набавки, одлуком министра одбране почетком 2015. формиран је Тим за снабдевање лековима и потрошним санитетским

средствима и опремом, који је имао задатак да током године прати реализацију тендера и снабдевање лековима и опремом. У састав тог тима ушли су припадници Апотеке ВМА, логистике ВМА, Фонда СОВО, Управе за војно здравство, а консултовани су и РФЗО и други клинички центри, како би се користила њихова позитивна искуства.

Гледано бројкама, јасно се види с чим су се на ВМА суочили почетком прошле године. Наиме, у 2014. од 57 тендера, 31 остао је нереализован и он је пренет у прошлу годину. Ако се томе дода 49 из 2015, лане је било планирано да се укупно реализује 80 тендера. Тај обиман посао подељен је тако да је један део радила ВМА, а други део Фонд за СОВО. Прошле године ВМА је завршила 100 одсто свих тендера и сви су били потписани, а Фонд за СОВО реализовао је 89 одсто.

– То је историјски велики успех тог тима и готово је невероватан, јер се у целом свету, а и код нас, једне године отварају тендери на основу којих се добија роба у следећој или тек у оној другој години. Ми смо у 2015. почели да отварамо тендере у фебруару, након дозволе министра, а успе-

РАНО ПЕНЗИОНИСАЊЕ

– Не можемо да професоре докторе, који би требало да буду наставници и да пруже знање млађим колегама, посматрамо исто као припаднике било које јединице у војсци, чији ранији одлазак у пензију има објашњење. Са овако раним одласком у пензију нашег висококлучног кадра имаћемо велики проблем, јер је на списку за пензионисање, и ове године, девет еминентних професора.

ли смо да до октобра затворимо 98,9 одсто тендера – каже др Динчић и истиче да је тај резултат постигнут захваљујући добром одговору запослених на ВМА, који су схватили каква је ситуација и колико је била добра намера тог тима. Само захваљујући свим тим мерама ВМА је могла да функционише прошле године „задовољавајуће у највећој могућој мери“.

Неке бројке о пословању установе говоре да је остварен чак и приход. Ако се упореде подаци за прошлу годину о томе колико је ВМА зарадила у лечењу цивила изван доприноса из Фонда СОВО, одговор је математичка једначина – остварили су отприлике око 3,5 милијарде динара прихода за систем здравства, а потрошили око 2,6 милијарде. Ти подаци о оствареном приходу брзо се губе ако се од њих одузму трошкови плата, одржавања институције, грејања, струје, воде и свих других који прате рад такве установе.

Наравно, успели су лане да затворе финансијску конструкцију, јер се не може другачије у систему одбране, где је тачно испланирана потрошња сваког динара. Чак су од средстава које су имали из надлежности ВМА за набавке успели да уштеде 51 милион динара и да их врате у буџет Министарства одбране и Републике Србије. Према речима др Динчића, тај новац уштеђен је захваљујући набавци робе по нижој цени од планиране.

КАДАР ПО ВОЈНИМ ПРОПИСИМА

Неоспорна је чињеница да успешан рад ВМА почива најпре на квалитетном кадру, затим на доброј организацији рада, која је баштина претходних генерација, а и на припадности уређеном систему одбране. Те три карактеристике издвајају их од других установа те врсте у земљи.

– Очито је да је присутна не само посвећеност него, рекао бих, и поистовећеност кадра са установом, чак и у овако тешким условима. Људи који овде раде ређе се жале због малих примања, због напорног посла, али су ме питали „зашто у неком тренутку нема појединих лекова или зашто не раде

неки апарати, и како да те проблеме превазиђемо“. У контактима са њима осећа се брига за установу и заиста је то посебно, што нас издваја од других – каже др Динчић и додаје да се те особине – пожртвовање, посвећеност, поистовећеност и лична жртва за добробит установе и пацијента – формирају деценијама у менталном склопу запослених на ВМА. Према његовим речима, та установа и данас представља „грб и заставу“ Србије, са великим угледом и поверењем људи у земљи и у ширем окружењу.

Ако је тако, питање је шта ће бити са кадром у будуће, јер се ВМА опет нашла на раскрсници, можда судбоносној у њеној историји. Наиме, државна регулатива о пензионисању налаже једно, а војни прописи друго. О томе заменик начелника ВМА има своје мишљење:

– Не могу се сложити с тим да професори доктори наука, војна лица, одлазе у пензију са 58, 59 или 60 година. Не можемо да професоре докторе, који би требало да буду наставници и да пруже знање млађим колегама, посматрамо исто као припаднике било које јединице у војсци, чији ранији одлазак у пензију има објашњење. Са овако раним одласком у пензију нашег висококлучног кадра имаћемо велики проблем јер је на списку за пензионисање, и ове године, девет еминентних професора. Борићемо се против тога и мислим да ће и задатак новог министра одбране и будућег начелника Управе за војно здравство, а и начелника ВМА, кад је о кадру реч, бити да се избори да се тим људима продужи останак на ВМА или да се професори доктори искључе од прераног пензионисања.

Објашњења за то су више него очита – то је тешком муком стечен кадар, чије је школовање систем одбране скупо платио јер је потребно много година да би се ишколовао кадар у звање специјалисте или асистента, а о редовним професорима да и не говоримо. Пензионисањем

таквих стручњака систем губи, а добијају болнице у региону, које их оберучке прихватају. Осим тога, чињеница је да се једино кадар не може брзо надокнадити. Увек се може наћи одређена количина пара више за лекове и за потрошни материјал, али је попуна квалитетним кадром најтежи и примарни задатак војног здравства и ВМА. Тешко је и сада премостити постојећи генерацијски јаз настао у неговању војноздравственог кадра, јер тек стасава прва генерација потпоручника санитетске службе школованих на Медицинском факултету ВМА.

Међутим, није проблем само попуна лекарског, већ и средњемедицинског кадра на ВМА. Број медицинских сестара и техничара у односу на број постеља далеко је испод европских, па и српских критеријума. Речено медицинском терминологијом, хронично им недостаје око 300 сестара, а акутно и више јер је један број у мировним мисијама, друге користе слободне дане после дежурства, треће

долази на прегледе и очевидно је да су поједини кабинети преоптерећени, па је тешко испоштовати време заказаних прегледа.

– Тај проблем мора да се реши системски. То значи да свако ради посао квалитетно и пуним капацитетом на свом радном месту – у амбулантама, у војномедицинским центрима и војним болница, како би се растеретио прилив пацијената на ВМА, јер је она терцијарна установа намењена лечењу најтежих и најкомплекснијих болесника. Покушали смо пре неколико година да наредбом о другачијој организацији посла, у договору са војномедицинским центрима, поправимо ту ситуацију, али имам утисак да нисмо успели у томе. У сваком случају, требало би да се направи боља прерасподела пацијента јер нам се дешава да један лекар на кабинету у ВМА, који би требало да има 18, 20 или 25 пацијената дневно, у старту има заказано десетак прегледа више, како би се смањила гужва. Ту увек дође неко преко тог броја, а професионална војна лица примамо одмах, како не би чекали. Ми желимо сваком да изађемо у сусрет, да никог не вратимо. И, ето гужве – објашњава пуковник проф. др Динчић.

Такође, велики је прилив пацијента који желе да се прегледају на ВМА, што је то тешко изводљиво са постојећим кадром. Заменик начелника ВМА наводи пример Центра хитне помоћи где је раније, када је било више запослених на ВМА, годишње долазило око 19.000 пацијента, а у протеклом периоду тај број је између 52.000 и 55.000 пацијента, кад је кадра далеко мање. Евидентна су и оптерећења појединих кабинета, на пример за кардиологију, јер ти болесници чине 55 одсто патологије на ВМА, па кабинета за ендокринологију, затим за ортопедију, за очне болести – где постоје листе чекања за операцију катаракте.

Дуге листе чекања су и за поједине дијагностичке процедуре, попут магнетне резонанце, јер на ВМА постоји само један такав уређај, стар девет година, који не може непрекидно да ради и с времена на време се квари. Тренутно је у квару и мамограф, а и неки други уређаји.

– Ми покушавамо да максимално брзо реагујемо и нису тако дугачка чекања за поправке, а то постижемо пре свега огромним напором наше логистике и техничке службе – истиче др Динчић.

имају ограниченост у служби, па не могу да дежурају, четврте су на дужим трудничким или породичким боловањима. Тај број не могу ни привремено да надокнаде јер је процедура пријема дуга и компликована.

– Мислим да то стање можемо да поправимо, пре свега, прерасподелом у оквиру зграде. Можда је дошло време за „ресетовање“ после толико година истог начина рада – да се мало „протресе“ цео систем и види како другачије да се организујемо. И мислим да би то требало да урадимо у наредном периоду – истиче заменик начелника ВМА.

ЛЕЧЕЊЕ ПО МЕРИ КАПАЦИТЕТА

Војномедицинска академија је медицинска, образовна и научноистраживачка установа. Док научноистраживачки рад проживљава тешке дане, јер је директно завистан од финансијских улагања у научне пројекте, нема ограничења у стицању и преношењу знања. На ВМА се редовно одржавају стручни састанци и континуирана медицинска едукација, а научни и стручни посленици одлазе у иностранство на конгресе и неопходну едукацију, не тражећи пуно од система одбране.

Ипак, у раду ВМА примат има њена прва функција – медицинска. То се и види када се прошета многобројним ходницима те установе, завири у амбуланте, специјалистичке кабинете и болесничке собе. Пуно је света који ту

Комфорнији и бржи вид лечења за пацијенте јесте послеподневни рад за цивиле, који сами плаћају прегледе. Од тог рада имају корист сви – пацијенти, јер на једном месту обаве више прегледа, са квалитетним медицинским особљем, коме се тај рад плаћа по утврђеном ценовнику, а када се одбију сви трошкови, трећина финансијских средстава слива се у буџет МО и Републике Србије.

ОЧЕКИВАЊА

На крају приче о ВМА, питамо проф. др Динчића како ће се ове године лечити пацијенти. Он каже да их, нажалост, опет очекује тешка финансијска година, јер су добили скромна буџетска средства.

– Покушаћемо да се уклопимо у лимите, али плашим се да то неће бити довољно за несметан рад ВМА и војног здравства ове године. Надам се да ће држава и наше министарство успети да обезбеде током године додатна средства како бисмо превазишли те проблеме. Алтернатива нам је да нађемо донаторе који би нам помогли ове године више него раније. Наравно да имамо разумевање и помоћ од државних секретара у МО, редовно имамо састанке у Фонду за СОВО и са њиховим управним одбором. Разговарали смо и са помоћником министра одбране за буџет и финансије Радмилом Јагодић, али и са начелником Генералштаба генералом Љубишом Диковићем и његовим сарадницима.

ОПТЕРЕЂЕЊЕ

У Центру хитне помоћи раније је, када је било више запослених на ВМА, годишње долазило око 19.000 пацијента, а у протеклих неколико година тај број је између 52.000 и 55.000 пацијента, кад је кадра далеко мање.

ралштаба генералом Љубишом Диковићем и његовим сарадницима. Сви заједно покушавамо да нађемо најбољи начин како бисмо можда, у одређеном тренутку, расположива заједничка средства из Генералштаба и Министарства прерасподелили на добробит здравља и лечења, пре свега војних осигураника.

У сваком случају, биће то ход по мукама, праћен неизвесношћу, сналажењима и многобројним очекивања. Ни први, ни последњи у историји ВМА.

Заменик начелника ВМА очекује да се у 172. години рада ВМА

реше бар неки основни проблеми – задрже лекари, који би, реално, прерано отишли у пензију и ове године, да се нађе начин за пријем новог медицинског, али и неопходног немедицинског особља до нивоа задовољавајуће попуњености кадром на ВМА, чиме би се додатно створили услови и за већу заинтересованост запослених за одлазак у мировне мисије широм света, што је њихов важан, државни задатак. Да се нађе начин за надокнаду за рад на медицинском факултету ВМА, да се добију додатна средства за куповину лекова и потрошних средства, како би колико-толико несметано радили, те да запослени на ВМА и у систему војног здравства задрже позитивну енергију и ентузијазам, како би сви заједно успели да заштите, сачувају и унапреде постојећи систем здравственог осигурања и ВМА.

– Очекујем да се постепено врати помало пољуљан ауторитет Управе ВМА и саме установе. Очекујем да свако на свом радном месту ради најбоље могуће свој посао како би ускоро свима било боље. На крају, очекујем да људи чине добра дела, јер „само је добро оно што може да се пусти низ реку, а да нам се онда врати“ – каже заменик начелника ВМА. ■

Мира ШВЕДИЋ

МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ ВМА УНИВЕРЗИТЕТА ОДБРАНЕ

ШКОЛА ЗНАЊА И ВЕШТИНА

Док се млади санитетски официри школовани на Медицинском факултету ВМА спремају да после стажирања положе државни испит и оду у своју прву прекоманду, предстоји упис нове генерације. Има ли новина у њиховом упису и уопште школовању на том факултету?

У оквиру Војномедицинске академије од 2011. године налази се и Медицински факултете ВМА Универзитета одбране. Прошле године прва генерација кадета завршила је шестогодишње школовање, а од марта предстоји упис наредне генерације. У деканату тог факултета очекују да ће се пријавити приближно исти број кандидата као ранијих година – око 200, али ће опет бити примљено само 25.

Декан пуковник проф. др Небојша Јовић објашњава да је уписна процедура и ове године иста.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

Кадети-медицинари нису само добри студенти већ се истичу и у ваннаставним активностима, посебно спортским – Милица Станковић двострука је првакиња света у каратеу, Илија Ранчић трећи је на светским војним спортским играма, Милена Ђокић освојила је треће место у пливању на Медицинијади, а Игор Салатић је у саставу скијашке репрезентације Војске Србије. По бројности су значајне и маратонке. Марина Радовановић била је седма на Београдском маратону, а иначе је репрезентативац Србије у ролерима. На питање зашто се бави спортом, Марина је дала универзалан одговор за све њих:

– Морам да се бавим спортом да бих могла да учим.

– После психофизичке селекције и лекарских прегледа, кандидати ће полагати тестове по истој процедури као раније. Акредитацијом Медицинског факултета ВМА, имамо обавезу да наши кандидати полажу исте тестове истог дана као и остали на медицинским факултетима у земљи. Та правила прописало је Министарство просвете и сви морамо да га се придржавамо.

Они који су конкурисали прошле године за упис на тај факултет ВМА и нису прошли, имају прилику ове, али је то крај покушајима, јер излазе из потребног годишњег цензуса. Тако строга уписна политика, каже декан, показала се добром и гарантује квалитет будућег војносанитетског кадра – просечна оцена свих кадета већа је од 9.

– Поред наставе, наши кадети су и будући официри, па имају и војну обуку. Живе на релацији интернат – болница – војни колектив. Осим тога, уче многобројне вештине – вожњу, веслање, скијање ..., што су додатне обавезе. Дакле, на нашем факултету није као на цивилним – настава, вежбе и одлазак кући. Такав темпо рада не могу сви да издрже, али их мало одустане. Ове године напустило нас је троје. У првој генерацији, која је завршила школовање, одустао је један, а у овој нико. Статистика показује да на Медицинском факултету у Београду једна трећина уписаних никада не заврши факултет, а они уписују између 550 и 600 људи годишње – истиче пуковник проф. др Јовић.

Они који су одустали од Медицинског факултета ВМА, објашњава пуковник проф. др Јовић, могу да наставе школовање без проблема на цивилним факултетима у земљи, јер су програми школовања компатибилни. И не само то, диплома Медицинског факултета ВМА валидна је не само у Србији, већ и у Европи.

Пуковник
проф. др Небојша Јовић

– Млади људи који код нас заврше факултет могу да се похвале да су имали много више праксе него студенти на цивилним факултетима – они буквално три последње године свог школовања, када су на клиничким предметима, живе

на ВМА – пре и поподне су на предавањима и вежбама, а увече имају дежурства. Они који се баве научноистраживачким радом имају прилику да одлазе на међународне војномедицинске скупове. На пример, сваке године на Балкански конгрес војне медицине иду, као научни подмладак, увек бар два кадета са својим радовима, и то научним – истиче декан.

После промоције у прве официрске чинове, млади санитетски официри, први у историји те установе, налазе на шестомесечном лекарском стажу. Најпре су стажирали у војним установама примарне заштите – војномедицинским центрима, а сада су на специјалистичким гранама у ВМА. Средином марта полагаће државни испит, а потом добијају своју прву прекоманду – у гарнизоне. Тамо

ће службовати две-три године и тек онда могу да конкуришу за одређену врсту специјализације.

При факултету су и академске специјалистичке и докторске студије. Једногодишње академске студије отворене су и за лекаре изван система одбране, који плаћају своје школовање, а трогодишње докторске студије до скоро су биле привилегија само припадника система одбране. Међутим, због исказаног интересовања, већ имају два лекара из цивилних установа, који су се определили да на ВМА израде своје докторске дисертације.

На факултету је било и троје иностраних студената. Двоје нису испунили услов да се упишу у следећу годину, и остала је само једна кадеткиња. Када је реч о будућем упису странаца, декан каже да се воде преговори о пријему нових студената странаца, али ће то бити извесно тек од наредне године.

– Планирамо да акредитујемо високе струковне студије за медицинске сестре, јер за тај облик студирања, према наговештајима, постоји интересовање у земљи и изван ње.

Шта ће од тога бити реализовано, показаће време. Сигурно је да се од следеће генерације у школске програме факултета уведе и неки специфични предмети – на пример лечење у масовним катастрофама и ратним условима. ■

М. ШВЕДИЋ

310. САМОХОДНИ РАКЕТНИ ДИВИЗИОН ЗА ПВД

Наоружан самоходним ракетним системом *куб-М* друге технолошке генерације, најефикаснијим у одбрани од дејстава на малим и средњим висинама, 310. самоходни ракетни дивизион представља респектабилну јединицу, којој с обзиром на обученост њених припадника, одбрану неба можемо предати с пуно поверења

За припаднике 310. самоходног ракетног дивизиона за ПВД, стационарног у Крагујевцу, година за нама једна је од оних које је тешко поновити. Прошле године у „њиховом“ граду свечано је обележено 100 година од обарања првог непријатељског авиона у Првом светском рату на небу изнад „шумадијске престонице“, а оцене оперативних способности, обучености људства и исправности технике биле су им за понос. За познаваоце стања у бригади такви подаци нису изненађење, али је лепо истаћи их још једном.

Већ на почетку разговора о јединици чија је команда смештена у касарни „Народни херој Милан Благојевић“, у најлепшем делу Крагујевца, командант дивизиона потпуковник

СТРАЖА НАД ШУМАДИЈ

Стојан Симијоновић нагласио је да Крагујевчани од давнина веома цене војника, посебно противавионца.

– Наша јединица је заиста заслужила поверење и поштовање мештана не само Крагујевца, већ и целе Шумадије. Ако узмемо у обзир да је дивизион једина борбена јединица у гарнизону, да су нам мисија и задаци јединствени не само у бригади, већи и у Војсци, веома значајни и одговорни, да непрекидно бринемо о безбедности ваздушног простора над овим делом Србије, а логистичку и санитарску подршку, као команда гарнизона, пружамо бројним јединицама и припадницима Војске с овог подручја, јасно је да без квалитетне и свакодневне сарадње с Крагујевчанима не бисмо успевали да остваримо постигнуте резултате. А они су прошле годи-

не били, истински, изузетни. Колика је љубав Крагујевчана према припадницима јединице види се и по њиховом присуству на свечаној академији организованој поводом 30. септембра – Дана артиљеријско-ракетних јединица за ПВД прошле године – подсећа потпуковник Симијоновић.

Обука у првом плану

Признања нису изостајала ни ранијих година. Дивизион је проглашаван најбољим у 250. ракетној бригади за ПВД 2008. и 2011. године. Како то обично бива, свака награда и похвала увећавале су захтеве, очекивања и обавезе. Наменен за противваздуховну одбрану објеката стратегијског и оперативног значаја и истакнутих праваца и групација оружаних снага од

ОМ

НАЈСТАРИЈА ЈЕДИНИЦА РОДА

Пошто негује традицију јединице ПВО формиране 1948. године у Петровцу на Млави и одмах премештене у Крагујевац, може се сматрати да је 310. самоходни ракетни дивизион за ПВД најстарија активна јединица рода на тим просторима. Ракетним системом *куб-М* опремљена је 1982. године. Садашњи дивизион настао је преформирањем некадашњег 310. самоходног ракетног пука ПВО 2007. године, када је ушао у састав 250. ракетне бригаде за ПВД.

извиђања и дејстава из ваздуха, у садејству са другим јединицама Војске Србије и самостално, 310. самоходни ракетни дивизион нема времена за предах и опуштање. Обука траје непрекидно, обавља се на терену, на полигонима и положајима, али и у кабинетима и на тренажерима.

Припадници батерија редовно дежурају у јединственом систему противваздухопловне одбране. То значи да су тада седам дана на дежурству и да непрекидно осматрају небо над Шумадијом увежбавајући одбрану од „уљеза“.

– Наши задаци и обавезе се усложњавају и тиме што представљамо команду гарнизона који, поред града, обухвата и територије осам гравитирајућих општина. Непрекидно у служби примарне заштите здравља војних

осигураника, наша амбуланта пружа санитетске услуге за око пет хиљада војних осигураника с овог подручја, а дневни капацитет прегледа је око 150 људи. Имамо и четири санитетска возила за превоз болесника. Пружамо логистичку подршку гравитирајућим јединицама, дајемо дежурства и различите врсте обезбеђења. Наравно, најважнији задаци су заштита ваздушног простора, обука и одржавање средстава. У близини Крагујевца налази се поседнут наменски војни комплекс који задовољава потребне стандарде за смештај и обуку ракетних батерија, других основних јединица и њихових послуга. На том простору смештени су радионица логистичке чете, а ускладиштен је и део убојних средстава. Простор је идеалан за војну базу по стандардима најсавремени-

јих армија, није девастиран нити запустен – наглашава потпуковник Симијоновић, командант дивизиона и крагујевачког гарнизона.

Иако наоружан самоходним ракетним системом *куб-М* друге технолошке генерације, најефикаснијим у одбрани од дејстава на малим и средњим висинама, 310. ракетни дивизион представља респектабилну јединицу, којој с обзиром на обученост њених припадника, одбрану неба можемо предати с пуно поверења.

– То смо показали и 1999. године за време одбране од агресије НАТО-а. Добра особина нашег ракетног система су управо његове велике маневарске способности које смо веома значајно и максимално искористили. У слабости му убрајамо то што једна ракетна батерија не може гађати више циљева једновремено. Поред тога,

осетљив је на електронско ометање. Али, све то може да се умањи повећањем нивоа оспособљености и модернизацијом средстава. Зато непрекидно и упорно инсистирамо на томе – напомиње потпуковник Симијоновић.

Батерија на дежурству

Да се у јединици највећа пажња поклања обуци уверили смо се и на једном од оближњих полигона, на коме је дежурала батерија којом командује мајор Срђан Михаић.

– У току године обавимо три контролно-тренажна гађања на којима проверавамо достигнути ниво оспособљености свих припадника дивизиона – каже мајор Михаић и додаје да се све радње до лансирања ракете извршавају и проверавају током обуке и на тим гађањима.

– Пошто на територији Србије због безбедности не постоји полигон на коме бисмо могли реализовати бојна гађања из ракетних система средњег домета, тај завршни ниво провере последњих година реализовали смо у Бугарској на полигону „Шабла“. По тамо постигнутим резултатима јасно је да припадници дивизиона поседују веома висок ниво оспособљености и ништа мање квалитетан систем обуке. Како је наш најважнији задатак дежурство у систему ПВО и пошто је његово извршење нормирано, потребно је непрекидно бити у тренажу. То значи да се обука у јединици никад не прекида и да је обезбеђена замењивост сваког припадника јединице. При томе, средства ракетне технике на којима се обавља дежурство и реализује обука увек су у високом степену исправности, на шта смо, такође, посебно поносни. Сви припадници јединице ангажовани на борбеном дежурству морају бити оспособљени за најмање врло добру оцену, што гарантује ефикасно извршавање задатака.

Да би се то и постигло, у току обуке нема „гледања кроз прсте“. У свако доба дана и ноћи сви морају знати своје место у тиму, бити оспособљени за свој део задатка и свесни важности сопствене и улоге сваког другог појединца.

– Специфичност нашег рода и јединице јесте да су на истом задатку

1999.

Током 78 дана одбране од агресије НАТО-а јединица је запосела на десетине ватрених положаја у околини Крагујевца, Сјенице и Ужица, по Мачви, Срему и Банату, прешла хиљаде километара и извела већи број дејстава по авионима, хеликоптерима и крстарећим ракетама противника. Имало је то и своју трагичну цену. Погинули су мајор Светомир Трифуновић, млађи водник Славољуб Заграђанин, војни обвезник Зоран Виријевић и војник Душан Иванчевић. На једном од положаја јединице погинули су и генерал-пуковник Љубиша Величковић и пуковник Божидар Пејчић. Рањено је осам припадника јединице.

– По нашим положајима дејствовано је десет пута, уништен је или оштећен велики број објеката и део ратне технике. Захваљујући честом маневрисању, избегнути су већи губици – истиче командант 310. самоходног ракетног дивизиона за ПВД потпуковник Стојан Симијоновић, који је 1999. године и сам био изложен жестокима дејствима из ваздуха.

сви, од команданта до војника. Провере оспособљености, знања, вештине и рутине људства, као и исправности средстава ракетне технике за извршење задатака су константна и детаљна. Због тога се сви у батерији трудимо да нам ниво оспособљености буде што виши и да нема „црних рупа“ у знању. Пошто ми сами најбоље знамо где и

шта шкрипи, обуку планирамо и реализујемо у складу с нашим проценама. Имамо ту слободу да део обуке у јединици осмислимо и реализујемо у складу с процењеним потребама и задацима који нас очекују. Колективне задатке добијамо од претпостављене команде, али није ретко да припадници јединице која се припрема за дежурство сами захтевају обуку по одређеним темама, да би проверили знање или побољшали брзину у раду. Провере дежурних снага су честе, тако да опуштања нема, ни људства ни технике. Непрекидно се врши тренаж, оспособљавање је увек за степеницу сложеније, интензивније. Имамо одличну сарадњу са 98. ваздухопловном бригадом и користимо свако њихово полетање за извођење тренажних и контролно-тренажних гађања. Припадници јединице који добро познају електронику и електротехнику, а који имају много искуства, своје знање преносе на потчињене старешине и колеге који, из године у годину, тако постају све оспособљенији. Усавршавање је непрекидно, каријерно и стручно-специјалистичко. Многи наши официри и подофицири упућивани су на обучавање и усавршавање, на курсеве у центрима за обуку за одређене специјалности. Али, оно што усложњава обуку, односно њену реализацију у касарни, свакако је велики број обавеза изван наменских и планских задатака. Много времена нам одузимају задаци обезбеђења, касарна је велика, велики је број објеката, инфраструктура је дотрајала, гарнизонски послови одвлаче нам одређени број људи, тако да с муком обезбеђујемо одговарајуће присуство на обуци. И то је један од разлога непрекидног понављања одређених тема обуке, посебно нам је тренаж осматрања, праћења и захвата циља, свакодневан и непрекидан – каже мајор Михаић.

Значај подофицира

Одговорност за извршавање наменских задатака и висок ниво оспособљености дивизиону не лежи само на официрима. Специфичност јединице је велики значај подофицира који се на средствима ракетне технике налазе тик до претпостављених

официра. О њиховој улози у извршавању задатака причали смо са главним подофициром заставником Маријаном Јовићем.

– Код ракеташа нема позадине и фронта, прве и друге линије. Сви смо једни поред других, на истом задатку и у истој „тесној кожи“. Пошто успех у извршењу борбеног задатка зависи од сваког појединца у послузи, на сваком је и лична одговорност за висок ниво оспособљености људства и исправности технике. Међугенерацкијски трансфер знања и размена искуства су, стога, не само пожељни, већ и неопходни. При томе, млађи официр, тек пристигао из Војне академије, неће се либити да пита старијег, искуснијег подофицира за нешто у шта није сигуран. То важи и за млађе подофицире, па и професионалне војнике, који често долазе без праксе у нашу јединицу. Понекад је њихово теоријско знање на високом нивоу, али морају да савладају праксу. Пошто се у Војсци већ годинама не школују подофицири, нашег рода, чак ни у једногодишњим војним школама, осећа се њихов недостатак. Нама су потребни школовани подофицири, посебно електронског и електротехничког усмерења, јер је ово такав род,

технички веома захтеван. Значај подофицира у раду послуга, посебно на одржавању средстава ракетне технике, веома је запажен, тако да велику пажњу поклањамо и њиховом усавршавању. Најбоље професионалне војнике шаљемо на стручно-специјалистичке курсеве и тако добијамо оспособљене подофицире који веома прилежно схватају своје место у тиму, послузи и јединици – каже заставник Јовић, а његов колега заставник Миодраг Ристић, командир одељења радарске станице за осматрање и навођење, додаје да је свака карика у ланцу противваздухопловне одбране

КУРСЕВИ И УСАВРШАВАЊА

Бројни су подаци који потврђују да се у 310. самоходном ракетном дивизиону за ПВД поклања заслужена пажња усавршавању и оспособљавању кадра. Прошле године један официр упућен је на школовање у иностранство, а 25 курсева у земљи похађало је 30 припадника дивизиона. Одређени број официра и подофицира упућен је и на стручно-специјалистичке курсеве на нивоу РВ и ПВО.

ваздушног простора на свој начин одговорна и заслужна за успех.

– Важан је и онај ко открије циљ, као и онај ко лансира и наводи ракету. Ништа мање значајан је и онај ко брине о исправности технике. Свако од нас бори се са секундама и времена за исправљање грешака нема. Зато нам је обука изузетно важан сегмент рада, зато јој поклањамо велику пажњу. Зато смо срећни кад постижемо добре резултате и кад нам се рад вреднује на прави начин. Није реткост да радимо и ван радног времена, само да бисмо постигли бољи резултат, да бисмо били бржи и ефикаснији. Зато резултати не изостају – каже заставник Ристић. Тимски рад је у основи успеха батерије и дивизиона, па му се, с разлогом, поклања велика пажња. Зато у 310. самоходном ракетном дивизиону с поносом истичу да дишу као један и да у сваком тренутку знају своје могућности. А оне нису мале, тако да Крагујевчани немају разлога да брину о безбедности неба над Шумадијом. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимео Горан СТАНКОВИЋ

**БРИГАДНИ ГЕНЕРАЛ
ЖЕЉКО ПЕТРОВИЋ
КОМАНДАНТ ПРВЕ
БРИГАДЕ КоВ**

ЉУДИ СУ

**Време у коме живимо
је тешко.**

**Безбедносни
изазови се мењају
и захтевају**

**инвентивност и честа
преиспитивања.**

**Наша јединица део је
система и у њему
заузима значајно
место. Наш систем**

**заснован је на
развоју способности,
пре свега за одбрану
земље од оружаног
угрожавања и на томе**

**ћемо и даље радити
– каже бригадни
генерал Петровић.**

БОГАТСТВО

Последњих месеци јединици са севера земље, осим њихових редовних задатака, поверено је обезбеђење административне границе према Косову и Метохији. Старешине и војници Прве бригаде на базама југа Србије проводе по 45 дана, након чега их следује „пауза“ од 15 дана у матичној јединици, па опет база. И тако укруг.

Колико је напорно истовремено чувати и север и југ земље, шта су изазови које војнички посао носи са собом и колико је тешко командовати у мултикултуралној и мултиконфесионалној средини питали смо команданта Прве бригаде Копнене војске бригадног генерала Жељка Петровића.

Q Јединици којом командујете последњих месеци поверено је, поред редовних задатака, и чување административне линије. Усјевајте ли све да постигнете?

– Један од кључних задатака Копнене војске јесте обезбеђење административне линије према Косову и Метохији и извршавање широке лепезе задатака у Копненој зони безбедности, а од новембра па до маја Прва бригада је носилац тих задатака. Припреме за овај сложени задатак почели смо пре годину дана и практично их нисмо још завршили, јер се уласком у зону операције јављају нови изазови који захтевају подизање постојећих или чак изградњу нових способности.

Готово да неће бити припадника бригаде ван овог задатка. Људство мењамо на четрдесет пет дана, а повратком у матичне јединице највећи број њих укључује се у послове обезбеђења објеката и редовне задатке, али не дуже од 15 дана,

када следи нових 45 дана обезбеђења административне линије. Да ли им је лако, сами просудите.

Q Међународна војна сарадња и учешће у мировним мисијама сталан је и задатак од изузетног значаја. У којој мери су припадници Прве бригаде укључени у ње процесе?

– Прва бригада од 2011. године реализује вежбе са припадницима мађарске војске, које носе симболичан назив „Neighbours“ (Комшије) и имају за циљ, пре свега, развијање добросуседских односа две војске. Од прошле године у ту вежбу укључени су и припадници Националне гарде Охаја.

Када је реч о учешћу у мисијама, бригада је ове године други пут носилац припрема и учешћа у мисији у Либану под покровитељством Уједињених наци-

Један од кључних задатака Копнене војске је обезбеђење административне линије према Косову и Метохији и готово да неће бити припадника бригаде ван овог задатка.

ја. Мисија траје шест месеци, упућује се јединица ранга пешадијске чете, а од ове године додатно још један вод. То практично значи да је неопходно урадити селекцију великог броја припадника, изабрати више од 200 најбољих, обучити их и претпочинити Генералштабу Војске Србије, који преко своје надлежне целине командује јединицом у мисији.

Током претходног ангажовања, у периоду од новембра 2014. до маја 2015. године, рад наших припадника добио је највише оцене. Као члан делегације начелника Генералштаба, априла 2015. године посетио сам наше припаднике и на лицу места уверио се у квалитет рада.

Q Највећи број старешина и војника пућује до радног места, многи од њих немају решено стамбено питање, а месечна примања нису на завидном нивоу. На који начин усјевајте годашно да побољшате људство?

– Путовања припадника јединице на посао и с посла једна је од негативности проистекла из размештаја бригаде у пет гарнизона. Око 60 одсто старешина и професионалних војника свакодневно путује до радног места више од 25 километара. Управо због тога јутарње извештавање потчињених команданата један је од стреснијих делова радног дана. Свакодневна је стрепња од евентуалне непажње возача, неприлагођене возње, временских услова... Непрекидно разговарамо са људима и упозоравамо их на услове пута и опрезну возњу и, на срећу, саобраћајних удеса нема много.

Стамбена проблематика у Војсци свима је добро позната. Више од половине, тачније 51 одсто официра, подофицира и цивилних лица Прве бригаде нема стан. Просечна плата професионалног војника је око 30.000, док је просек у Републици Србији више од 40.000 динара. Та разлика осећа се још више у Војводини, у којој је стандард грађана на вишем нивоу него, рецимо, на југу Срби-

Бригада је ове године други пут носилац припрема и учешћа у мисији у Либану под покровитељством Уједињених нација. Упућује се јединица ранга пешадијске чете, а од ове године годашно још један вод.

Око 60 посто старшина и професионалних војника свакодневно пуцује до радног места више од 25 километара. Свакодневна је спремна од еванџуалне непажње возача, неприлагођене возње, временских услова...

је. То су чињенице које нам не иду наруку и свакако делују демотивишуће.

Недавно смањење накнада за ангажовање у Копној зони безбедности, које је ступило на снагу баш када је наша јединица ушла у зону операције, додатно је утицало на мотивацију и нешто већи одлив професионалних војника који су пронашли боље плаћен посао. Тешко економско стање у земљи, баш као и све остало, Војска дели са својим народом. Ипак, сигурност запослења и стабилност новчаних примања које војничка униформа са собом носи опет је каква-таква гаранција за задовољење основних човекових потреба. Уз гарантован посао, могућност усавршавања и напредовања у Војсци значајна су мотивација.

О. Део техничких средстава у саставу јединице, који никако није занемарљив, старије је генерације. Усвајали ли да одржаваће њихову исправност и на који начин?

– Највеће богатство јединице у целини су људи, стручна лица спремна да сваки поверени задатак изврше с максималном пожртвованости. Управо то знање искусних механичара пресудно је у задацима одржавања и поправке средстава која су већ деценијама на употреби. Управо њихово залагање, у одре-

Иако су нам способности лимитиране, своје место видим управо у њиховом одржавању приближно горњој граници тог лимита, очувању здравих односа међу људима, поштовању и поверењу.

ђеној мери, надомешћује недовољна средства за одржавање и набавку нових, савременијих средстава и система. Најбоља потврда овоме је што се поједина средства, иако су стара и на употреби дуги низ година, и даље успешно користе и унапређују оперативне способности јединица бригаде.

Да је реч о правим мајсторима свог заната, механичари бригаде доказали су прошле године када су у саставу контингента Војске Србије у мировној мисији у Либану својим идејама и стручним ангажовањем поправили поједина средства за која нико други није имао решење.

О. За разлику од других средина, Војводина је карактеристична по мултикултурности и мултиконфесионалности. Како се, и у којој мери, ова војвођанска национална слика пресликава на професионални састав бригаде?

Недавно смањење накнада за ангажовање у Копној зони безбедности, које је ступило на снагу баш када је наша јединица ушла у зону операције, додатно је утицало на мотивацију и нешто већи одлив професионалних војника који су пронашли боље плаћен посао.

– Војска је институција коју краси униформност. Ипак, када мало размислите, у питању је строј по много чему различитих јединки, са свим својим људским бригама и проблемима. Да ли је реч о људима различите националне, или верске припадности, потпуно је неважно, јер ми живимо и радимо у таквом окружењу, делимо исте вредности и наопако би било да тако није и у нашој јединици.

О. Верска служба заживела је у војсци. Да ли у сваком гарнизону постоји уређен

богослужбени простор, каква су искуства и у којој мери су њени резултати видљиви?

– У три гарнизона Прве бригаде предвиђено је уређење и опремање богослужбених простора, у Новом Саду, Бачкој Тополи и Сремској Митровици. У Бачкој Тополи планирана су два богослужбена простора, православни и римокатолички, што ће бити јединствен случај у Војсци Србије.

Имајући у виду да је свештеник активно присутан у нашој јединици од првог дана враћања верске службе у Војску Србије, после две године интензивног рада на овом пољу очигледно је да присуство свештеника у јединици наилази на неподељен позитиван став код људства. Свештенику, као начелнику групе за верске послове, обраћају се често и инославни, те његов рад, у морално-психолошкој функцији, уопште није занемарљив. О постигнутим резултатима, уверен сам, тек ће бити речи.

О. У којој мери је, према Вашем мишљењу, Прва бригада Копнене војске осposобљена да одговори прешњама и изазовима садашњег времена, и који су приоритети Вашег даљег командноског ангажовања?

– Време у коме живимо је тешко. Безбедносни изазови се мењају и захтевају инвентивност и честа преиспитивања. Прва бригада део је система и у њему заузима значајно место. Наш систем заснован је на развоју способности, пре свега за одбрану земље од оружаног угрожавања и на томе ћемо и даље радити.

Иако су нам способности лимитиране, своје место видим управо у њиховом одржавању приближно горњој граници тог лимита, очувању здравих односа међу људима, поштовању и поверењу. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

СТРАХ

Пише
Душан Глишић

Прилагођавање потребама тржишта предуслов је опстанка на том тржишту. Тим пре ако је оно тржиште рада. Мада га у Србији, заправо, још нема, може се претпоставити да ће нам, једном, понуда и потражња управо на том тржишту одређивати будућност и квалитет живота.

Нема ратника који се, бар у осами и скривен од других, није запитао које су му границе храбрости и где почиње страх. Нема, заправо, човека који се то, у неком тренутку, није запитао. Иако мислимо да знамо шта је страх и чега се све бојимо, или бисмо могли да се плашимо, док нам се то не деси, док нас не „погоди“, верујемо да се можемо уплашити само у теорији, „у начелу“, али да смо, ипак, храбрији од других. Не мисли се овде на разноврсне и многобројне фобије, болести од којих патимо, плашећи се свега и свачега, већ на реалне страхове, оне од којих нам живот зависи. А постоје ли, заправо, такви страхови?

Има ли разлога за мишљење да се грађани Србије плаше више од других Европљана? Да су више од њих уплашени за своју будућност, за егзистенцију и (мирољубиву) коегзистенцију? Да су, после свих проживљених и преживљених искустава током три последње деценије, заиста с правом и реалном аргументацијом, забринутији због могућег губитка посла, неизлечиве болести, банкрота, сиромаштва, рата, губитка вољене особе... То су страхови с којима се грађанин Србије суочава у другој деценији 21. века, баш као што се суочавао и у 20. веку. Различити анксиозни поремећаји, проузроковани страхом или осећањем страха, довели су до енормне потрошње „оних“ лекова, од којих нас боли уво за све, или нам се нешто више спава. Једноставно, с тим лековима се лакше дише. Лакше се подноси свакидашњица.

Више од 20 одсто грађана Србије пати од неког облика анксиозности. Реална опасност од губитка посла надвија се над све већи број запослених у јавном сектору, тако да се, с много разлога, очекује скоро повећање потрошње лекова за опуштање. Податак да је готово сваки други млади (а то значи и образован) човек у Србији неза-

послен, никако не охрабрује. Као ни то да је из Србије у иностранство, трбухом за крухом, за петнаест година отишло више од 300.000 младих.

Они који су остали сусрећу се све више с нападима панике, неправилним радом срца, вртоглавицом, знојењем и мучним. Суочавају се са свим показатељима анксиозних поремећаја. Све више се плаше и улазе у тајанствени свет анксиозности.

Чега се плаше војна лица? По дефиницији лишени опасности од губитка посла, у Србији данас тако раширене, могло би се рећи да разлога за анксиозност и немају. Ипак, знамо сви да то није тако. По природи стресан, посао официра и подофицира подразумева неке не баш једноставно оствариве захтеве, првенствено у домену субординације и једностарешинства, али и сталног усавшавања и образовања. Захтев за непрекидним учењем у војсци није фраза, већ потреба посла, услов опстанка. А учење у „старим данима“ никад није било једноставно. Још ако подразумева одвојеност од породице...

Прилагођавање потребама тржишта је предуслов опстанка на том тржишту. Тим пре ако је оно тржиште рада. Мада га у Србији, заправо, још нема, може се претпоставити да ће нам, једном, понуда и потражња управо на том тржишту одређивати будућност и квалитет живота. И биће нам добро ако будемо имали шта да понудимо, односно ако за нашом понудом буде постојала задовољавајућа потражња. Ако наш рад не буде потребан ником, ако не будемо тражени, тешко ће нам помоћи шарене пилуле. ■

СУПРУЖНИЦИ
ДОКТОРИРАЛИ
У ИСТОЈ СЕДМИЦИ

И НАУКА ЈЕ ПЛОД ЉУБАВИ

Капетан Дамир Пројовић и његова супруга Ивана за само шест дана донели су у свој дом две докторске дипломе. Младом брачном пару успело је оно што се у Србији данас чини скоро немогућим – засновали су породицу, добили две ћерке и стекли докторске титуле у само неколико година.

Током претходне три године дан је био кратак за све што су супружници Пројовић, Дамир, капетан Војске Србије, и Ивана, докторка медицине, зацртали да заврше, па су били принуђени да готово свакодневно део ноћи проводе уз књигу. У првим данима фебруара њихов труд се исплатио, па су у року од шест дана Дамир и Ивана успешно одбранили докторске радове.

Пред пуним амфитеатром Факултета медицинских наука у Крагујевцу, Ивана Пројовић одбранила је 8. фебруара докторску тезу „Фактори повезани са неодговарајућим прописивањем лекова пацијентима старије животне доби“. У свечаној униформи и мало строжој атмосфери амфитеатра Војне академије капетан Дамир Пројовић је само неколико дана раније, 2. фебруара, успешно одбранио докторски рад „Оптимизација артиљеријске ракетне и ватрене подршке у операцијама Војске Србије применом глобалног позиционог система“. Судбина је уредила да у року од само седам дана Пројовићи стекну академска звања доктора наука, што је била круна њихове трогодишње посвећености научном раду.

Војничка дисциплина

Иако је два тако важна догађаја, игром околности, делило свега неколико дана, Ивана и Дамир сложни су у оцени да су одбране протекле у најбољем реду и да је осећај тих дана био изванредан.

– Требало је то преживети. Пре свега спремити, а на крају и одбрани радове – каже Ивана, докторка медицине запослена у фармацеутској кући „Крка фарма“, која се у докторском раду фокусира на примарни ниво здравствене заштите у крагујевачком дому здравља. Оно што њен рад издваја од осталих је чињеница да нико до сада није на тај начин, барем на овим просторима, испитивао факторе који су повезани са неодговарајућим прописивањем лекова старијим пацијентима.

– Цео свет суочава се са старењем популације, па тако ни наша земља није изузетак. Бела куга шири се рапидно свуда, а Србија се с њом бори већ годинама. Према последњем попису из 2011. године, просечна старост у нашој земљи је 41,6 година. Имајући у виду да су старији пацијен-

ти највећи корисници лекова, хтела сам да видим како се у том погледу котира наша земља, да ли се и у којој мери лекови код старијих пацијената користе сувишно или нетачно, а колико има лекова који су индиковани у тој популацији, а из неког разлога нису били прописани – објашњава Ивана и додаје да њен рад показује да по тим факторима Србија не заостаје у односу на Европу, јер се свакодневно велики број лекова прописује старијим грађанима.

Неопходан услов за одбрану дисертације био је да рад буде објављен у неком од међународно признатих часописа у тој области, а Ивана са нескривеним поносом истиче да је сажетак њеног рада објављен у најзначајнијем европском часопису у области фармакологије „European Journal of Clinical pharmacology“.

Говорећи о изазовима родитељства и свакодневног живота на путу до стицања дипломе доктора наука, Ивана каже да је већи део истраживања урадила током друге трудноће, користећи трудничко и породично боловање за прикупљање података неопходних за истраживање.

– Писање самог доктората протекао је уз велику подршку породице и супруга Дамира и одличну организацију, па је све некако дошло на своје – искрена је Ивана, наглашавајући да ју је супруг Дамир „заразио“ дисциплинованошћу, једном од одлика војничког живота, која јој је умногоме помогла у постизању свакодневних обавеза. Ипак, Ивана истиче да је одбрана докторске дисертације само почетак и да планира да се и у будућности усавршава и бави научним радом.

Учење уз прве зраке сунца

Капетан Дамир Пројовић, командир вода на Војној академији, одлучио се да звање доктора наука након магистратуре на Саобраћајном факултету стекне на Војној академији, па је изабрао дисертацију из домена војничких тема. Он каже да је озбиљној атмосфери током одбране његовог рада, уз захтевна питања чланова комисије, допринело и присуство начелника Војне академије генерал-мајора Горана Зековића, што му је био подстрек више да на најбољи начин представи свој рад.

Током израде доктората Дамир се служио богатим фондом литературе библиотеке Војне академије и академским базама података на Интернету.

– Када смо почели да пишемо докторате већ смо имали децу, а на родитељску помоћ нисмо могли много да рачунамо, с обзиром на то да они живе у Крагујевцу, а ми у Београду. Зато је било потребно много добре воље, добре организације и – мало сна. Устајао сам три сата пре одласка на посао и користио тај мир за учење и писање, што ми је постала стална дневна активност током две године – објашњава млади доктор наука, истичући да је од завршетка Војне академије већ знао да ће његова каријера у највећој мери бити посвећена научноистраживачком раду.

Дамир, који је командир вода најмлађој класи кадета, каже да ужива у раду с младим људима, којима је узор због своје посвећености породици, послу и учењу.

Посебан изазов током трогодишњег рада за капетана Пројовића били су терени, који су саставни део дужности командира на Војној академији, а који су неретко трајали недељама. Ипак, Дамир с осмехом истиче да „и на терену може да се учи, јер и тамо има ноћи“.

– Писање доктората у великој мери проширује видике и менталне капацитете, што вам омогућава да неке професионалне, али и изазове које носи свакодневица, сагледавате и решавате на ефикаснији начин – објашњава Дамир који наставак своје каријере види на некој од катедри Војне академије, што би истовремено значило и испуњење његовог сна.

Према његовим речима, Војна академија има веома афирмативан однос према амбициозним младим људима који раде на свом усавршавању, те је имао пуну подршку колега и претпостављених током израде докторског рада.

Пријатељи и породица су, кажу, веома поносни на њихов успех, а Дамир и Ивана су пример како се упорношћу, подршком и радом могу ускладити професионални изазови и породичне вредности. ■

Биљана МИЉИЋ
Фотографије из личне архиве

РАДИО, НЕ РАДИО...

Планета је 13. фебруара, стидљиво спомињући историјат те кутије из које су се деценијама причом и песмом оглашавали невидљиви мали људи, обележила „празник” медија који је дочекан помпезније него Француска буржоаска револуција или први кораци на Месецу, а чија је смрт најављивана више пута него бољи живот у источној Европи

ON
AIR

АЛИ ДОКАД?

Ових дана још једном је одата почаст радију због изненађујуће виталности у времену дигиталних чуда постмодерног схватања живота, уз поновно постављена питања будућности тог „хладног општира“, уз којег можете да пеглате веш или кувате ручак, а да се не изгорите, или читате лака штива, уз повремено прекидање да бисте на неку реч или рефрен начуљили уши и задигли обрве, јер вам великодушно оставља сва чула, сем једног.

Намеће се питање: да ли су телевизија, интернет, дигитализација, економска криза и јефтино оглашавање на мрежама, уз низ саучесника, сада коначно у прилици да радију „дођу главе“ или је реч о само још једном неуспешном покушају? Прети ли смрт радију или култури слушања и једном начину живота иманентном временима уз која смо склони да пришијемо придев – срећна?

Кад ствари оду „к врагу“

Арнел Шарић Шаран, аутор култне емисије „Ван сваке контроле“, која је неколико сезона веома успешно емитована на сарајевском Радију 202, објашњавајући зашто су „повукли ручну“ на даље бављење радијским послом, каже како су „дошла нека друга времена, у којима имамо аналитичаре и стручњаке, у којима никад нисмо били гласнији, а мање говорили, времена када се предлози поимају као паметовања, када је критика непријатељ, а забијање ножа у леђа оправдавамо комплексима“.

Радио је први пут на самртној постељи био оног тренутка када су слике почеле да се покрећу. Сматрало се да ће му телевизија задати коначни ударац. Касније је то био интернет, да би се, у новије време, предвиђало се да ће га докрајчити паметни телефони. Ипак, упркос томе што је често описиван као „умирући“ медиј, радио и даље, кажу његови љубитељи, привлачи велику публику широм света. Додају да му је успех пре свега повезан са његовом способношћу да се прилагоди променама технологије, с преносивошћу и неокрњеном популарношћу музике и изговорене речи.

СУПСТАНЦИЈАЛАН МЕДИЈ

Говорећи о значају радија, др Фахира Фејзић Ченгић, професорка комуниколошких и новинарских дисциплина на Факултету политичких наука Универзитета у Сарајеву, сведочи о његовој незамењивој улози у кризним временима, поготово у ратном периоду, или за време природних катастрофа, поплава..

– Радио је заиста супстанционалан медиј, и заправо је идеалан јер се, посебно идејом говора и идејом слушања, претвара у главно помоћно средство за данашњи живот. Чуло слуха је најопсежније, најзахтјевније и најзанимљивије чуло у природи човјека – сматра др Фејзић Ченгић и додаје да док постоје људи, моћ говора и способност слушања других до тада ће и радио постојати.

Нове технологије против традиционалног радија

Брзим ширењем и великом доступношћу интернета, радио је, многи би констатовали, запао у проблеме. Свако ко данас жели да чује нову песму, која се појавила пре свега пет минута, може да је преслуша на „Youtube“-у или путем разних сервиса. Некада смо за тако нешто сатима седели поред кутије из које се чује звук, не бисмо ли у правом тренутку притиснули дугме „рикординг“ и снимили почетак омиљене нумере без гласа водитеља али не довољно касно да нам промакну први тактови.

У својој студији „Изазови нових технологија и будућност радија“ др Ана Мартиноли, асистенткиња на Факултету драмских уметности, каже да пажљивији поглед на развој радија показује да је овај медиј, ипак, успешно преживео различите информационе технологије, „систематично усвајао најновија техничко-технолошка достигнућа и тако се самоунапређивао, бележећи пораст слушалаца и јачајући на медијском тржишту“.

– Начин на који ће радио-станице одговорити на ове промене, способност да се прилагоде и на најбољи могући начин искористе могућности које им пружају нове технологије, умногоме ће одредити њихов будући успех и позиције на тржишту – написала је Мартиноли, која је својевремено била и продуцент програма на Радију Б 92.

Индивидуализација садржаја медија

Мартинолијева напомиње да најављена конверзија са аналогног на дигитални начин дифузије медијских садржаја суочава публику са могућношћу много већег избора садржаја него што је то било до сада.

– Последице су хиперфрагментација публице, груписање у мање целине слушалаца са заједничким интересовањима и много мањи број укупних слушалаца по једном медијском каналу. Као резултат добијамо вишеслојно медијско окружење, у коме однос према медијима и потребе нису слични ни код два слушаоца – каже она додајући да је крајњи циљ развој информација и комуникационих „брзих аутопутева“ који ће нас из ере масовних медија довести у еру индивидуализованих медија и личног избора.

У времену конвергираних медија, на пример укрштених аналогних радио-станица с интернетом, управо су потрошачи они који воде главну реч и управљају медијима – креирају сопствене радио-програме, музичке плејлисте, дистрибуирају их, деле, емитују, а способност станице да те могућности препозна и искористи за унапређивање сопственог програма могу направити разлику између класичног, архаичног и модерног, динамичног и вишеслојног радијског садржаја.

Укрштање са новим технологијама

Сви важнији произвођачи аутомобила у свој производ данас интегришу и могућност коришћења интернета, а сваки нови модел мобилног телефона има могућност стриминга. Употребом нових технологија радијски садржаји добијају нову димензију и превазилазе уобичајена ограничења медија попут једнодимензионалности, а „изласком“ на интернет отвара се могућност надоградње визуелним компонентама – сликама, видео-садржајима и текстом, чиме се проширује искуство слушаоца и додатно подстиче на интеракцију, размену и креирање сопственог садржаја.

Недавно рађено истраживање указује да 55 процената популације од 10 до 70 година има техничких могућности да слуша радио посредством интернета, а 19 одсто њих га управо на тај начин и слуша.

У Србији, на пример, 34 одсто је оних који код куће слушају исту радио-станицу, 29 одсто популације радио слуша у колима, док је 52 одсто оних који имају могућност да радио слушају и на послу.

Како год да се, кад је реч о процентима, ствари мењају, традиционални радио, да би опстао, мора да задовољи потребу слушалаца за већом контролом над садржајем, а управо је то оно што омогућавају нове технологије. Начин на који ће радио-станице одговорити на технолошке промене, способност да се прилагоде и на најбољи могући начин искористе пружене могућности, одредиће њихов будући успех и позиције на тржишту. Биће то или нова виталност старог господина или подгрејавање покојника. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

„ФОРМАТИРАЊЕ”

Познати радијски водитељи Игор Бракус и Дарко Митровић изразили су се оптимистички о будућности радија на нашим просторима.

– И даље се велики део оглашавачког колача прелива преко радија, а стална нервоза сваке власти због критике која с њега долази, недвосмислено указује на његов и даље значајан утицај. С друге стране, постоји јасна тенденција власника за медијским „форматирањем“ радиостаница, за шта страним агенцијама плаћају знатна средства, што као последицу има затворене „плејлисте“ са тристотинак песама – каже познати радијски двојац, истичући да се на тај начин стварају услови да ауторске емисије постану непотребан трошак.

ОДГОВОР НА ДЕМАНТИ ПРВОСЛАВА ДАВИНИЋА

Поводом демантија бившег министра одбране Првослава Давинића на мој интервју који је објављен у часопису „Одбрана“ од 15. децембра 2015. године, истичем да у њему нисам именовao „господинa“ Давинића, нити сам његово име уопште поменуо у било ком контексту. Зашто се нашао прозваним, то он сам и његова савест најбоље знају.

У чланку је објављено, цитирам: „Много предмета смо изгубили због незаконитог престанка службе цивилних лица 2004. и 2005. године. Одлуком тадашњег министра одбране, без испуњења законских услова, престала је служба великом броју људи, који су поднели тужбе и добијали пресуде. Неки, који су били упорни, чак су враћени на посао. За то није криво Правобранилаштво, јер им није оно незаконито дало отказ, каже пуковник Богуновић и истиче да управо због свих пропуста које је до сада евидентирао има намеру да упути предлог надлежним органима за покретање поступка за накнаду штете против лица која су штету проузроковала“, крај цитата.

То сам навео само као пример штете која је причињена Министарству одбране, а која је проузрокована незаконитим радом надлежних руководилаца и да ће Војно правобранилаштво убудуће покретати поступке за накнаду такве штете од одговорних лица. Не знам шта је у томе спорно и коме може бити спорно. Очигледно само оном чија савест није чиста. Ја се, при томе, уопште нисам упуштао у оцену законитости саме одлуке тадашњег министра одбране. Уосталом, незаконитост поступања у предметним случајевима није утврдило Војно правобранилаштво, већ редовни судови Републике Србије, у својим пресудама, а Министарство одбране је само платило и плаћа за штету која је проузрокована лицима која су незаконито отпуштена. Ради се о вишемилонским износима, и за то поседујемо доказе, по имену и презимену, у конкретним предметима, у виду правноснажних и извршних судских одлука. Наиме, Министарство одбране је преко Војног правобранилаштва, до данас, на име накнаде

штете због незаконитих отказа, а по основу правноснажних пресуда, већ исплатило оштећеним лицима преко 70.000.000,00 динара, с тим што то није коначна сума будући да има још предмета, који су у разним фазама парничног поступка, тако да ће укупна штета сигурно бити и већа од наведеног износа. Тако да сва прича бившег министра како је све урађено по закону, пада у воду пред овим егзактним показатељем.

Осим тога, а ради истинитог информисања јавности, морам истаћи да је Војно правобранилаштво против господина Давинића, 31. децембра 2015. године, поднело Првом основном суду у Београду тужбу за накнаду штете у висини од 3.647.987,83 динара, коју је именовани, као министар одбране, проузроковао Републици Србији, извршењем кривичног дела злоупотребе службеног положаја из члана 395. став 1. КЗ („Службени гласник РС“, број 85/05), због чега је, правноснажном пресудом Апелационог суда у Београду, Кж1 1386/14 од 26.01.2015. године, оглашен кривим и кривично осуђен.

Друге наводе из демантија овог, правноснажно, осуђеног лица не желим да коментаришем, јер је то испод части једног официра Војске Србије, посебно када се неко ко је кривично осуђен, упушта у увредљиву оцену моје стручности и квалификованости за дужност коју обављам. Истине ради наводим да никада нисам кривично одговарао, нити сам осуђиван, а цео радни век провео сам у професионалној војној служби, као официр правне службе, обављајући најодговорније дужности у тој служби, па и дужност судије Врховног војног суда, до укидања војног правосуђа 31. децембра 2004. године, те да сам, за свој рад, оцењиван највишим службеним оценама. ■

ВОЈНИ ПРАВОБРАНИЛАЦ
ПУКОВНИК
Вјекослав Богуновић

КИНЕСКА САМОХОДНА ХАУБИЦА PLZ-05

ДОМЕТ ЗА ПОШТОВАЊЕ

Након привременог застоја развоја на тржишту гусеничних самоходних хаубица, појавило се кинеско средство PLZ-05 са низом пратећих варијанти. Према објављеним подацима, то је сасвим конкурентно оруђе у односу на друга, а наупечатљивија карактеристика јесте нова домаћа вођена муниција.

Савремена цевна артиљерија данас у свету представља врло комплексан скуп различитих класа оруђа, у калибрима 105, 122 и 152/155 mm, са врло малим бројем других калибара, који су још у употреби. Најједноставнија је вучна артиљерија, чија је основна тенденција развоја смањење масе, како би се повећале могућности транспорта хеликоптерима. У другој класи је самопокретна артиљерија, развијена из вучне, с том разликом што има

Кинески PLZ-05 на маневрима

Изглед PLZ-05 са задње стране. Мала вращанца на шелу намењена су за прикључивање возила за појуну.

могућност бржег постављање у борбени положај и његово напуштање, као и кретање на краћим релацијама, ради брже промене положаја. Трећој и четвртој класи припадају самоходне хаубице, од којих је одређен број базиран на точкашким, најчешће камионским шасијама, а последње, уједно најкомплексније, најскупље и најфикасније засноване су на гусеничарима. Гусеничне шасије, такође, обезбеђују најмањи притисак на подлогу, пружају највећу тактичку покретљивост и имају највећу масу, што се обично користи за постављање најмоћнијег наоружања, релативно већи борбени комплет и најбољу заштиту, а самим тим је и већа вероватноћа преживљавања.

Већина земаља, чије финансијске могућности нису на завидном нивоу, најчешће се задовољавају старијим вучним или точкашким самоходним средствима, јер су савремене самоходне хаубице скупе, а трошкови одржавања и коришћења високи. Наиме, уз цену возила, обично треба урачунати и вучни воз, јер је кретање сопственим погоном на већим удаљеностима споро и брзо се троше гусенице, те трошкови тек онда достижу неприхватљиве бројке.

Кина не припада тој групи земаља, те је 2008. године увела у оперативну употребу самоходну гусеничну хаубицу PLZ-05, занимљивих карактеристика, а вероватно и цене. Ипак, према наводима кинеске штампе, најзанимљивија је њена напредна вођена муниција.

Озбиљан напредак

Самоходна хаубица PLZ-05 представља наследника или можда је за сада боље рећи допуну за пар традиционално заступљених средстава у кинеским оружаним снагама: самоходну гусеничну хаубицу Туре-83 калибра 152 mm (слична совјетској 2С3 „акација“) и вучни топ Туре-59-1 130 mm (копија совјетског топа М-46). Према неким подацима, већ 2015. године у оперативној употреби био је респектабилан број од готово 300 оперативних комада, који су за домаћу употребу означени као Туре-05.

То самоходно артиљеријско оруђе јесте дериват познатог PLZ-45 (Туре-88), који је поред употребе у кинеским оружаним снагама, извезен још неким, врло пробирљивим корисницима: Кувајту (51 возило), Саудијској Арабији (54) и Алжиру (50). Када је та хаубица уведена пре готово двадесет година, представљала је импресив-

но средство, достојно јужноафричке самоходне хаубице G-6, пре свега захваљујући оруђу дужине 45 калибра, аутоматском систему за нишањење и GPS систему навигације.

Како је уобичајени начин унапређења постојећих решења постављање моћнијег наоружања, то су Кинези уместо 45-калибарског, уградиле стандардно 52-калибарску хаубицу 155 mm, повећане запремине коморе, чиме је знатно повећан домет, која је са невођеном муницијом међу најбољим средствима на свету. Са муницијом опремљеном гасогенератором, домет је 39 km, а са новом муницијом, са гасогенератором и ракетним мотором, чак 53 километара.

Међутим, то није све. Иако постоје одређене сумње у веродостојност података, не треба их а priori одбацити. Наиме, пројектил под ознаком WS-35 има сателитско навођење (кинески навигациони систем Beidou) комбиновано са инерцијалним, масу од свега 18 kg, дакле готово три пута мању од класичног пројектила. За разлику од класичних пројектила, има и носеће и управљачке аеродинамичне површине, које се извлаче из тела пројектила, повећавајући домет на до сада непревазиђених 100 километара! Према концепцији, врло је сличан америчком пројектилу XM-982 Excalibur, који има GPS навођење и демонстрирани домет из цеви дужине 52 калибра од 48 km, мада се спомињу и друге бројке, које достижу 50, 57 и 64 km, што је далеко мање од WS-35.

Треба узети у обзир и друге карактеристике, пре свега масу пројектила и кружну грешку. Наиме, маса америчког пројектила је 48 kg, практично на нивоу класичне муниције,

Возило за појуну муницијом

ВОБЕНИ ПРОЈЕКТИЛ

Пројектил под ознаком WS-35 има сателитско навођење (кинески навигациони систем Bei-du) комбиновано са инерцијалним, масу од свега 18 kg, дакле готово три пута мању од класичног пројектила, а за разлику од њих има и носеће и управљачке аеродинамичне површине, које се извлаче из тела пројектила, повећавајући домет на до сада непревазиђених 100 километара!

што уједно значи да је бојева глава моћнија у односу на ону код WS-35, али не треба заборавити ни чињеницу да постоје различите верзије XM-982 са разним бојевим главама, оптимизованим за дејство по различитим циљевима. Коначно, кружна грешка која се спомиње код WS-35 јесте 40 m, док је код Excalibur званично 5–20 метара. Ипак, у практичној употреби демонстриране су и знатно мање вредности – до 1,6 m, а статистички, 92 одсто пројектила је током употребе у Ираку, лета 2007, пало на мање од четири метра од циља!

Све у свему, може се констатовати да је амерички пројектил погоднији за прецизну ватрену подршку, укључујући контрабатирање, док је кинески специјализован за контрабатирање на екстремним дометима, при чему се може „дохватити“ и велика већина вишецевних ракетних лансера, укључујући и примера ради руски БМ-30 „смерч“, домета 70 и 90 km са побољшаним ракетама, односно амерички MLRS са ракетама са GPS навођењем домета до 70 километара. Било како било, постојање таквог пројектила представља неугодно изненађење за потенцијалне противнике и велик извозни адут кинеске наменске индустрије.

Прича о ватреној моћи није потпуна без борбеног комплекта. Према неким подацима, он износи 30 пројектила и пуњења, што је ипак мање од конкурената (немачки PzH2000 60, руски 2С19 „мста 50“, британски AS-90 48, француски GCT 42, америч-

ки M109 каснијих варијанти 36-39). Нешто мањи борбени комплет надомешта се додатним возилом за попуњу и техничку подршку. То возило има могућност преноса око 90 пројектила и пуњења, а опремљено је и дизалицом којом се може заменити погонски блок. При ватреном дејству, два возила се повезују и муниција се из возила за попуњу доводи до самоходне хаубице брзином од осам пројектила и пуњења у минути. Такав начин дејства сличан је америчкој комбинацији самоходне хаубице M109 и возила за попуњу M992 сличног капацитета.

Самоходна хаубица PLZ-05 опремљена је, као већина конкурената, аутоматским пуњачем и одличном брзином гађања – од 8 до 10 пројектила у минути. За самоодбрану служи тешки митраљез калибра 12,7 mm на крову. За сада није познато да ли постоји могућност истовременог дејства са више пројектила по једној мети. Уколико не постоји, у шта је тешко поверовати, то представља озбиљан недостатак у односу на најсавременија светска решења.

Како је PLZ-05 гусенично возило, има релативно мали специфични притисак на тло и може готово тренутно да ступи у ватрено дејство и напусти ватрени положаја. Маса возила је 35 t, што га сврстава међу лакша гусенична возила у категорији. Дужина са топом напред је 11,6 m, дужина тела око 6 m, ширина 3,38 m, а висина 3,55 m, што је са конфигурацијом која подразумева погонски блок напред и борбено одељење позади, сасвим у складу са већином других возила у класи (PzH2000, AS-90, M109, 2С3).

Таква се конфигурација показала као најпогоднија, јер постоји могућност приласка од позади за попуњу муницијом а и за дуготрајно ватрено дејство, при чему део посаде може да има неометан приступ оруђу споља. Наравно, то је обезбеђено ако је тело наменски израђено, а не презето са, рецимо, тенка. У овом

другом случају, предност је у једноставнијој и јефтинијој производњи, али је за одржавање важније да постоје заједнички подсистеми као што су компоненте вешања, мотора и трансмисије.

Конструкција је челична, са оклопом који штити од стрељачке муниције. И то је уобичајено решење, с обзиром на то да само амерички M109 има оклоп од легуре алуминијума. Са челиком, крутост је мања, с обзиром на мању дебљину плоча, те су потребна попречна ребра за укрућење конструкције, чиме расте маса. Како је цена челика за балистичку заштиту мања, код возила која нису намењена за брз стратегијски транспорт или не постоји захтев за максималном тактичком и оперативном покретљивошћу, његова употреба има приоритет.

Дизел мотор има снагу од 588 kW (800 КС), што возилу обезбеђује највећу брзину на асфалтном путу од 55 km/h, док је аутономија 550 километара. Вешање је класично, торзионо, са шест двоструких ослоних точкова, погонским точком напред и лењивцем позади. Гусенице су једноосовинске, а могу се уградити гумене папуче за смањење оштећења асфалтних путева. За кретање ван путева, скидају се гумене папуче, а вероватно се могу уграђивати и канце за боље захватање материјала подлоге, што је уобичајена мера повећања тракције на лошем терену код гусеничара.

Варијанте

У намери да и даље побољшају карактеристике и учине самоходну хаубицу још конкурентнијом, Кинези су развили неколико побољшаних

верзија, за које за сада није познато да ли ће се наћи у употреби у кинеским оружаним снагама: PLZ-52 и PLZ-04.

Варијанта PLZ-52 има нешто измењено тело већих димензија. За сада нема довољно података, али се претпоставља да је то урађено због повећања борбеног комплета, који би истина могао да буде већи на изворној верзији PLZ-05. Поред тога, није искључено да је побољшана оклопна заштита, јер је маса знатно повећана – за чак девет тона. Повећање оклопне заштите посебно је критично са крова, јер постоји

до 6, PzH2000 до 5, K9 и НОРА 3). Повећана маса захтевала је и уградњу снажнијег погонског блока са дизел мотором снаге 735 kW (1000 КС), чиме је повећана највећа брзина на асфалтном путу на 65 km/h, док је, вероватно због веће потрошње горива, нешто смањена аутономија на 450 километара.

Варијанта PLZ-04 има помало нелогичну бројчану ознаку, јер је мања од оне код основне верзије (PLZ-05). Ипак, реч је о варијанти са продуженом цеви од 54 калибра. Није, међутим, познато да ли је и барутна комора повећана запреми-

PLZ-52 на изложби наоружања и војне опреме

потреба за заштитом од противникових бомбица и од ваздушних детонација при контрабатирању. Биће занимљиво видети кинеско решење тог проблема, с обзиром на то да се немачке самоходне хаубице PzH2000 опремају додатном вишеслојном модуларном заштитом на крову.

Коначно, спомиње се истовремено ватрено дејство са више пројектила по истом циљу, који се испљују под различитим елевацијама. Наиме, у таквом моду могуће је испалити до четири пројектила, што је врло добар резултат (Vofors Archer

не, мада постоје снажне индиције да је управо то случај, како би се још више повећао домет. Остаје да се види колика је цена расположивих варијанти самоходних хаубица, али је она без сумње мања од конкурентних западних, јужноафричких, јужнокорејских и руских решења. На тај начин кинеска наменска индустрија достигла је ниво и у погледу самоходних артиљеријских средстава, који јој омогућава све равноправнију трку са најбољим светским решењима. ■

Др Себастиан БАЛОШ

ЧЕТВОРОЦЕВНИ ПРОТИВАВИОНСКИ МИТРАЉЕЗ МЗ

С НЕБА НА ЗЕМЉУ

Ефикасни изненадни удари израелске авијације, која је јуна 1967. године на земљи уништила већину противничких авиона, оставили су снажан утисак на Југословенску народну армију (ЈНА). Један од закључака из анализе тог рата био је да се мора ојачати ПВО и боље заштитити авијација на аеродрому од првог удара на почетку рата.

Оружана интервенција Варшавског уговора на Чехословачку, августа 1968. године, наметнула је још једно важно питање противдесантне одбране аеродрома. Листа

Авионски митраљеци АН/МЗ калибра 12,7 mm, који су постали вишак после повлачења из наоружања америчких млазних авиона F-84Г и F-86Е, искоришћени су за израду четвороцевних противавионских митраљеза ПАМ-12,7/4 милиметара

мера које је требало предузети била је дугачка – од набавки ракетних система ПВО до побољшања заштите локација базирања авијације и инфраструктуре. Једно од релативно јевтиних решења било је да се од вишкова технике са авиона повучених из наоружања, пројектују противавионска оруђа, која се уграђују на лафете. У наоружање јединица у саставу ваздухопловних база уведени су ПАТ 20/3 mm МК-II, који воде порекло са двомотораца „москито“ и ПАМ-12,7/4 mm МЗ, који је тема нашег чланка.

Противавионски митраљез М3 на вежби прошивдесантне одбране аеродрома
Петровац, 1980. године („Крила армије“)

ОДЛИКЕ

Противавионски митраљез 12,7 mm М3 четвороцевни намењен је за гађање циљева у ваздушном простору на даљинама до 1.200 m, или циљева на земљи и води са муницијом с панцирно-запаљивим пројектилом АН-М8 (Т-16), или панцирно-запаљиво-обележавајућим пројектилом М20 (Т-28). Крајња даљина гађања циљева у ваздушном простору била је 1.500 метара. Највећи хоризонтални домет био је 6.620 метара. Почетна брзина износила је, зависно од пројектила, 829–1.048 m/s. Хоризонтално поље дејства било је 360°, а вертикално од –5° до +85°. Теоретска брзина гађања по једној цеви износила је 1.150–1.250 метака у минути, а практична 150–200 метака.

Маса у маршевском положају је 725 kg, а у борбеном 785 килограма. Маса једног аутомата била је 30 kg, а маса муницијске кутије са 105 метака 16 килограма. Маса лафета била је 625 килограма, а димензије 3.000×2.000×1.660 mm у маршевском положају и 3.400×2.470×3.050 милиметара у борбеном.

Митраљез је имао механичку нишанску справу М3, која је намењена за гађање циљева у ваздуху брзине до 200 m/s. Уместо аутомата АН/М3 могао се уградити АН/М2, али у том случају реметило се уравнотежење масе, па је била неопходна израда додатне челичне плоче на доњој страни колевке.

Почетак под ознаком М2

На сваком млазном авиону америчког порекла – на 121 примерку F-86E „сејбр“ (Sabre) и на 231 примерку F-84G „тандерџета“ (Thunderjet) – било је шест митраљеза АН/М3. Као резерва за митраљезе, који су већ били на авионима, преко војне помоћи педесетих година примљено је још 2.889 митраљеза АН/М3. У основи, тај митраљез био је дериват славног тешког митраљеза М2, познатог по свом пројектанту Џону Мозесу Браунингу (John Moses Browning). На полигону, октобра 1918. године, први пут

отворена је ватра из прототипа митраљеза .50 caliber, како се изворно у енглеском означава калибар код нас познат као 12,7 милиметара.

После рата настављен је рад на пројекту и од 1933. године у предузећу „Колт“ (Colt) почела је серијска производња под ознаком М2. Наменски је за уградњу у авионе прављена олакшана варијанта АН/М2, која је масовно произвођена током Другог светског рата. После рата, за прву генерацију америчких млазних авиона пројектован је митраљез АН/М3 са већом каденцом у односу на претходника – са 750–850 метака у минути дошло се до око 1.200 метака у минути.

Митраљези „Колт-Браунинг“ постигли су славу и дуговечност какво је ретко које средство ратне технике достигло. Користе се и даље широм света у десетинама различитих модела.

У југословенској авијацији

У југословенску авијацију веће количине АН/М2 дошле су са пријемом ловаца F-47Д „тандерболт“, у првој половини педесетих година. Уследиле су набавке млазне технике. Проверени митраљез и велики стоко-

Митраљеви АН/МЗ на авиону: појуна муницијом аутомата у носу ловца-бомбардера Ф-84Г (МЦ „Одбрана“)

ви пресудно су утицали на одлуку да се АН/МЗ угради на домаће млазне авионе – у носу „галеба Г-2“ била су два аутомата, а код „јастреба“ три. По два митраљеза била су у крилима школских авиона 522.

Резерве су биле веће од потреба па се нашло довољно сувишних аутомата за развој ПАМ, који је као задатак ВТИ покренут 1967. године. Најважнији део посла било је пројектовање лафета, који је требало да омогући да се оруђе може лако и брзо превести из маршевског у борбени положај и обратно – за пет минута по прописаној норми. Зато је предвиђено да се може постављати и на равне кровове зграда и на сличне објекте, који су били погодни за одбрану од

дејства противника или десанта. Авионски митраљеви на „земаљском“ лафету уведени су у наоружање 1972. године под званичном ознаком „противавионски митраљез 12,7 mm МЗ четвороцевни“. У војничком жаргону био је познат као „бровинг“, како се „по Вуку“ читало изворно име митраљеза. Израда ПАМ-ова поверена је Техничком ремонтном заводу Хаџићи.

Оруђа су у почетку коришћена само у јединицама РВ и ПВО. Одељења ПАМ уграђена су у састав ваздухопловних база, батаљона и чета за обезбеђење авијације, које су у ратно доба формиране на оним аеродромима који у миру нису поседани, затим у јединицама ваздушног осматрања јављања и навођења (ВОЈИН), те у

летачким јединицама – бригадама и пуковима и ескадрилама, које су биле стационарне изван матичног аеродрома више тактичке јединице у чијем су саставу биле.

Према Правилу „противавионски митраљез 12,7 mm МЗ четвороцевни“ из 1976. године, предвиђено је да се противавионско митраљеско одељење, односно вод, употребљава за одбрану најосетљивијих елемената аеродрома, командних места, ВОЈИН и складишта убојног и погонског материјала од дејстава противника из ваздуха са малих висина и бришућег лета, затим противваздушних десаната и за дејства по циљевима на земљи и воду. У начелу, одељења и водови ПАМ формиран су у саставу ваздухопловних база, авијацијских јединица, чета и водова ВОЈИН и команди вида. Предвиђено је да, ако за ПАМ-ове није додељено формацијски људство, њима рукују припадници јединице или команде у чијем се саставу оруђе налази. Послугу је требало да чини

Провизорна „самохојка“, која води порекло од шеренца УАЗ 469. У селу Пошочари код Брчког јула 1993. године возило је чекало у приправности за подршку пешадији „џаншера“. (А. Рагић)

првенствено људство које није ангажовано на извршењу редовних задатака или које није извршавало своје задатке због противничког дејства. У складу са правилом, највеће растојање ватреног положаја од објекта који се брани требало је да буде 200–400 м, а растојање између митраљеза у воду 20–50 метара.

Иако су седамдесетих година у јединице ПВО долазиле стотине нових троцеваца М55, затим ракетни системи „стрела-2М“ и „стрела-1М“, изузетно ефикасни ПАТ 40 мм „бофорс“ Л/70, ПАМ-ови нису повучени из наоружања, јер се процењивало да ће моћи да се користе посебно у противдесантој одбрани.

Ратне модификације

На почетку грађанског рата 1991. године у инвентару ЈНА било је 380 комада ПАМ 12,7 милиметара. Корист

Возило ТАМ 110 Т7 са „бровингом“ из састава Баиљона за интервенције Милиције Крајине, маја 1993. године у Брушкој (А. Рагић)

од велике густине ватре „бровинга“ препознали су припадници 63. падобранске бригаде, који су 26. јуна 1991, на почетку оружаног конфликта у Словенији, пребачени из Ниша на аеродром Церкље. Затечене четвороцевце они су „присвојили“ за ојачање

одбране аеродрома. Падобранци су касније имали и ПАМ постављене на теренска возила ТАМ 110 Т7 4×4.

Десетине митраљеза коришћене су за ватрену подршку јединица ВРС и СВК. Због потребе да се митраљези нађу тамо где треба и када треба, један број оруђа постављен је на возила. Једноставно, лафет је заварен на теретни простор и направљене су „самохотке“, које су могле да прате јединице на терену. Најчешћа модификација су „бровинзи“ на лафету (без подвоска) на теренском возилу ТАМ 110 Т7 4×4. У неким јединицама возила су провизорно заштићена од противничке ватре из пешадијског оружја и парчади минобацачких мина. Јединица из Бијељине, званично 1. бијељинска лака пјешадијска бригада, незванично „пантери“, имала је свој погон за израду борбених возила, где је израђено више подваријанти мобилних платформи са „бровинзима“. Четвороцевац је постављен на теренско возило УАЗ 469, руског порекла, које је заштићено са челичним плочама дебљине осам милиметара. Послужилац митраљеза није био заштићен током дејства, јер је морао бити на свом месту у отвореном простору на платформи уређеној на возилу. Још једно решење била је уградња четвороцевца на „тамића“. ■

Александар РАДИЋ

ИЗАЗОВИ БУГАРСКЕ АВИЈАЦИЈЕ

ПОТРАГА ЗА БУД

С а више него очигледном намером да скрене пажњу и политичке и шире јавности, командант ВВС генерал-мајор Румен Радев поднео је 1. октобра прошле године оставку премијеру Борисову, при томе јавно износећи разлоге за тај чин – веома лоше стање бугарског ваздухопловства узроковано хроничним недостатком финансијских средстава, недостатком јасног и одрживог плана будућег развоја вида и предложених измена Закона о одбрани, према коме би се дозволило снагама других држава да обављају мисију заштите бугарског ваздушног

простора „по нејасним условима“. Такође, генерал-мајор Радев додао је да се његова највећа брига односи на „немогућност да гарантује безбедне услове за рад пилотима, техничарима и осталим припадницима“.

Командант ВВС навео је да је недовољан број ловачких авиона, комбинован са нередовним испорукама горива претходних година, имао за последицу знатно смањење сати налета и нивоу увежбаности пилота. И сам пилот ловачке авијације, генерал-мајор Радев истакао је да због смањења броја пилота „огромно оптерећење“ пада на припаднике ВВС који су у систему сталног дежурства.

УЋНОШЋУ

Ваздухопловне снаге суседне Бугарске (Военовъздушни сили, ВВС) протеклих неколико месеци пролазе кроз кулминацију вероватно најтежег и нарасве турбулентног периода своје новије историје, оцењују извори из земље и са Запада. Некада голема авијација (више од 400 ваздухоплова) државе чланице Варшавског уговора, данас НАТО, суочила се са веома реалним сценариом гашења борбене компоненте и самим тим губитка способности самосталне контроле ваздушног простора.

Гашење пожара

Само неколико сати пошто је одјекнула вест о оставци команданта који ужива висок углед и у војсци и у јавности и о де факто најави гашења борбене компоненте ваздухопловства и самим тим и способности самосталне контроле суверенитета ваздушног простора, премијер Борисов је очигледно одлучио да угаси потенцијалну политичку буктињу, можда чак и кризу владе. Са командантом ВВС обавио је „веома значајан и садржајан“ разговор, који је за резултат имао повла-

чење оставке генерала Радева у замену за обећање да ће влада обезбедити подршку за решавање стања у ваздухопловству, при томе затраживши да му се достави предлог финансирања изласка из тренутне ситуацији. Извори у Бугарској наводе да је пре заједничке изјаве и руковања пред камерама и фото-апаратима командант ВВС премијеру „црно на бело“ предочио да има две опције: да покаже политичку подршку и обезбеди финансирање усмерено ка ефикасној и кредибилној ловачкој компоненти ваздухопловства са исправним авионима и довољно горива за обуку пилота или да обустави финансирање и на тај начин укине борбену авијацију.

Прво што је тражено да влада обезбеди су средства за колико-толико функционисање ловачке авијације, конкретно за ремонт мотора Климов РД-33 за ловце МиГ-29, који су очигледно „слаба карика“ у ВВС, што је посебно приметно протекле две године када су се оперативни МиГ-29 могли избројати на прсте једне руке. Генерал Радев наводи да стање авиона МиГ-29 прети да угрози способност извршења најважније мисије бугарске авијације, заштите ваздушног простора у оквиру интегрисаног система НАТО (NATO Integrated Air and Missile Defence – NIAMD).

Да не би дошло до таквог сценарија, средином прошле године из резерве су враћени у употребу застарели МиГ-21 бис и МиГ-21УМ као прелазно решење. У том тренутку чинило се да је проблем преошћен до средине 2016, али оно што је изостало је било какво средњорочно или дугорочно решење, попут буџетирања одржавања ловаца МиГ-29 или покретања програма набавке новог типа борбеног авиона. „Двадесетјединице“ су поново повучене из употребе последњег дана протекле године.

Пољска карта

После „интервентног“ сусрета са командантом ваздухопловства, премијер Борисов обећао је да ће се у овогодишњем буџету наћи 41 милион евра за потребе ВВС, више него троструко повећање од 12 милиона колико је утрошено у 2015. години.

Друга тема која се нашла на столу између премијера и команданта је више пута одлагана одлука о набавци новог борбеног авиона. Премијер Борисов обећао је да ће програм набавке бити поново покренут. Командант ВВС понудио је и своје виђење допуна бугарског Закона о одбрани, који се односе на заједничке мисије са партнерским ваздухопловствима у заштити бугарског ваздушног простора. Такође, инсистирао је да при обављању таквих задатака бугарско, а не страном ваздухопловство има водећу улогу,

КО ЈЕ ДИГАО ГЛАС?

Командант ВВС генерал-мајор Румен Радев (53), по информацијама из Бугарске, веома је цењен командант и пилот. Завршио је „Ер вор колеџ“ америчког ваздухопловства. Описују га као „покретачку снагу“ која је стајала иза многих међународних вежби у Бугарској које су ту земљу и њене оружане снаге приближиле НАТО-у у првим годинама после формалног учлањења 2004. године. Командант ВВС је од 2014. године.

очигледно не мирећи се са могућношћу да Бугарска, попут неких других чланица НАТО-а, патролирање својим небом препусти другој држави. Да је политички и дипломатски улог много већи од националног или пилотског поноса, довољно је погледати на мапу и близину бугарске црноморске обале од и даље потенцијално запаљиве Украјине и Крима.

Већ довољно независну ситуацију са одржавањем МиГ-29 додано је отежала одлука бугарске владе да прекине све везе са произвођачем авиона „РСК МиГ“ под изговором санкција које је ЕУ увела на увоз и извоз наоружања и војне опреме из Русије због кризе у Украјини.

Иако је Савет Европе децембра 2014. изузео из ембарга „резервне делове и сервисне услуге које су потребне за одржавање и безбедност постојећих капацитета у државама ЕУ“, Бугарска није искористила ту опцију и потражила је решење ван Русије, конкретно у Пољској, која има највећу оперативну флоту МиГ-29 у Европи.

Да ли ће тендер бити отворен за евентуалне испоручиоце мотора из Русије остаје да се види, мада „РСК МиГ“ сасвим разумљиво не гледа благонаклоно на ремонтовање мотора бугарских МиГ-29 у Пољској. Генерални директор руске корпорације Сергеј Коротков дипломатским каналима поручио је бугарској влади да ће „РСК МиГ“ прекинути „сву логистичку подршку“ флоти бугарских МиГ-29, наводећи да се ремонтовањем мотора у Пољској „стварају услови да ‘РСК МиГ’ не испуни своје уговорне обавезе“ и „доводи у питање даљу употребу авиона и безбедност летења“.

Бугарска је у НАТО ушла са шеснаест ловачких авиона МиГ-29 као окосницом борбене авијације који су ограничено модернизовани и ремонтовани пре једне деценије, али су улагања у ту финансијски најзахтевнију компоненту ВВС била мања од потреба. Заменења је транспортна флота совјетских „антонова“ западним „спартанима“, набављени су школски „пилатуси ПЦ-9“, хеликоптери „кугар“, „бел“ и „пантер“, али је у том процесу, у умало фаталној комбинацији политичких калкулација, игнорисања проблема, недовољне решености и хроничне беспарице, бугарска ловачка авијација доведена на саму ивицу егзистенције. Уз за сада се чини успешну и прилично смелу политичко-медијску интервенцију команданта ВВС генерал-мајора Румена Радева, линија није пређена и ВВС преостаје да се од ње одмакне и постепено „стане на ноге“, уз више конкретне а мање декларативне и вербалне подршке државе у изазовном периоду који следи наредних месеци и година. ■

Игор САЛИНГЕР
Александар МЛАДЕНОВ
Красимир ГРОЗЕВ
Снимео Richard COOPER / COAP

Николај Ненчев и Томаш Сиемониак, бугарски и пољски министри одбране, потписали су уговор о ремонту шест мотора РД-33 вредан укупно 6,1 милиона евра. Радови ће се обавити у Државном ваздухопловном заводу 4 (WZL-4), а предвиђена је и позајмица два мотора док траје ремонт и они су испоручени у базу „Граф Игнatieво“ поред Пловдива крајем децембра. Пошто су мотори уграђени на један двосед МиГ-29УБ, који је успешно извео пробни лет (са генералом Радевим за командама), почетком јануара „Граф Игнatieво“ обишли су премијер Борисов и министар одбране Ненчев. После лета у МиГ-29 министар је најавио да ће поред шест мотора чији је ремонт уговорен бити расписана јавна набавка за још шест додатних. Ненчев тврди да Бугарска има „седам исправних“ МиГ-29.

ЖИВОТ У МУЛТИПОЛАРНОМ СВЕТУ

Из Института за стратегијска истраживања Министарства одбране стигла је студија уз помоћ које могу да се повуку јасне координате света у коме живимо

Недавно објављена, књига „Стратегијско-безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020. године” настоји да сагледа основне трендове развоја који ће обележити будућност региона до 2020. године и који ће имати снажан утицај на уобличавања националних политика држава у нашем делу света. Студија покушава да утврди утицај Европске уније као главног

земљама региона и утицати на међународни положај Србије и Југоисточне Европе до 2020. године.

Утврдили су да савремени међународни процеси нису умањили геополитички и геостратегијски значај региона чија је динамика условљена многобројним чиниоцима друштвеног, политичког, економског, културног и војног карактера. Процеси европских и евроатлантских интеграција, све снажнији обриси мултиполарног међународног поретка и појава нових глобалних актера у светској политици, као и близина енергентима богатог али и нестабилног арапско-персијског и каспијског басена, сигурно представљају најзначајније факторе који ће утицати на политичких процесе и развој Југоисточне Европе у периоду до 2020. године.

У првом поглављу књиге, „Европска унија у мултиполарном свету”, анализирају се односи Уније с државама од утицаја на глобалне међународне односе и односи с међународним организацијама у области безбедности и одбране.

„Енергетска безбедност као фактор геополитичког прегруписавања” назив је другог поглавља, који се бави истраживањем утицаја енергената на геостратегијски значај Југоисточне Европе.

Трећи део истраживања, „Интереси Турске и Немачке на Западном Балкану”, посвећен је односима и интересима ове две државе према државама региона, посебно, Србији.

„Перспективе развоја хеленско-израелског савеза као инструмента ограничавања спољнополитичких амбиција Турске” последњи је део књиге. У њему аутори истражују тему којом се до сада код нас мало писало.

Пројекат, који је водила пуковник др Катарина Штрбац, урађен је у сарадњи с Факлутетом политичких наука. Два истакнута припадника тог факултета, проф. др Предрог Симић и проф. др Драган Симић, рецензенти су дела, као и проф. др Божидар Форца. Они су експертским запажањима помогли истраживачима да студија буде прецизнија и прегледнија, те да издржи тест брзо мењајућих друштвено-политичких околности.

Како научно истраживање није циљ сам по себи, већ треба да има и могућу употребну вредност, тако је има и поменута студија: снагом аргумената, с лакоћом читаоца доводи до закључака, који омогућавају боље сналажење у свету у коме живимо. ■

С. ЂОКИЋ

Снимка Д. СТЕФАНОВИЋ

фактора интегрисања и стабилизације држава у региону, све већи значај који енергенти имају на односе и политичке оријентације држава у региону, интереса и деловања значајних европских држава, пре свега, Немачке и Турске у том делу Европе, као и утицај и могуће импликације хеленско-израелског савеза на процесе који ће знатно одређивати оквире стабилности и безбедности на простору Југоисточне Европе.

Студија је резултат рада групе аутора – пуковник др Катарина Штрбац, др Станислав Стојановић, мајор др Милован Суботић, потпуковник мр Бранислав Милосављевић, потпуковник сц Вељко Благојевић, капетан мр Милош Миленковић и др Јасминка Симић (спољни сарадник). Аутори су релативно детаљно сагледали важна стратегијско-безбедносна кретања која ће одређивати односе међу

ПИШЕ Милош СТРУГАР

РЕЦЕСИЈА

У гледни светски стручни часописи и експерти све гласније упозоравају да ће ово бити година великих искушења у светској привреди, финансијама и трговини. „The Wall Street Journal” истиче да инвеститори имају веома ниска очекивања за 2016. годину. „The Economist” наводи да се свет креће ка рецесији. Давид Стокман, саветник бившег председника Регана за буџетска питања, упозорава да улазимо у период дефлације епских размера и да ће светска привреда ефективно да се смањи први пут од тридесетих година прошлог века.

Основни разлог оваквих песимистичних прогноза је у томе што се изгубила вера у способност централних банака да монетарним инструментима могу спречити рецесију и обезбедити привредни развој. Од кризе 2008. године централне банке имале су главну улогу у напорима да се стимулише потражња и покрене светска привреда. Оне су то покушавале да остваре штампањем и пумпањем огромне количине новца преко директне куповине државних и приватних обвезница, као и држањем каматних стопа на минимуму око нуле или чак у негативној зони.

Сада већ постаје очигледно да таква политика није дала жељене резултате и да није довела до развоја и привредног опоравка. Уместо очекиваног повећања куповне моћи и генерално благостања читавог становништва које би повећало потражњу и потрошњу и стимулативно деловало на развој, дошло је до раслојавања незапамћених размера, богати су постали супер богати, сиромашни су још сиромашнији, а средња класа у свим земљама постепено нестаје. С друге стране, ниске каматне стопе гурају привреду у дефлацију, а дугогодишње штампање и убацивање огромних количина новца у оптицај оставили су за собом масивне дугове на нивоу држава и корпорација који постају неодрживи.

Други дестабилизујући фактор је економска ситуација у Кини. Од кризе 2008. године светска привреда одржавала се на површини највише захваљујући високим стопама раста и огромним инвестицијама у Кини, по неким проценама око 25 до 30 трилиона долара. Крах шангајске берзе у августу прошле и у првој недељи ове године распршио је наде да ће Кина наставити са високим стопама раста и остати локомотива која вуче за собом читаву светску привреду, а девалвација јуана унела је нестабилност на финансијска тржишта и запретила да подстакне глобални рат валутама. Кина се суочава са великим проблемима и њен модел извозне привреде се ипак показује неодрживим на дужи рок. Испоставило се да су многе инвестиције биле промашене и

да су довеле до стварања великих неискоришћених капацитета. Неконтролисано задуживање и непрофитабилно инвестирање произвели су огроман дуг акумулиран последњих година.

Ова година биће посебно изазовна и тешка за све произвођаче енергената и сировина. Као директна последица економских проблема и успоравања развоја у Кини и другим земљама које су имале високе стопе раста, дошло је до смањења тражње и колапса цена нафте и других сировина. Ефекат тога већ се осећа на финансијским тржиштима у свету у виду знатног смањивања државних фондова ових земаља, као и валутном нестабилношћу. Произвођачи нафте и гаса са Блиског истока повлаче своја средства са светских тржишта и из међународних инвестиционих фондова и све више се говори о реалној опасности да акумулирано богатство неких од земаља Залива може једноставно нестати у следећих неколико година.

Геоекономска и геофинансијска дешавања несумњиво ће имати велики утицај на геополитичку ситуацију. У Европи и Америци већ је у току политичка поларизација према екстремној десници и левици, расте незадовољство са владајућим елитама и отпор према постојећем систему. Јачају класни и етнички антагонизми, сукоби и насиље. У условима економске кризе, све већих неједнакости и социјалних проблема, популистичке партије и појединци са левице, а посебно са екстремне деснице, добијају све већу подршку и налазе се на прагу преузимања власти у многим државама.

Рецесија у светској привреди, осетан пад међународне трговине, турбуленције на финансијским тржиштима и валутни рат промениће и геополитички контекст и односе и баланс снага између великих сила. За сада САД настављају са политиком окружавања и обуздавања Русије и Кине и не показује спремност да са било ким деле водећу улогу у свету. Русија и Кина, пак, нису спремне да прихвате такво стање ствари и у новонасталим околностима желе да ојачају своју улогу и утицај. Сличне ситуације у историји човечанства често су доводиле до сукоба и ратова. Данашњи лидери у Вашингтону, Москви и Пекингу несумњиво су рационални политичари који ће желети и радити да избегну сукоб на глобалном нивоу. Међутим, у условима дубоке економске и финансијске кризе и нефункционалности постојећег међународног система, ризици и опасности од нежељених сукоба на регионалном и на глобалном плану ће се повећати и захтеваће пуно државничке мудрости, међусобног разумевања и поверења између најважнијих центара моћи да се сачува светски мир и безбедност. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација

ОТКРИВЕНА
СПОМЕН-БИСТА
КРАЉА АЛЕКСАНДРА
ПРВОГ КАРАЂОРЂЕВИЋА

Омаж

ВЕЛИКАНИМА

На Дан државности 15. фебруара 2015. председник Републике Србије Томислав Николић открио је на здању Дома Војске Србије спомен-обележје „На бранику отаџбине”, с ликом најпознатијег српског извиђача Драгутина Матића. Тај догађај био је подстицај да бронзана обличја добију и остале значајне личности српске војне, културне и научне историје, чиме је Медија центар „Одбрана” почео обележавање значајних јубилеја за српски народ.

Председник Републике Србије Томислав Николић открио је 19. фебруара, у Централном холу Дома Војске Србије, спомен-бисту краља Александра Првог Карађорђевића, у присуству Њ. к. в. принцезе Јелисавете Карађорђевић, државних секретара у Министарству одбране Зорана Ђорђевића и Ненада Нерића, начелника Генералштаба Војске Србије генерала Љубише Диковића, високих војних старешина и представника културног и јавног живота престонице. Тиме је заокружен пројекат Медија центра „Одбрана” – обележавање значајних јубилеја из српске ослободилачке историје и чување сећања на личности које су допринеле напретку војске.

Према речима председника Николића, откривањем спомен-бисте краља Александра Првог Карађорђевића „отклањамо још једну неправду коју смо нанели сами себи одричући се великих људи које је родио српски народ”.

– Нема бољег места од Галерије великана Дома Војске Србије, од ове зграде коју је подигао заједно са Степом Степановићем, при том уложивши свој новац за више од трећине вредности – рекао је председник и додао да је краљ Карађорђевић желео да Ратнички дом „негује, чува и учи младеж Србије о славној, слободарској епопеји њихових предака”.

Идеја краља није занемарена

Председник је нагласио да је Дом Војске Србије, као и многе зграде широм Србије, „жива прича о нашој судбини и нашој историји”.

– На истом зиду ове зграде мењале су се табле с именима, осликавајући епохе кроз које је Србија пролазила. Али, основна идеја коју нам је оставио краљ победник, није изневерена. Нисмо занемарили жеље краља Александра Првог Карађорђевића уткане у темеље овог споменика културе од националне важности. Како и доликује, додали смо му и војевање у Другом светском рату у којем смо, као и увек у својој историји, бранили слободарске идеје, правду, једнакост, мир. И додали смо жељу да више ништа не морамо да додамо овој војничкој светињи, ни из једног новог рата – поручио је председник државе.

Како је нагласио, Србија показује да не заборавља своје великане и заслужује да их има.

– Починили бисмо неопростиви грех када бисмо заборавили имена која испишују историју наше Србије. Ово је један од најлепших начина да се одужимо српским владарима и војсковођама, а нараштаје који долазе да подстакнемо да наставае истим трагом – каже Николић.

Према његовим речима, држава и Војска испуњавају часну дужност чувања успомене, неговања осећања припадности заједништву, културе сећања, одавања почасти великанима, али и учењу на њиховим непролазним и свевременим вредносним системима.

– О овом здању Министарство одбране и Војска Србије брину онако како добар домаћин брине о својој кући, па је и то пример како су, кроз културу и војне традиције, обједињени државни интегритет и идентитет Војске. На том трагу откривамо споменик великану наше историје – поручио је Томислав Николић.

Галерија бронзаних ликова

Директор Медија центра „Одбрана“ пуковник Стевица С. Карапанџин нагласио је да је некадашњи Ратнички дом, монументално здање са донжон кулом – симболом физичке снаге, улазним тремом по угледу на седмовратну Жичу и симболом духовне снаге, са мисијом вредновања најважнијих српских традиција и неговања најузвишенијег војног етоса и витештва, био и остао снажан симбол свеукупне одбрамбене моћи отаџбине. Једина правилна веза између прошлости, садашњости и будућности, према речима пуковника Карапанџина, давно уређена релацијом у којој само онај ко познаје и поштује своју прошлост, може да се одреди у садашњости и да планира будућност.

– Великани су ту ради нас, да нас подсећају да је и у ратовима могуће и потребно остати човек, али и да је највећа жртва дати себе својој земљи, свом народу, за ближње, за све оне који бежаху, за све оне који ће доћи, за вечност. На овај начин обележене су три годишњице важне за српски народ – стогодишњица Првог светског рата, два века од подизања Другог српског устанка и седам деценија од победе над фашизмом. Те годишњице, као и јубиларне годишњице рођења, смрти или значајних остварења великана, путујући кроз време суреле су се у 2015. години у Дому Војске Србије – каже пуковник Карапанџин.

ВИТЕШКИ КРАЉ УЈЕДИНИТЕЉ

Говорећи о биографији краља Александра Првог Карађорђевића, Николић је посебно издвојио име које су му дали Народна скупштина и Сенат – витешки краљ Александар ујединитељ.

– Био је први краљ Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, потом Краљевине Југославије, све до атентата у Марсеју 1934. године. У Првом балканском рату 1912. године, као командант Прве армије, водио је победоносне битке у Куманову и Битољу, а потом 1913. године у Другом балканском рату, битку на Брегалници. У Првом светском рату био је врховни заповедник у биткама на Церу и Колубари, кад је српска војска поразила војску Аустроугарске монархије и на Церу извојевала прву победу у име савезника. Славни пробој Солунског фронта, у јесен 1918. године, српска војска извршила је под врховном командом регента Александра. Чак и овако укратко изречене чињенице, као преписане из историјске читанке, довољне су за место краља Александра у овој престижној Галерији Дома Војске Србије – рекао је председник Србије.

На тај начин Централни хол претворен је у својеврсну галерију, у коме су до сада свој бронзани лик добили Надежда Петровић, Ђорђе Вајферт, генерал Јован Драгашевић, Станислав Бинички, Арчибалд Рајс, генерал Коча Поповић, Владислав Петковић Дис, свети игуман Пајсије и свети ђакон Авакум, а бронзане бисте војвода Степа Степановић и краљ Александар Први Карађорђевић.

После откривања бронзане скулптуре, у Свечаној сали Дома Војске изведен је културно-уметнички програм „Херојски темељи наших дана“. Глумци са Академије уметности и хор „Српски православни појци“ оживели су кроз десет сцена личности из славне српске историје које су до сада добиле своје место под сводовима Дома Војске Србије. ■

Мирјана КРСТОВИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

ДР ВЛАДИМИР БАРОВИЋ, ДОБИТНИК НОВИНАРСКЕ НАГРАДЕ „ИВАН МАРКОВИЋ”

Снимила Д. СТЕФАНОВИЋ

ПРОФЕСИЈА

ПРОТКАНА ВОЈСКОМ

Овогодишња новинарска награда „Иван Марковић” отишла је у руке др Владимира Баровића, доцента Филозофског факултета у Новом Саду, за репортажу „Чувари панонског мира”, објављену у „Новом магазину”, која је, према речима жирија „модерним репортерским језиком” дочарала Речну флотилу Војске Србије и људе који је чине

Животна прича последњег добитника признања „Иван Марковић” од првог радног дана везана је за војску и људе који носе униформу. Зато и не чуди што је, после више година медијског праћења, добио признање система одбране за свој несебичан допринос.

Први контакт с војском др Владимир Баровић имао је још као војник војне полиције на одслужењу рока у сомборској касарни „Аеродром” и на београдској „Бањици”. И данас се сећа интензивне обуке и логоровања на Фрушкој гори и Копаонику.

– Војни рок прошао је брзо. Остале су лепе успомене и, до данашњег дана, стечена војничка познанства – сећа се Баровић дана у униформи који су, на одређени начин, утицали на његово потоње професионално новинарско и просветарско опредељење.

Убрзо по доласку из војске постаје репортер у Информативној редакцији Радио-телевизије Војводине. Ту се, по исказаној жељи и интересовању, уз својеврсно менторство доајена новинарства – уредника Милана Пешута укључује у реализовање емисије „Чувари мира”, посвећене раду и животу припадника војске.

СТРУЧЊАК ЗА КРИЗУ

Др Владимир Баровић рођен је 17. марта 1978. године у Новом Саду. На Одсеку за историју Филозофског факултета у Новом Саду дипломирао је 2004, а 2007. године, на истом факултету и одсеку, и магистрирао. Докторску дисертацију „Извештавање у кризним ситуацијама и етика новинарства“ одбранио је 2010. године, на Факултету политичких наука у Београду. У звање доцента на Филозофском факултету у Новом Саду изабран је 2011. године. Предавач је на предметима Истраживачко новинарство, Деск и редакције, Великани српског новинарства, Извештавање у природним и изазваним катастрофама и несрећама, Извештавање у ратним и кризним ситуацијама. Током вишегодишњег рада у новинарству, уређивао је и водио емисију „Трагови“ на Телевизији Војводине и извештавао о активностима припадника јединица Војске Србије са територије Војводине.

– Емисија се, захваљујући садржају и ударном термину емитовања, веома добро котира и бележила велику гледаност. Рад на њој практично је означио и почетак мог медијског ангажовања у праћењу система одбране и војске – каже Баровић, коме је „ватрено крштење“ била репортажа о професионалној чуварској служби, након чега је с телевизијском екипом обишао све војне полигоне, извештавајући о раду војске, вежбама и ангажовању на пружању помоћи становништву за време поплава. Ипак, снимање једног прилога посебно му се урезало у памћење – обука припадника Специјалне бригаде, када су почашћени чувеним војничким деликатесима из природе – прженим скакавцима, мравима, жабљим батацима и змијама.

Управо је уз рад на телевизији Баровић магистрирао и као стручни сарадник почео да ради на Одсеку за медијске студије Филозофског факултета у Новом Саду, где убрзо добија и стално запослење. Следе рад на докторској дисертацији, између осталог везаној и за систем одбране и ангажовање војске, и опредељење за рад са студентима, будућим „медијским посленицима“.

– Посебно сам се заинтересовао за медијско праћење треће мисије војске, подршку у случају природних непогода и катастрофа, нарочито већих размера, у којима су угрожени људски животи, животна средина и материјална добра. Војска располаже стручним људским и материјалним ресурсима, има одговоран командни ланац, зна се ко, шта, како и када ради, и њена улога је ту незаменљива. И, наравно, с медијског становишта увек интересантна – прича Баровић и додаје да током предавања о улози и функционисању војске у случајевима природних катастрофа често прича са студентима журналистике, а информације добија „из прве руке“ у новосадској Речној флотили. И тако већ годинама.

– Веровали или не, део студената, након завршеног факултета, тежи да настави сарадњу са јединицама војске широм државе, уз изграђен респект према тој институцији и њеним припадницима – тврди Баровић, на чију је иницијативу пре неколико година сарадња Филозофског факултета у Новом Саду и Команде Флотиле добила нову димензију.

– Као председник актива Црвеног крста на Филозофском факултету иницирао сам и хуманитарну сарадњу са војском. Наиме, када се на Факултету организује акција добровољног давања крви њој се увек придружи и десетак припадника Речне флотиле. Такође, када се у Речној флотили организује добровољно давање крви њених припадника, придружи им се и део наших студената. Свесни смо да имамо знање да на факултету направимо најбоље новинаре, психологе, језичаре, али ако од студената не изградимо пре свега добре људе, спремне да другоме пруже помоћ, онда нисмо ништа урадили – каже Баровић истичући важност не само образовне, већ и васпитне улоге предавача.

Уза све то, тај рођени Новосађанин успева да нађе времена и за прикупљање понеког старог музејског комада хладног оружја. Неколико експоната већ је поклатио за витрине спомен-соба Речне флотиле и Прве бригаде.

Иако је до сада добио више признања и награда локалне самоуправе и хуманитарних организација, овогодишња новинарска награда „Иван Марковић“ издваја се од осталих, како сам каже, пре свега због новинара чије име носи и угледа институције која је додељује. Али, не заборавља да признања колико год, толико и обавезују. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

ОБИЛАЗАК ПАНОНСКИХ МОРНАРА

Свака генерација студената журналистике једанпут у години проведе више часова у Речној флотили. Након информисања о јединици, њеној улози и задацима, следи обилазак спомен-собе и стицање увида у богату традицију бродараца и морнара са Дунава. Затим, следи упознавање са речним рониоцима, сагледавање њихове обуке и рада, пловних средстава и могућности употребе приликом пружања помоћи цивилном становништву. И за крај, кратка вежба и дружење уз пловидбу једним од бродова.

ПРАЗНИЧНЕ БЕСЕДЕ

ОПОМЕНЕ
И САВЕТИ

Склони смо да их заборавимо

и на једно уво чујемо, а у данима

и месецима који долазе могу

нам затребати

Када људи поричу и заборављају Бога љубави, распада се породица као њено земно остварење и јављање – то јест, заједница мушког и женског као Света Тајна љубави и рађања за живот вечни. Што је мање вере у Бога, што је мање Бога и Божје љубави у људима, то је све мање љубави у људским односима; све је мање истинске љубави у браку, породици, друштву – то све више међу људима и у људима царује лажна љубав и самољубље.

Људско биће је по природи и призивању створено за љубав. А као што људски организам потребује здраву храну, то човек, губећи праву љубав и здраву храну, замењује их сурогатима љубави и хране. (...) Није ли наше доба поново кренуло путем смрти, путем замењивања истине Божје лажју, путем служења твари уместо Творцу? Заиста, човек је данас у опасности више него икада да замени Бога сатаном, лажним божанством и лажним знањем, истинску љубав оним што Свети Јован Боговидац назива „похот телесна, и похот очију и надменост живљења“.

Наше слављење Божића, као слављење Бога љубави и истинске човечје љубави, као и светиње рађања за вечни живот, догађа се у времену човекове употребе али и злоупотребе Божјег давања и дарова. Та злоупотреба неминовно изазива поремећај основног поретка и правила живљења, узрок је зла и многих болести, угрожава здравље како човека тако и природе, и доводи до губљења смисла живота. Одбацивање и гажење древних хришћанских и свечовчанских моралних основа живота, и на њима грађеног истинског људског постојања и достојанства, води поремећају саме наше природе и живота. Христово Рождество позива на повратак исконским моралним вредностима, на уздржање, на целомудреност живота младих, на светињу брака, подвиг, пост и молитву.

У овом, дакле, нашем времену, у којем је све на продају – нарочито светиња љубави и смисла живота, Богомладенац Својим Рождеством позива све људе свих времена на задобијање вечне божанске љубави, бесмртног здравља и пуноће живота, у заједници Бога Оца и Сина и Духа Светога, Једног Бога у Тројници слављенога.

(Из Божићне посланице Архиепископа пећког, митрополита београдско-карловачког и патријарха српског Иринеја, 2015. година)

„... Шта видимо у савременом свету? Видимо да су се људи и народи веома удаљили од Бога. Али не само од Бога, већ и међусобно јер то једно с другим иде. Видимо да Свеспасавајуће Име Божје и Самога Бога многи више псују неголи што Га славе и призивају у помоћ. Видимо да се највећи грех, грех убијања човека и читавих људских заједница свакодневно врши и то често у име Божје. То је за нормалан ум и разум непојмљиво. Питамо се зар је могуће да неко са именом Божјим на уснама убија невину децу, жене, заробљенике и прогнанике? У име

којег и каквог Бога то чини? У име које и какве религије то чини? Због овакве псевдорелигијске изопачености имамо оволико немира и страхова у свету, који нису ништа друго до ли плодови активне безбожности псевдоверника.

Браћо и сестре и драга децо духовна, позивамо вас у име Бога, у име Новорођенога Христа Господа, да чувамо себе и свој народ од свепогубног богохуљења и грехова који вапију до небеса. Ако је Господ дошао да спасе сваког човека, обнови му стваралачко назначење и да му живот вечни, како онда да се ико дрзне да човеку одузме божански дар живота, било у мајчиној утроби било овде на Земљи?

Без истинског и животног мира са Богом својим немогућ је мир са браћом својом, немогућа је и добра воља међу људима и народима. Знајући то, браћо и сестре и драга децо духовна, позивамо вас да се измиримо са Богом својим. Завапимо Му у покајању као онај изгубљени, блудни син у јеванђелској причи, а Он ће нас раширених руку примити!

Уместо добре воље и љубави међу људима и народима сведоци смо планетарне експанзије егоизма, суревњивости, антагонизама и надгорњавања – порока који изазивају забринутост, страх и зебњу за будућност овога света. Упутимо молитву Богомладенцу Христу да онима који данас воде своје народе, па и читав овај свет, подари мудрост и доброту, љубав и смиреност, како би овај свет извели из најдубље моралне и егзистенцијалне кризе...”

(Из Божићне посланице Архиепископа пећког, митрополита београдско-карловачког и патријарха српског Иринеја, 2016. година)

„... Данас, као и одувек, самољубље и саможивост прете да униште значај ове и овакве несебичне саможртвене Христове љубави, на чијем пламену се греју сва бића и сва створења. Само вера у човекову бесмртност и вечну одговорност за свој живот и дела сажиге својим пламеном саможивост као лажно начело живота, откривајући, да је у саможртвеној љубави према Богу и ближњем, нашем вечном брату и сабрату, излаз и спас из свих човекових заблуда, мрака и безизлаза. Само душе обасјане и обновљене светлошћу Васкрсења Христовог и надом у

опште Васкрсење мртвих ослобађају се себичности и непоштења, страха и грамзивости; задобијајући стид и доброту, налазе праву меру свега што је пролазно и равнотежу између светиње општег и заједничког добра и личних потреба; уче се братском дељењу добара и срдаца у тајни ломљења хлеба живота, то јест, у Тајни Причешћа Телом и Крвљу Христовом.

Славећи Васкрсење Христово, ‘у Коме живимо, крећемо се и јесмо’, руковођени пастирском бригом, позивамо вас, браћо и сестре, да исповедате и чувате своју веру православну, и то, не речима, већ животом – делатно и истрајно. Чувајмо се свих оних који ‘долазе у оделу овчијем, а изнутра су вуци грабљиви’. У миру и љубави похађајмо своје храмове и своје светиње, учествујући у богослужењу и причешћујући се Божанским Тајнама Христовим.

Знамо добро шта значи држати се здравог учења о побожности, а шта, пак, значи и куда води залудно препирање, ‘од чега настаје завист, свађа, хуљења, лукава подозрења, празна надмудривања људи изопаченог ума и лишених истине, који мисле да је побожност извор добитка’. Зато, у заједничкој молитви, ‘сами себе, једни друге и сав живот свој Христу Богу предајмо!’

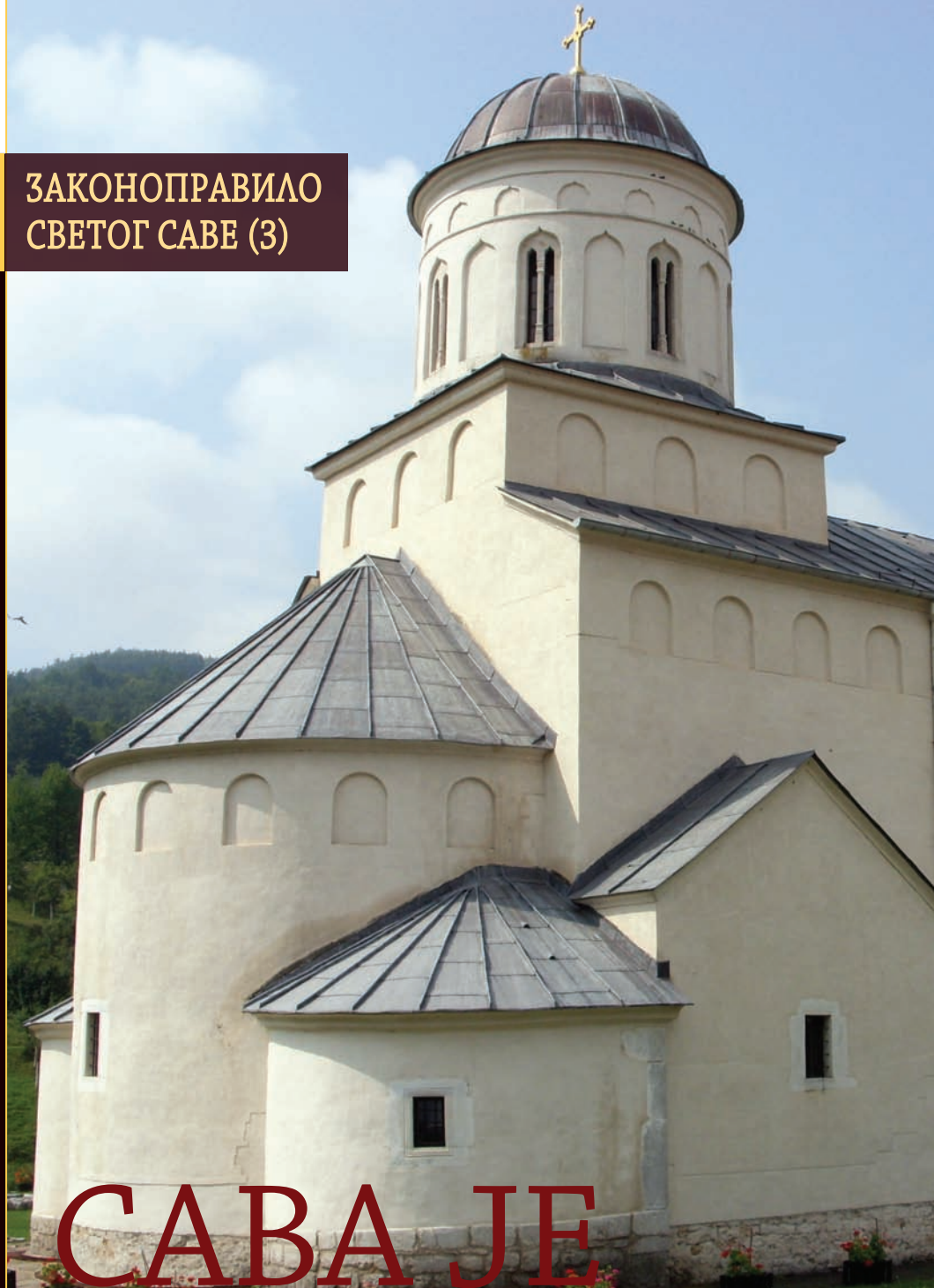
Једним устима и једним срцем пева се молитва јединства вере и заједништва Духа Светога, на славу Свете Тројице и очување православне црквено-народне саборности. Помолимо се Господу Васкрслеме да се мир врати свуда одакле је протеран, на првом месту у наша срца и у наше домове. Чувајмо светињу хришћанскога брака, јер је она основ узвишене, здраве и честите хришћанске породице...” ■

(Из Васкршње посланице Архиепископа пећког, митрополита београдско-карловачког и патријарха српског Иринеја, 2015. година)

Пише
Петар ЗОРИЋ

ЗАКОНОПРАВИЛО СВЕТОГ САВЕ (3)

Сава Немањић је годинама сакуљао и преводио грчке законе како би сачинио своје Законоправило, зборник без кога се једноставно није могло замислити будуће управљање српском црквом чије је осамостаљивање Сава стрпљиво планирао и очекивао. Номоканон је настао као претеча и симбол аутокефалности српске цркве, а постао је њен чувар и правни утемељитељ. Имати аутокефалност цркве без номоканона, у данашње време, изгледало би као имати државу без устава. Посебан значај зборника је у томе што је он садржао и бројне грађанско-правне норме којима су се уређивали и односи у држави.

САВА ЈЕ ТВОРАЦ

Иако је Сергије Троицки, пре више од педесет година, одлучно одбацио хипотезу о постојању неког посебног словенског превода Законоправила до Св. Саве, ова тема ни данас не губи на актуелности, јер су у литератури (посебно у Русији) и даље присутне полемике око Савиног ауторства. Да подсетимо, доста се писало да је Свети Сава једноставно преписао старије грчке и словенске текстове, или је, пак, посао око преписивања он само организовао. Мада је Јагићеву хипотезу о бугарском пореклу Крмчије С. Троицки аргументовано одбацио средином прошлог века, наводећи да она не налази на подршку, сем код неких бугарских писаца, 1948. године са жаљењем ипак признаје да Јагићева основна мисао како Св. Сава није био преводилац Крмчије „до данашњег дана влада у науци“.

Низале су се расправе и претпоставке да је Законоправило прерада руског светогорског предлошка, проширена кодификација превода Аристина и Зонаре, или самостална прерада и компилација разних правних зборника, међу њима грч-

ких и руских, коју је наводно урадио Сава користећи се већ постојећим преводима. У литератури се наводи и попис Манастира Ксилурга из 1142. године, где је поред 49 руских књига поменут и један номоканон.

Сматрало се да је Сава тај рукопис видео у Пантелејмону и искористио га за свој номоканон. Настао је негде између 1071–1091. године, устјушког је или јефремовског типа. Ако је овакав, Ксилуршки рукопис, или било који други руски превод постојао пре Св. Саве, онда је несхватљиво зашто је руској цркви у време митрополита Кирила било потребно да се постара за превод Крмчије српске редакције, и то путем бугарског посредништва. Сводећи расправе научника (В. Јагића, А. С. Павлова, В. Н. Бенешевича, А. И. Соболевског, А. Соловјева, С. Троицког, А. Белића, В. Ђоровића, М. Сперанског, В. Мошина, И. Жужека, Ј. Н. Шћаплова и других) о Савином ауторству, Димитрије Богдановић закључује да „нема озбиљног разлога да се сумња у главну тезу Сергија Троицког да је Крмчија у својој коначној форми настала трудом Св. Саве у Солуну 1220. године“.

Пажљива истраживања показују да се Законоправило знатно разликује од свих осталих номоканона и да није тачна тврдња Сперанског, Соловјева и Мошина да наликује Устјушком и Јефремовском препису. Његова својеврсност и оригиналност изражена је у вештој синтези пуних и скраћених канона, Аристинових и Зонариних тумачења, избору речи, сложености појмова и др. Сава је при избору номоканонских грчких зборника, или провери правилног поимања сложених грчких појмова, за помагаче могао имати Русе и Грке (за то, према М. Петровићу, у изворима нема непосредне потврде), што најбоље објашњава и присуство русизама, због којих су неки и оспоравали Савин оригиналан допринос. Његов номоканон, за разлику од Устјушког и Јефремовског, садржи тумачења која долазе после правила и осликавају креативност и аутентичност овог дела.

Тврдња како није имао довољно времена за превод током кратког боравка у Манастиру Филокали, у Солуну, после стицања аутокефалности, те је зато искористио ранију номоканонску грађу и унео је у своје дело, није оправдана. Тај период јесте кратак, али је Сава тај посао отпочео знатно раније, по Милашу између 1192–1208. године, док М. Петровић почетну границу везује за 1204. годину, по стицању архимандритског достојанства. „Имајући у виду све те чињенице“, тврди Петровић, „склон сам да верујем да је Сава на изради Законоправила благовремено почео да ради, можда још у Хиландару од 1204. године када су га у Солуну четири Грка епископа, на челу са солунским митрополитом Константином, произвела у архимандрита, и то, како казује Доментијан, његов животописац, по промислу Божјем и по свом грчком закону да буде архијереј“. Посао око избора и превођења текстова за ту тако обимну и по разноврсној грађи из области догматике, црквеноканонског и грађанског права веома сложена књигу – Законоправило, могао је да настави као студенички игуман – архимандрит између 1206. и 1217. године, нарочито у тишини своје поснице, недалеко од Студенице.

Дуго припремано Савино дело

Израда Законоправила на темељима византијских номоканона, и истовремено подизање Жиче, започето 1206. године, као будућег архиепископског седишта у Србији, представљају два синхронизована и вишегодишња посла, који најављују крајњу Савину намеру – оснивање самосталне Српске цркве. За време његовог бављења у Манастиру Филокала у Солуну, по повратку у Србију из Никеје, могла је евентуално да се уради само нека врста дораде или ревизије Законоправила, али не и да се овде уради цела књига. Генерално, можемо закључити да је Законоправило дуго припремано, паралелно са пословима везаним за аутокефалност српске цркве, да је оно плод великог Савиног труда и да је он, вероватно, у Никеји 1219. године патријарху Манојлу поднео на увид скоро готов препис текста зборника. Тешко да би, иначе, васељенски патријарх пристао на осамостаљивање српске цркве пре него што се увери у постојање номоканонских књига (или књиге) помоћу којих би се нова црква управљала.

Да је у питању заиста Савино дело, како тврди Миодраг М. Петровић као најбољи његов познавалац, потврђује и сама анализа састава списа и текста Законоправила. Наиме, у тумачењу 34. апостолског правила Свети Сава проширује

Аристина, помињањем „митрополитског или архиепископског достојанства“, дакле, објашњењем каквог иначе нема у грчким канонским и номоканонским кодексима. Из овога, према Петровићу, проистиче закључак да је Сава себе унапред, још док је радио на Законоправилу, видео у својству архиепископа и поглавара цркве, када је уређивао однос архиепископа са подручним му епископима. Даље, у тумачењу 58. апостолског правила, Сава проширује Зонарин текст својим тумачењем: „Скопос значи високо брдо на којем се поставља стража, и ко на његовом врху стоји, стражари и осматра тамо и овамо. Епископом се назива онај ко се зове стражар или осматрач. Стога, наравно, стражар и осматрач треба да бдију а не да се лење“. Скраћеном 82. апостолском правилу за тумачење ставио је пун текст правила и дао образложење: „И ово је то исто 82. правило светих апостола, у којем је и тумачење“. Такође, скраћеном 83. апостолском правилу за тумачење ставља пуно правило, у коме четврти падеж присвојног придева „ромејску“ преименује у „војводску“, како би прилагодио текст приликама у Србији. Честа су и Савина објашњења ради бољег разумевања, као што се, на пример, у 37. апостолском правилу каже: „Јелински ипрвертеј, римски се каже октобар“.

Таквих примера има још много. Негде Сава преузима пуна правила, негде их проширује Аристиним и Зонариним тумачењима, негде ставља пуна правила место тумачења, преузима скраћена (синоптичка) правила, а понегде оставља правило без тумачења, и све то ради потпуно по свом нахођењу.

Трагајући за непобитним доказима Савиног ауторства, позивамо се и на помињање његовог имена у поговорима четири стара преписа Законоправила, у Рашком, Пећком, Милешевском и Морачком:

„Изиђе, пак, на светлост нашег језика овај божанствени спис старањем и љубављу великом и жељом из младости освећеног, богочастивог преосвећеног и првог архиепископа све српске земље кир Саве, синапреподобног оца Симеона, првога наставника све Српске земље...“

У Иловичком рукопису поговора нема, као ни помена о Св. Сави. Мотив таквог пропуста, тврди С. Троицки, личног је карактера. Наиме, преписивач Богдан свесно је направио пропуст јер је на крају преписа, уместо помињања Св. Саве, желео да каже неколико љубазних речи на рачун свог господара, епископа Неофита. Потпуни разговор са помињањем Савиног имена налазио се у несачуваном препису из 1262. године, који је руски митрополит добио из Бугарске, са кога је, иначе, урађен Рјазански препис. То што се Савино име не помиње у новијим српским преписима Законоправила, може бити разлог да је његово ауторство било већ општепознато, па се понављање те чињенице сматрало непотребним.

Када се унесемо у садржај поговора Савиног Законоправила, можемо лако утврдити његово ауторство. Међутим, оно што нам на основу самог поговора остаје непознато јесте колики је његов стварни допринос у изради Законоправила, да ли је он само организовао посао, односно, да ли му је неко помагао у раду или га је сам писао. Оно око чега су се научници сложили јесте да је номоканон саставило једно лице које на почетку није најбоље познавало грчки језик и због тога је чинило доста грешака у превођењу. Број тих грешака је с временом смањен, а квалитет превода побољшан. Аутор се у почетку налазио под јаким утицајем руске лексикографије и ортографије, али се с временом ослободио тог

утицаја и писао правилним српско-словенским језиком. Стога, можемо извући и закључак да је аутор дуго радио на свом делу, да је посао започео као млад и неискусан у лингвистичком и канонском смислу, али се после дугих година извештио, што још једном потврђује тезу да је Сава дуго и плански радио на Законоправилу, као и на стицању аутокефалности српске цркве.

Номоканон је свакако састављао један човек. Он је слободно слагао грађу, комбиновао Аристина и Зонару, често их мењао и преправљао, тумачио и коментарисао разна правила која нико други на такав начин није чинио, прилагођавао одређене термине како би их Срби боље разумели. Такву слободу у оно време могао је имати само први српски архиепископ. Он је тај који је истрајно радио на аутокефалности, те је сасвим природно да је и творац оваквог дела. Обично лице није могло извести такав подухват, спремање превода, прибављање грчких извора, потребног материјала, на првом месту пергамента, што је у то време био веома скуп посао. Ако Законоправило није начинио Сава, поставља се питање: Зашто су овај номоканон прихватиле и друге словенске православне цркве? То се, свакако, не би десило да није био у питању велики ауторитет који је уживао његов творац. Ако није Сава, како се догодило да је име тог великог трудебеника остало заборављено, а позната су нам имена обичних преписивача, Теофила, Богдана, Георгија и других.

Стога, М. Петровић је у праву кад каже да се „може очекивати да ће и будућа истраживања све више потврђивати лично учешће Светога Саве не само при избору грађе за Крмчију, него и у превођењу неких грчких текстова. Синтеза скраћених канона или коментара са интегралним текстом канона, као и замена синоптичких канона пуним текстом, имају посебну важност за ово питање и не иду у прилог тези којом се оспорава пуно учешће светог Саве у изради Крмчије“. Сазнања на основу анализе превода Законоправила на савремени српски језик, који је овај аутор објавио 2005. године, у односу на познате одговарајуће номоканонске грчке текстове, „неодољиво упућују на Светога Саву као састављача и преводиоца“.

Упорна заштита угрожених

У области световног права, Савино Законоправило у великој мери ослања се на Прохирон, византијску кодификацију првенствено грађанског права с краја 9. века, чији је превод (на српски језик) Св. Сава готово у целини укључио у свој зборник. Прохирон је међу Србима био познат под називом „Закон градски“, док су неки његови делови касније сачињавали део Душановог законодавства. Једна од битних карактеристика Савиног Законоправила јесте да оно садржи бројне одредбе управо о заштити социјално угрожених слојева становништва. Већ у четвртој уводној глави велича се хришћанска солидарност и једнакост свих пред свима:

„Јер, не рече Оче мој, већ Оче наш... те нико нипошто да не брине само о себи, него о ближњем, и нико да нема ништа више од другог: ни богаташ од сиромаша, ни господар од слуге, ни кнез од онога над којим влада, ни цар од војника, ни премудри од неученог, јер свима је подарио једну благодорност.“

У 48. глави, где су смештене одредбе Мојсијевог законодавства, преузете из његове III и V књиге, у оквиру заглавља „о суду и о правди“ налазе се норме о заштити сиромашних и

„часних домова“. Затим, у 14. глави, у оквиру правила помесног сабора у Сардикији, пише да ако угрожени „замоле епископа да им помогне“, овај је дужан да лично „приступи к цару и, колико може, моли да им помогне“, или шаље служитеља. „Часни домови“ збрињавали су сиромашне, старе, децу, имали административно и управно особље, покретну и непокретну имовину, коју су стицали завештањем, њихово пословање обављало се под надзором и инструкцијама епископа. Цареви су се трудили да побољшају положај тих институција. Тако 120. Јустинијанова новела предвиђа да у случају када је дарована имовина под теретом, он се преноси на дародавца и његове наследнике. Ову новелу за свој номоканон узео је и Сава, уврстивши је у 47. главу Законоправила.

Већ поменута 48. глава садржи и заглавља „о поштовању седих стараца“ и „о онима који dosaђују оцу и мајци“. Ове одредбе штите родитеље и старије људе уопште. Деца су обавезна да се старају о својим родитељима како најбоље умеју, а ако их не поштују, предвиђена је за њих смртна казна. „Ако човек зоставља оца свога и мајку своју да се казни смрћу“. „Ко бије оца свога или мајку своју да се погуби“. У односу на Законоправило, Прохирон је у својој 33. грани чак блажи, и предвиђа само лишавање наследства. „Ко има сродника: или глува, или нема, или безумна, или суманута, ако се не стара и не управља њиховом имовином – не може да их наследи.“ „Ако ко подигне руку на своје родитеље, или им нанесе тешке и ружне увреде, или их оклевета за кривице које се не односе на цара и државу, или враџбинама – пошто живи као врач – или отровом, или на други начин покуша да угрози живот својих родитеља, наређујемо да такав буде лишен наследства.“ Евидентно је да је Сава, по тежини, саставио различите одредбе, те за непоштовање неке правне норме предвиђа различите санкције. То је заиста тако. Прохирон принципијелно садржи нешто строже санкције, пренете из робовласничког система, за разлику од Законоправила, које се темељи на хришћанском учењу о социјалној правди. Због тога Законоправило није могло да се примењује интегрално, али се Сава ипак одлучио на овакав потез (задржавајући одредбе оба састава) да би сачувао целоститост Прохирона. У сваком случају, његов законик садржи бројне одредбе о заштити старијих, али и узајамне обавезе родитеља и деце, што се најбоље може видети у 13. и 14. канону осме главе.

Заштита жена

Пети и 48. апостолски канон прве главе узимају жену у заштиту. Као једини прави разлог за развод наводи се прељуба. Чак и „Ако ко има бесну жену, која и окове носи – другу да не узима“ (34. глава). Сава је, на пример, по питању развода био доста строг, док је, истовремено, у Византији раскид брака био могућ, а разлози за њега су, поред прељубе,

обухватили и случајеве развратног понашања жене, побачаја, покушаја убиства супружника, душевне болести, трогодишње импотенције, дуготрајног одсуства супружника, заробљавања. Законоправило се старало и о заробљеницима, изгнаницима и заточеницима, а 48. глава садржи и заглавље „о томе да се не лишава плате сиромаш и сваки најамник који ради“. Иако нам је познато да се хришћанска црква формално противила остацима робовласништва (робовласничких односа), она, ипак, није позивала на насиље и нагло разбијање ове нехришћанске појаве, већ је захтевала од робова послушност, с циљем да код господара пробуде идеју о давању слободе, указујући да они нису нижа бића. У Прохирону се, на пример, огледају јаки корени робовласничких односа, па се чак у трећој глави 34. гране даје опис шта заправо робовање представља:

„Робовање је установљење незнабожачког закона, по којем се неко потчињава господару другог насупрот закону природе, јер природа је све учинила слободним, а замисао о ратовима је донела робовање, пошто ратни закон налаже да побеђени у рату робују онима који су их победили.“

Хришћанска црква покушала је донекле да ублажи строга робовласничког система, па је, примера ради, свештенство од цара тражило заштиту за робове који би побегли у цркву. О томе се детаљно говори и у 40. глави Законоправила („...о робовима који прибегавају у цркву“). Ту Сава цитира Аристина који каже: „за ослобођење робова који бивају у црквама, да се замоли од цара“. Овде Аристин није дао коментар, те се Сава послужио Зонариним: „Робови, прибегавајући црквама због неких дела – узрока, добијаху слободу; то су епископи сматрали да је правично, а господари су покушавали да их поново привуку на робовање, зато и изволише оци да о томе подсети цара“. Ово је још један очигледан пример Савиног ангажовања у креирању Законоправила, где се јасно може видети како су грчки транспланти слагани и како је ово дело, са још много сличних примера, постепено попримало јединствену форму, коју не можемо наћи ни у једном другом правном извору. ■

(Крај)

УТВРЂЕЊА У СРБИЈИ – КЛАДОВО

Фетислам

Историографска наука недвосмислено је утврдила да је стратешки важан утврђени кладовски град настао 1524. године као непосредна последица прве фазе вишелеценијских османских офанзива ка Панонији и средњој Европи, а напуштен је 1867. када су га Турци, као и остале утврђене градове предали Србији

При помену оригиналне, турске варијанте имена кладовског утврђења – Фетислам (тур. „победа ислама“) прва асоцијација наводи на помисао о удаљеној и бајколикој оријенталној фортификацији. Међутим, иза тог необичајеног термина крије се један од најзначајнијих утврђења на српском делу Доњег Дунава – Кладовски град.

Настанак Фетислама везује се за име једног од најзначајнијих османских владара – султана Сулејмана Величанственог. Наиме, након освајања Београда 1521. године капије угарске краљевине коначно су биле отворене за наставак ширења османског царства на просторе средишње Европе. Како би оснажио регију Доњег Дунава и од ње начинио стратешки важну базу за континуирано надирање ка северу и северозападу, султан је издао наређење да се на том простору обнови или подигне читав низ утврђења.

Године изградње

На рушевинама некадашњег утврђења 1524. године османске власти почеле су са градњом Фетислама. Историјски подаци указују на то да је изградњу надгледао заповедник османске војске Бали-бег.

Та средњовековна тврђава, укупне површине око 18 хектара, и данас се налази на самој обали Дунава, на уласку у Кладово из западног правца. Чине је две фортификационе целине, Велико и Мало утврђење.

Велика тврђава или, како се још назива, Велики град, у основи је полигонална с димензијама 480×260 метара и по стилу представља касносредњовековну тврђаву, с шест кула бастiona које су међусобно повезане бевемима и зиданим пролазима. Некада је била окружена воденим ровом, са контраескарпом ширине до 30 метара и са покретним мостовима, испред све три главне капије – Дунавске, Ороспи и Варош капије. Изнад лучно засведених главних улаза капија током последње обнове и реконструкције постављени су почасни натписи, којима се велича султан Махмут II (1818–1839), који је владао Османлијама у време када тврђава добија садашњи изглед.

Унутар тврђаве откривене су и многе грађевине и објекти различите намене, за њену посаду – барутана, магацини, лагуми, хамам, џамија... Остаци моћних, чврсто зиданих водоинсталација, бунара и канала за водоснабдевање града и тврђаве могу се и данас видети у оближњем залеђу (Буторке).

Старија, знатно мања тврђава типа кастела (Мало утврђење) правоугаоног је облика укупних димензија 90×60 метара и заузима највиши део терена близу обале Дунава. Састоји се из горњег и приобалног дела. На угловима су и данас високо очуване њене двоспратне, кружне куле, повезане бевемима са зупчастим врхом. У склопу те тврђаве је и барутни магацин. Око утврђења некада је водио ров, у нижим деловима увек испуњен

водом. Током изградње Велике тврђаве, Мала је постала саставни део њеног северног бевема.

У Мало утврђење улазило се на три места преко рова ширине око 5,5 метара који је имао контраескарпу од опеке. Велико утврђење, подигнуто између 1717. и 1739. године, у време док су њиме управљали Аустријанци, имао је шест јакних камених бастiona и палисадне бевеме.

Из пера Евлије Челебије

Средњовековни утврђени град Фетислам, као и читава регија Доњег Дунава, имао је бурну историју, често мењајући господаре који су га рушили и обнављали, али и прилагођавали својим војностратешким потребама.

Прве детаљније податке и опис тврђаве оставио је 1666. године знаменити османски путописац Евлија Челебија.

– Грађевина је из године једнога од војвода Оца освајања, Мехмеда хана гази Бали-бега. Налази се на територији вилајета, на земљишту видинског санџака, частан је кадилук од 150 акчи, а нахија му обухвата 170 села. У њему имају седиште: ђаја спахија, јањичарски сердар, диздар тврђаве, 300 војника градске посаде, мухтесиб, баждар, емин за риболов и емин за харач. Тврђава му се налази на брду крај Дунава, облика је четвртаста са 12 кула даскама покривених, напред истурених, од камена тврдо саграђених. Опасан је двоструким зидом, има шанац, једну гвоздену капију која гледа у правцу Кибле (Мека), а над капијом у тврђави се налази џамија Сулејмана хана са шупљим минаретом. У граду је диздарева кућа. То је један тврд од камена сазидан градић који у обиму има 1.800 корака. Куће које се налазе у утврђењу начињеном од набоја, поред Дунава, опустеле су и у њима нико не станује. Са стране реке Дунава градско платно је тро-струко. Тамо, у њему се налазе невиђени топови. Потпуно је добро опскрбљен исто тако џебаном као и ратном опре-

мом. Испред градске капије налази се један плац за клањање и на њему има камен за опело мртваца. Овај град има варош на страни према Кибли (југ). У свему има четири џамије. Укупно има 400 које високих које ниских, пространих и од тврдог материјала саграђених имућних домова са вртovima и воћњацима, шиндром и већим делом покривених као лала црвеним ћерамидама. Но, између свију осталих, куће Чалик Мустафа-аге и Чалик Осман-паше најкрасније су са ... капијама. Варош има свега 50 дућана. У чаршији има један диван светао хамам, са добрим ваздухом. Има у свему један хан. У хану има имућних трговаца. Има и две учевне медресе, две дервишке текије и пет почетних школа за малу децу. Крај обале Дунава има око 50 дућана који тргују са џебаном. Има 50 рибњака /мергалар/, јер су му становници богати рибарски трговци... Све му становништво зна босански, турски и влашки. Сви носе црвене калпаке и облаче се као крајишници. Лица су румена. Све му људство са женама и децом наклоњени су уживању. Међутим будући да је народ наклоњен уживањима, нема учених људи, него му млади људи по чаршији свирају на лаути и разне свирале са језичком и без језичка. Изван вароши броја се не зна колико имају винограда и башта – записао је Челебија.

паша кренуо је у поход на Смедерево, па је и тада могло бити њихових интервенција у кладовском крају, с обзиром на то да су те године освојили Голубац, који је од 1444. године био у српским рукама. Српски историчари махом су сматрали да је утврђење Фетислам изграђено у првој половини 16. века, и то коришћењем материјала северинске тврђаве, која се налазила на другој обали Дунава. Они истичу да је турска традиција, коју је оставио добро обавештени и радознали Евлија Челебија, указује на то да је кладовски утврђени град саграђен од материјала северинске тврђаве и да је тај посао обавио Бали-бег Јахјапашаић, који је у то време био видински санџак-бег. Сав материјал од северинске тврђаве која је претходно била разорена – камен, гвоздене капије и топови, превезен је преко Дунава и искоришћен за градњу и опрему нове тврђаве – Фетхислама.

Многи српски истраживачи детаљно су се бавили питањем настанка и прошлости утврђеног кладовског града, односно Фетислама. Посебно значајно истраживање обавио је један од најугледнијих српских историчара и знаменити управник Народне библиотеке Србије академик Јован Н. Томић.

– При походу што су га спремали Турци против Угарске, после заузећа Београда 1521. године, главна војска турска имала је продирати ка Будиму право уз Дунав, док су њено кретање имале обезбедити друге две по боковима, од којих би се једна ослањала на Шабац, а друга на Северин и ердељске градове. С тога је у првом реду требало заузети Северин. Бали-бег, заповедник турске војске на доњем Дунаву, пошто је прво преко пута од Северина, на десној обали Дунава, подигао нарочиту тврђавицу, из које ће преко Дунава тући угарски град, и тим створио ослонац за даље операције, прешао је на другу страну реке, где је помоћу једних одељења затварао пролазе којима би стигла помоћ опседнутом граду, док су друга нападала на Северин – писао је академик Томић.

Камен северинске тврђаве

Неки од историчара сматрали су да се име „војводе Оца Освајања, Мехмеда хана“ односило на једног од племића моћног султана Мехмеда II Освајача (1451–1481), који је покорио Влашку и припојио је царству 1462. године. Пре тога, 1458. године његов велики везир Махмуд-

Вредно историјско благо

Папски изасланик на угарском двору, Дел Бурђо, у писму од 28. новембра 1524. известио је како је Бали-бегу, иако му је било јављено с Порте да не подиже град преко пута од Северина, јер га неће моћи одржати, овај своје старешине уверавао да „не само да је град подигао, него и да је освојио неке угарске градиће“.

У случају аутентичности његових навода Бали-бег Јахјапашиф могао је бити обновитељ раније постојеће или градитељ нове тврђаве, након разарања Кладова 1501. године. Тим пре уколико се тај војни подухват са почетка 16. века односио и на одбрамбену утврду, а не само на град као цивилно насеље, на шта посредно упућује део записа у коме се наводи да су Угри из њега однели добар плен и одвезли мноштво робља. Према томе, турски град подиг-

нут је пре разарања северинске тврђаве, што не значи да после њеног освојења није дограђиван неким материјалима пореклом с друге обале Дунава.

Тиме је историографска наука недвосмислено утврдила да је данашњи Фетислам, односно стратешки важан утврђени кладовски град, настао 1524. године, као непосредна и директна последица прве фазе вишедеценијских османских офанзива ка Панонији и даље у правцу средишње Европе, а напуштен је 1867. године када су га Турци, као и остале утврђене градове, предали Србији.

Тврђава се налази наомак магистралног пута, неколико стотина метара од центра Кладова. Шеталиште поред обале Дунава налази се у наставку пешачке стазе која је асфалтирана, а унутар тврђаве је калдрмисана стаза која је на неким местима реконструисана. Археолошко истраживање комплекса и радови на његовој конзервацији обављени су у периодима од 1973. до 1977. године и између 1981. и 1984. године, а након изградње ХЕ Ћердап II и стварања вештачког језера приобални део тврђаве нашао се под водом. Кладовска тврђава данас се налази под заштитом Републике Србије, као споменик културе од великог значаја.

Древни Фетислам, односно утврђени кладовски град, налази у стању које захтева хитно извођење свеобухватних мера заштите, јер је реч о једном од најважнијих локалитета националне културне баштине које би несумњиво могао да представља туристичку атракцију, не само самостално, већ и као део система фортификација на доњем току реке Дунав, почев од Смедерева, преко Голупца и Рама, све до Фетислама.

Обавеза да се обнови утврђени Фетислам код Кладова није утемељена искључиво на потреби да се очува културно наслеђе, већ и на нужности да тај вредни локалитет постаје место учења и упознавања са бројним народима, културама, религијама и традицијама његових градитеља, освајача, бранилаца и житеља кроз векове. ■

Дејан РИСТИЋ

СНАЈПЕРИСТКИЊЕ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

ФАТАЛНЕ РУСКИ

Фашистичком надирању кроз Европу у праскозорје Другог светског рата мало ко је покушао да се супротстави. Под налетом Хитлерових јединица падале су многе војске. На крилима једногодишњег успеха, Трећи рајх устремио се ка свом највећем непријатељу – Совјетском Савезу. Осим сурове сибирске зиме и одлучних руских војника, Немце су на Истоку дочекале и руске снајперисткиње.

Иако су жене у униформи данас постале реланост у већини земаља, оне се и даље сусрећу с устаљеним стереотипима који их дефинишу као домаћице и мајке, ређе као раднице, али никад као војнике. Деценијама су се трудиле да сруше предрасуде које вековима владају, али пред њима је и даље велики пут.

Ипак, чини се да мушкарци нису тако „гадљиви“ на жене у строју када им непријатељ закуца на врата и десеткује борце. Тада, када им „догори до ноката“, тешка срца признају да је женама и те како место у војничком строју. Совјетски Савез за време Другог светског рата можда је најбољи пример за то. После првих успеха немачке инвазије већ у фебруару 1942. године дозволио је женама узраста од 16 до 45 година право на војну службу и тиме променио ток рата а, сасвим могуће, и светску историју.

Неприкосновено прва

Људмила Михајловна Павличенко била је једна од 2.000 жена снајпериста у Црвеној армији током Другог светског рата, и једна од 500 које су га преживеле. Са 309 потврђених мета, међу којима је и 36 немачких снајпериста, шарманта Русиња и данас држи прво место по том смртоносном учинку. Колико је била успешна најбоље сведочи податак да је често сврставају и међу десет најбољих снајпериста свих времена.

Ипак, њен пут до славе у Црвеној армији није био нимало лак. Када је средином 1941. године Немачка покренула операцију „Барбароса“, Људмила, тада студенткиња четврте године историје на Универзитету у

Кијеву, међу првима се пријавила у добровољце. Срећена попут модела из неког магазина, стала је испред официра задуженог за пријем добровољаца и рекла да се од своје 14. година бави стрељаштвом. Његов смех и одбијање није је обесхрабрило. Упорност јој се исплатила неколико месеци касније, када је распоређују у 25. пешадијску дивизију на дужност медицинске сестре. Убеђена да ће бити од веће користи с пушком у руци, Људмила категорички одбија рад у санитету. Десетковани Руси убрзо попуштају пред тврдоглавошћу младе историчарке и у истом дивизиону пристају да јој дају снајпер у руке.

Према анегдоти, Људмила је морала да положи улани „тест“. Наиме, официри су јој дали пушку и показали двојицу Румуна који су оптужени за сарадњу с Немцима. Без размишљања је извршила задатак.

Већ у првим борбама показала је да може да парира колегама. Њена репутација расла је сваким даном. За само два и по месеца борби у околини Одесе елиминисала је 187 непријатељских војника. Након што су Немци остварили контролу над тим градом, њена јединица

ЊЕ

Људмила Михајловна Павличенко

повлачи се ка Севастопољу, где у борбама проводи наредних осам месеци и за резултате добија и више него заслужен чин поручника.

ПРОПАГАНДНА МИСИЈА

Људмилина посета Америци и Канади показала се учинковитија чак и од њеног снајпера. Као узор у својој земљи, била је идеалан кандидат да Западу пренесе слику тренутне ситуације на Источном фронту и улоге жена у том сукобу. Са супругом америчког председника Елеонором Рузвелт пропутовала је Америку држећи предавања о женама у борби.

На својим предавањима трудила се да младим Американкама пренесе искуства напредних Русиња и Украјинки, које су схватиле да могу бити равноправне са мушкарцима, апелујући на њих да учине исто. По повратку из Америке унапређена је у чин мајора и као херој понела Орден златну звезду.

Храбра Људмила рањена је у јуну 1942. године у минобацачкој ватри, а од задобијених повреда успела је да се опорави за месец дана. Иако је желела да се врати на фронт, совјетски политичари имали су за њу друге планове. Наиме, с обзиром на то да је постала жива легенда, Људмилу су послали у САД и Канаду да држи говоре и предавања са америчким званичницима. Осим као најбољи снајпериста у сукњи, шарманта Русиња остаће упамћена и као први становник Совјетског Савеза који је бора вио у Белој кући на позив председника.

Неприкосновена руска снајперисткиња успела је да за нешто више од годину дана борби забележи 309 „скинутих“ мета. Крај рата дочекала је као инструктор, обучавајући будуће руске снајперисте. После успостављања мира, Људмила је завршила студије и вратила се првој љубави – историји. Ипак, остала је везана за војску и наредних осам година радила је као асистент у Главном штабу совјетске морнарице.

Млада хероина Другог светског рата оставила је дубок траг у историји своје земље и читавог света, а њена

ЧЕЛИЧНИ ЖИВЦИ

Снајперисти су се у ондашњим биткама борили између зараћених страна, често километрима удаљени од главнине јединице којој припадају. Осим оштрог ока и мирне руке, тај изузетно опасан посао подразумевао је максималну концентрацију и стрепљење. Само су људи „челичних живаца“ могли сатима седити или лежати савршено мирни, избегавајући на тај начин да и сами постану плен непријатељског снајперисте.

прича представљена је млађим нараштајима у филмовима „Битка за Севастопол“ и „Неуништива“.

Невидљиви терор источне Пруске

Једна од најмлађих руских снајперисткиња, која је с непуних 20 година дала живот у борби против немачке инвазије, била је и Роза Јегоровна Шанина. Када је као млада васпитачица крајем 1941. године после погибије брата дошла у војни центар, нико се није зачудио, јер је већ тада било много жена спремних да се боре. Ипак, њене молбе услишене су тек у јуну 1943, када је примљена у Централну женску снајперску академију. По завршетку сурове војничке обуке, Шанину 2. априла наредене године упућују у посебан женски снајперски вод 184. пешадијске дивизије. Трећи дан по доласку на фронт, негде у околини Витебска, Роза је уписала своју прву „мету“. Након више него успешног старта, с готово 30 елиминисаних немачких војника за два месеца, једној од најлепших руских снајперисткиња поверена је дужност командира женског снајперског вода.

До краја августа 1944. године, када су совјетске трупе стигле на границе Источне Пруске, број потврђених Шаниних мета нарастао је на 42. Ипак, крајем године немачки снајпериста успео је да рани рускињу у раме и тиме је, бар на неко време, избаци из строја.

Почетак 1945. јасно је показао да ће то бити одлучујућа година за Други светски рат. Немци су покушавали да консолидују редове, а Руси да поразе непријатеља и потпуно сломе фашизам. Већ средином јануара, под налетом Хитлеровских јединица, Розин батаљон губи 72 од 78 бораца, а она једва успева да извуче живу главу. Ипак, крајем месеца срећа јој окреће леђа – штитећи тело рањеног команданта артиљеријске јединице погођена је у стомак и груди. Упркос медицинским напорима, подлегла је повредама. За 20 година живота и непуну годину војничковања, Роза је убила 54 војника.

Шанина је била једна од најбољих снајпериста у својој јединици, према којој су чак и старији и искуснији војници исказивали велико поштовање и уважавање. Њене успехе у новинама „Краснаја звезда“ описао је Иља Еренбург, а ни савезничка штампа није штедела речи хвале, називајући је „невидљивим терором источне Пруске“.

До априла 1945. године рат је био готов. Његов крај, нажалост, Шанина није дочекала. Ипак, остала је

Роза Јегоровна Шанина

упамћена у својој домовини и свету као хероина која нија дозволила да је стереотипи спутавају у одбрани отаџбине, поставши тако прва совјетска жена снајпериста којој је додељен Орден славе.

Пре 70 година даме су показале да и у најтежем окружењу, оном ратном, могу да буду равноправне. Процењује се да су жене снајперисти Совјетског Савеза убиле чак 11.280 војника. Већину од готово 2.000 снајперисткиња историја не памти. Само оне ретке, попут Људмиле и Розе, успеле су да се упишу у светске анале и то не само по убиствима, већ и храбрости што су раме уз раме са својим очевима, браћом и мужевима браниле отаџбину. ■

Мирјана КРСТОВИЋ

ПОМОЋ У ОЧУВАЊУ БОРБЕНОГ МОРАЛА

Трговина, зајмови и економска помоћ коју су САД одобриле Југославији били су структурирани тако да не иду наруку њеним амбициозним развојним плановима, већ само да осигурају текућу ликвидност земље и стандард живота, довољно подношљив да се очува борбени морал становништва и одбрамбена снага земље

Спољна помоћ је осетљив концепт уведен у праксу међународних односа после Другог светског рата. Пре тог времена, изузев неколико привремених програма хуманитарне помоћи, тај модел није био познат. Пружање спољне помоћи као значајна иновација у односима између држава има своје контроверзе и важне политичке импликације. Југословенска привреда се после Другог светског рата брзо опоравила, захваљујући централној контроли, локалним иницијативама и помоћи од Администрације Уједињених нација за помоћ и обнову (UNRRA).

Од почетка примања помоћи, у априлу 1945. до њене обуставе у јуну 1947. године, UNRRA је Југославији испоручила робе у укупној вредности од 415,6 милиона долара. Снабдевање из САД чинило је 72 одсто, односно 298 милиона долара, испоручене помоћи UNRRA. Завршетак дистрибуирања помоћи UNRRA у јуну 1947. године означио је и крај економских односа САД и Југославије.

Иако је 28. јуна 1948. јавно објављен раскол између југословенског комунистичког руководства и комунистичких партија окупљених у Информбироу, политичко и економско окретање Југославије Западу није било нагло. Амерички амбасадор Кенан указивао је крајем 1948. године у извештајима из Београда да би даље блокирање испоруке америчке опреме још више погоршало стање југословенске привреде, због чега би касније била потребна већа америчка помоћ, и то с неизвесним резултатима. На основу тих предвиђања, крајем јануара 1949. године Стејт департамент предложио је секретару за трговину да пријаве за дозволу извоза у Југославије разматра брже и уз блаже административно тумачење.

Блажи третман односио се на индустријске производе и цивилну опрему, док је за војну опрему и стратешки материјал и даље важио ембарго. Током фебруара 1949. године у Стејт департаменту одржано је више састанака на којима је одлучено да се југословенска ситуација прати система-

тичније, а америчка политика мења у складу с новим околностима. Припремљен је посебан елаборат „Економски односи САД и Југославије“, чији је циљ био „да се постигну максималне предности за САД од Титовог отпора московској хегемонији“.

Поменуте предности требало је постићи тако што би се за робу од највишег стратешког значаја, чији је извоз у комунистичке земље био строго забрањен, извозне дозволе давале само ако је то у националном интересу, који утврђује државни секретар. За производе мање стратешке важности, извозне дозволе издавале би се одмах. Предвиђено је да се Југославији одобре и комерцијални зајмови, укључујући зајмове америчке владе и од Међународне банке за обнову и развој. Према папиру Стејт департамента, све то требало је учинити тихо и рутински, како се не би приметил радикална промена америчке политике према Југославији.

Председник Труман одобрио је 18. фебруара 1949. документ Савета за националну безбедност којим се ублажава контрола извоза у Југо-

славију. Иако формално економска, таква одлука имала је изразито политички значај. Наиме, потреба „одржавања Тита на површини“, којим је у спису Савета за националну безбедност образложена потреба ублажавања контроле извоза, претворила се у дугорочно и стратешко опредељење САД према Југославији.

Формула „одржавања Тита на површини“ сводила се на пуко одржавање режима на власти као „живог примера другим сателитским земљама да је одметање од Москве могуће и исплативо“. У том смислу трговина, зајмови и економска помоћ коју су САД одобриле Југославији били су структурирани тако да не иду наруку њеним амбициозним развојним плановима, већ само да осигурају текућу ликвидност земље и стандард живота, довољно подношљив да се очува борбени морал становништва и одбрамбена снага земље. ■

Хари Труман

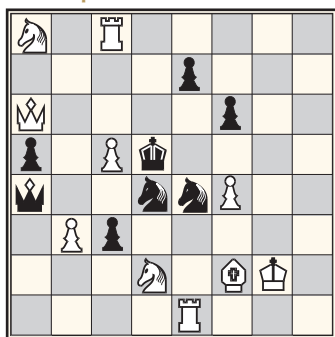

ИЗАБРАНИ ПРОБЛЕМИ

ТЕМАТСКИ ДВОПОТЕЗИ АЛБЕРТА МАРИЈА

Италијански композитор проблема Алберто Мари (1892–1953) био је велики пропагатор стратешких двопотеза, а једна од идеја назива се МАРИ ТЕМА. Доносимо два његова двопотеза код којих прве потезе играју лаке фигуре (скакач и ловац). Решења у следећем броју.

Проблем број 1. Мат у два потеза „Шаховски вјесник”, 1950. – 1. награда

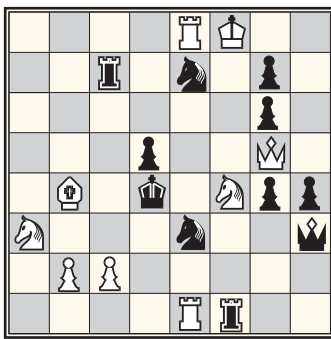

Позиција на дијаграму:

Бели: Kg2, Da6, Tc8, Te1, Lf2, Sa8, Sd2 пешаци: b3, c5, f4 (10 фигура)

Црни: Kd5, Da4, Sd4, Se4 пешаци: a5, c3, e7, f6 (8 фигура)

Проблем број 2. Мат у три потеза „Шахмати в СССР”, 1932. – МАРИ ТЕМА

Позиција на дијаграму:

Бели: Kf8, Dg5, Te1, Te8, Lb4, Sa3, Sf4 пешаци: b2, c2 (9 фигура)

Црни: Kd4, Dh3, Tc7, Tf1, Se3, Se7 пешаци: d5, g4, g6, g7, h4 (11 фигура)

Припремио Владимир ШАРИЋ

Припремио Жарко БОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
17								18							19		
20		20							21							22	
23			24							25							
26					27						28						
29							30						31				
32								33							34		
35			36							37							
38				39							40						
41						42						43					
44							45							46			
47		47							48								
49				50							51						

ВОДОРРАВНО:

17. Изузетан, 18. Разбудити, 19. Жетелачка алатка, 20. Рећи много лажи, 21. Нагли преокрет реченице (грам.), 23. Фабрика ауто-делова (скр.), 24. Играч крикета, 25. Које се искључиво служи левом руком, 26. Грчко слово, 27. Место за смештај неког објекта, 28. Присталица алопатије, 29. Муслимански месец поста, 30. Име славног шахисте Глигорића, 31. Делови животињских удова, 32. Млохавост, млитавило, 33. Говорити један другоме „ти“, 34. Иницијали славне глумице Тејлор, 35. Авио-група (скр.), 36. Аутоматски музички инструменти, 37. Ишчитавати са мерног уређаја, 38. Други назив за тетоважу, 39. Немачки физикохемичар, пионер радиохемије, 40. Биљка за људску исхрану, 41. Паста за обућу, 42. Књижевници (лат.), 43. Иконија одмила, Икана, 44. Мала чинија, 45. Малокрван (мед.), 46. Научноистраживачки рад (скр.), 47. Бивша глумица, 48. Авиони за гашење пожара, 49. Родбина, 50. Ракија одмила, 51. Анонимна женска особа.

УСПРАВНО:

1. Припадник службе Војске Србије која обележава свој дан 26. фебруара, 2. Ендемски организми, 3. Према, к, 4. Утврђен дворца (стр), 5. Увала широког дна, 6. Особина агилног, предузимљивост, 7. Василије одмила, 8. Дроњав, 9. Скројити, 10. Академија наука (скр.), 11. Онај који је нешто нашао, 12. Илија одмила, 13. Теретити, 14. Град у Индији, (обрнуто од ЛОЛИ), 15. Кухињска посуда, аван, 16. Израђивачица протеза, 18. Писане речи (мн.), 19. Презиме по Урошу, 20. Легуре метала са живом, 21. Гас за заваривање, 22. Официри капетанског чина, 24. Скакач с мотком, Родин, 25. Велика лука у Јапану, 27. Авионска електроника, 28. Нетипичан, 30. Занатиље столарске струке, 31. Славни архитекта, Еро, 33. Натаћи, 34. Врста псеудонима, 36. Меци, хици, 37. Тропска палма, 39. Месец јеврејског календара, 40. Тинова имењакиња, 42. Звук кад нешто пукне, 43. Адонис одмила, 45. Исток-југ (скр.), 46. Рударски институт (скр.).

У колонама и редовима, водоравно и усправно, у празна поља упишите једноцифрене бројеве од 1 до 9 који недостају. Сваки број има своје место, не сме да се понови исти број ни у усправној колони ни у водоравном реду, нити у квадрату 3x3.

С
У
Д
О
К
У

9			8	7	4	3	2
1	8						
		7	3	5	9		8
5	4	6			2	9	
			5				
6	8			4	1		5
7	1	2		9	3		
						2	7
8	4	2	7		6		1

Решење коњићевих скокова: Ако ми што можеш на силу узети – не можеш дати; Ако не можемо како хоћемо – а ми ћемо како можемо.

РЕШЕЊЕ ИЗ БРОЈА 249. ВОДОРРАВНО: Крушедол, Ксантиса, Ева, а, испорука, Кличевац, н, Пам, Ибаданац, мокасина, Иранг, сакавити, Аријел, Татарин, отијатар, Маги, унитарист, Цетински, ат, АЖ, умацкати, осоколити, Амир, чартизам, Миланич, Цакана, питалица, отава, инстанти, амарилис, Тир, ј, ниски тон, таманења, к, Ана, Тахијани, анаконда.

Конкурси за пријем ученика и кадета у војне школе

Размишљаш о часној војничкој професији, да постанеш официр или подофицир Војске Србије?

Конкурси за војне школе су отворени. Погледај шта је све неопходно да би се придружио нашем строју.

Отворени су конкурси за пријем ученика и кадета у војне школе:

- у Средњу стручну војну школу биће примљено 60 ученика, конкурс је отворен до 15. марта 2016. године;
- у Војну гимназију биће примљено 120 ученика, конкурс је отворен до 31. марта 2016. године;
- у Војну академију биће примљено 90 кадета, конкурс је отворен до 31. марта 2016. године;
- на Медицински факултет Војномедицинске академије биће примљено 25 кадета, конкурс је отворен до 31. марта 2016. године.

Младићи и девојке који желе да конкуришу за упис у војне школе потребно је да поднесу пријаву у центрима Министарства одбране на територији сталног места боравка. Уз пријаву потребно је приложити неопходну документацију (видети ниже у конкурсима).

Војна академија и Војна гимназија организоваће сваке суботе, за време трајања конкурса, акцију „Отворена врата“. Тада ће сви заинтересовани бити у прилици да посете ове школе и непосредно се упознају са њиховим капацитетима и могућностима, док ће им запослени пружити све потребне информације у вези са конкурсом и условима живота и рада.

За време школовања ученицима и кадетима обезбеђени су бесплатан смештај и исхрана у интернатима Војне академије и Војне гимназије, као и целокупна наставна литература, капацитети Спортског центра, библиотеке, интернет центра.

По завршетку школовања, кадети стичу високо образовање и стручно звање које је прописано акредитованим студијским програмима. Након успешно завршеног школовања на Војној академији и на Медицинском факултету ВМА примају се у професионалну војну службу и производе у чин потпоручника одговарајућег рода – службе. Детаљне информације о конкурсима потражите на следећим страницама:

Средња стручна војна школа и Војна гимназија – <http://www.gimnazija.mod.gov.rs>

Војна академија – <http://www.va.mod.gov.rs>

Медицински факултет ВМА – <http://www.mfvma.mod.gov.rs>

VOJNI SUBVENCIONISANI KREDITI

NOVI STANOVIM SVIH STRUKTURA BANJICA

PAUNOV BREG

063/303-787
www.paunovbreg.rs
PAUNOV BREG

Landmarks on map: Kasarne: Banjica Banjica 2 Vasa Čarapić, Vojna Akademija General Jovan Mišković, Stadion FK Rad, Banjička šuma, Sportski centar Banjica, Crkva, Trošarina, Kružni put, Vojvode Stepe, Pijaca, Osnovna škola Bora Stanković, Tržni centar Banjica, Tramvaj, Paunova, <<Voždovac, <<Bulevar Oslobođenja>>, <<Košutnjak>>, Vojno medicinska akademija, Cmatravska, <<Voždovac>>, <<Bulevar Oslobođenja>>, <<Košutnjak>>

ОДБРАНА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ БРОЈ 139

ПОЕМА БОЛА И ПРКОСА

СРПСКА
КЊИЖЕВНОСТ
У ПРВОЈ
СВЕТСКОЈ РАТУ

Аутор
Зоран МИЛАДИНОВИЋ

Период Великог рата је време у коме се није ратовало само војском, већ и целокупном српском културом (књижевност, музика, позориште).

Један поред другог ту су Дучићеви *Царски сонети*, Бојићева *Плава гробница*, гусларски десетерац, Мештровићеве скулптуре, глумачке минијатуре Бране Цветковића, фотографије Владимира Бецића, *Капларско коло* и носталгична песма тужне мелодије, најродољубивија и најпопуларнија песма у српској историји *Тамо далеко*.

Српски писци су се у Првом светском рату нашли у потпуно новим историјским и друштвеним условима. Ратне околности су учиниле да књижевна дела, која су у почетном периоду била плод инспирације, у изгнанству израсту у приметан организован и креативан рад на плану одржавања континуитета српске књижевности. У годинама велике колективне одговорности за народ и отаџбину, књижевници су углавном превазилазили трагичне личне доживљаје и *Њонорна сновиђења* и писали књиге са патриотским порукама. Период Првог светског рата је време у коме се није ратовало само војском, већ и целокупном српском културом (књижевност, музика, позориште). Један поред другог ту су Дучићеви *Царски сонети*, Бојићева *Плава гробница*, гусларски десетерац, Мештровићеве скулптуре, глумачке минијатуре Бране Цветковића, фотографије Владимира Бецића, *Капларско коло* и носталгична песма тужне мелодије, најродољубивија и најпопуларнија песма у српској историји *Тамо далеко*. Потпуно је јасно да српска култура и књижевност јачају борбени дух српског војника и његову жељу за брзим повратком у поробљену земљу, што се све улило у незауставиву бујицу српских армија, које су 1918. године кренуле у ослобођење Србије и других југословенских простора.

Неки писци су књижевном имагинацијом на Први светски рат одговорили одмах, други су књижевне обраде писали много касније. У овом избору поезије и прозних фрагмената дата је предност хоризонталним пројекцијама, када књижевно дело живи у свом времену и услед тога је снажније, речитије, искреније и разумљивије. Уосталом, данашње генерације само из таквих књижевних остварења могу упознати емотивну страну ратних догађања у часу када се збивају, духовну климу, целокупну ратну атмосферу и књижевне изражаје, ослобођене реинтерпретирања чињеница из прошлости у служби нових политичких идеја или промењених друштвених околности. Нема сумње и да сложеност и драматичност ратних ситуација у Првом светском рату захтева да у још већој мери писце не читамо само данашњим мерилима, већ и очима савременика у тре-

нутку стварања књижевних дела, јер се она само тако могу потпуно разумети и правилно оценити.

На старим огњиштима

Уводна поглавља српске књижевности у Првом светском рату исписана су током балканских ратова и борбе за ослобођење јужних српских крајева. Српски писци се у тим ратним годинама привикавају на стварање у другачијим, ратним условима, док је целокупна српска књижевност хомогенизована на линији родољубља и националне одговорности. Национална дужност у подједнакој мери обавезује и познате и непознате писце да се и кроз писану реч одуже домовини, ободре борце и српски народ. Почињу да пишу и неки који никада раније нису, па се, на пример, у часописима све чешће јављају војници и официри са фронта, са више или мање успешним књижевним прилозима. Иако нове, ратне теме још нису превладале, оне су, ипак, још више унапредиле разноврсност књижевности и омогућиле да се најбољи песници и приповедачи искажу у књижевној обради ратних догађаја.

Већина периодичних издања, додуше, широм отвара странице за десетерце, косовске песме, победе, плотуне и тробојке, али песници, приповедачи и критичари *Српског књижевног гласника*, Владислав Петковић Дис и Милутин Ускоковић у *Делу* и поједини књижевници у другим листовима и специјализованим ратним часописима стварају вредну, занимљиву, актуелну и разноврсну ратну књижевну периодику. Она уверљиво сведочи да у балканским ратовима основне књижевне идеје епохе модернизма нису склоњене у страну и да су сачувана сва достигнућа српске књижевности од почетка двадесетог века. Пажљива анализа ратне књижевне периодике у балканским ратовима указује и на једну, до сада мало запажену, карактеристику књижевних часописа, а то је усклађеност са ратним дејствима. Поједини часописи, попут *Српског књижевног гласника*, као да наступају заједно са српском војском, тако да књижевне прилоге и друге напise у великој мери прилагођавају актуелним ратним дешавањима. С друге стране, остварена је права мера између националне потребе да се прате успеси српске војске и књижевно-естетски критеријуми.

Несумњиво је да балкански ратови значајно утичу на српску књижевност, која тих година великим делом настаје у знаку ратних збивања и великих ратних победа. Неколико стотина наслова говори да ратовање није обуставило књижевни рад и да српска књижевност не носи искључиво ратно одело, што, свакако, није лако остварити у сенци мобилизација, ратних покрета, борби и страдања. Победе у балканским ратовима стављају у други план све недостатке предратне Србије и пажњу усмеравају на виталност српског народа и значајне домете српске демократије и културе. Људи великог друштвеног угледа и ауторитета и духовне вође епохе поносно тврде *да је већар живоша моћно духно нашим земљама, чела су се њодигла и леђа исправила* и да је створен један нови дух националне енергије,

вере у живот и рад. На оригиналан и њему својствен начин, Јован Скерлић поистовећује нови дух у беседама Николаја Велимировића, циклусу *Косово* Милана Ракића, Родољубивим песмама Вељка Петровића и националним канцонама Мирка Королије са *новим духом који се у велику јесен 1912, као грмљавина снаге и одушевљења проломио на бојним пољима на Пчињи, Лабу, Ибру и Вардгару, и који је донео српском народу дане какве није видео од 14. века.*

У балканским ратовима се показало да Скерлићево стрепње да поколење није зрело за велика дела и да неће одговорити историјским задацима нису биле оправдане. Српски писци су са својим народом на фронту, тако да се то доба памти и по значајном броју људи од пера који се јављају да као добровољци ступе у редове српске војске. Познато је да су у крајевима којима су владали Турци већ службовали Војислав Илић, Бранислав Нушић, Милан Ракић, Петар Кочић, Милутин Ускоковић, Милош Перовић и други уметници писане речи, а на звук ратне трубе сложено се одзивају писци, публицисти, научници и други интелектуалци. Милан Ракић и тадашњи гимназијалац Станислав Краков се као обични борци придружују добровољцима чувеног старосрбијанског четника пуковника Алимпија Марјановића, док разним путевима и начинима на Косово и југ Србије пристижу Бранко Лазаревић, Светислав Стефановић, Иво Ћипико, Риста Одавић, Вељко Петровић, Јаша Томић, Бранко Машић, Вељко Милићевић, Велимир Живојиновић, Перо Слијепчевић, Станислав Винавер, Павле Поповић и многи други. У Првом балканском рату Владислав Петковић Дис тешком муком стиче статус ратног извештача Врховне команде, али га је болест оборила, што је учинило да му његов живот *не изгледаше никад жалоснији и сувишнији*. Као добровољци у рат желе да иду и тешко болесни Велимир Рајић и Душан Срезојевић. Било је то доба када су књижевници и ратници били једно и у потпуности осећали присуство историје и националне дужности.

Балкански ратови и ратна атмосфера у којој српски народ живи од 1912. до 1914. године нису могли остати без утицаја на српску књижевност. Не чуди то што су песници попут Милана Ракића, Вељка Петровића или Алексе Шантића најавили *огсудни бој* много пре 1912. године, пошто је прва деценија 20. века сва у знаку јачања националне самосвести и ослободилачких мисли у Србији, стварних националних подухвата у покрајинама под аустроугарском и турском влашћу и комитско-четничких акција. С друге стране, поларизација српске књижевности на оптимисте и песимисте као да се губи у ратним данима и готово де нема несагласја на ангажованој борбено-активистичкој и социјално-патриотској линији између Диса и Шантића или Симе Пандуровића и Вељка Петровића. Писци из песимистичког круга су у својим предратним програмским текстовима устајали против празног патриотисања, тражили да стварност служи уметности и наглашавали да се књижевност не може стављати ни у какву службу и претпостављати било каквој идеји или циљу, али у рату се приклањају позивима музе да их ојача како би пропевали

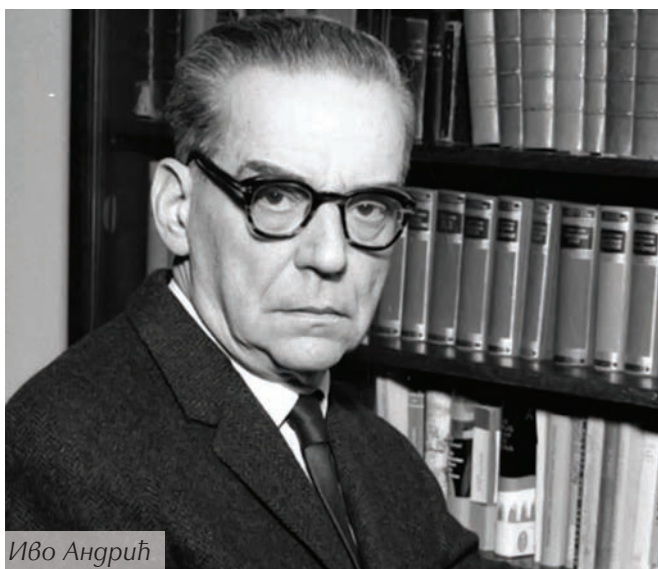
Јован Дучић

Милутин Бојић

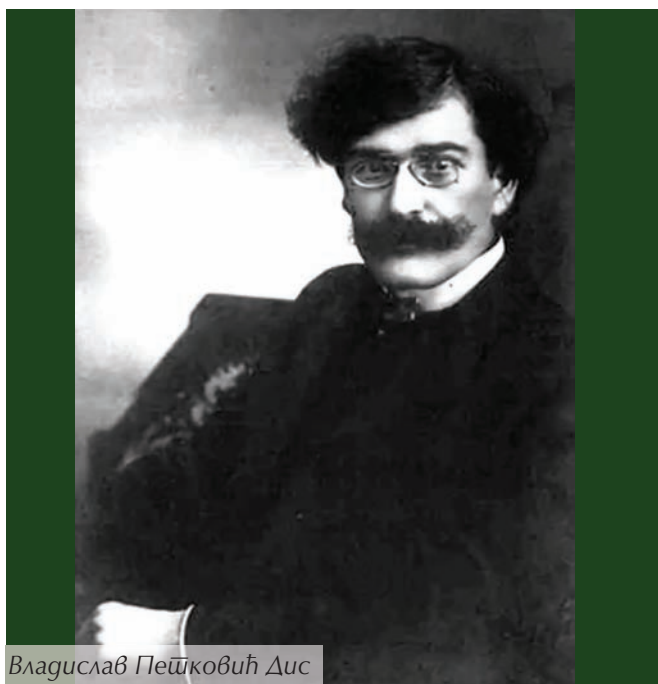
Владимир Бечић

Иво Андрић

Милош Црњански

Владислав Пешковић Дис

песмама славне победе и силе и узвицима *роге, ми смо њу – и на све сјремни*. У крило мајке Србије враћају се и уклетни песници, који су, колико јуче, прогнани из српске књижевности због декаденције и песимизма. Дис, Сима Пандуровић и други песимистички песници модерне пишу ватрене родољубиве стихове, што по мишљењу Миодрага Павловића *показује подлагање једној оштрој атмосфери родољубивог заноса и националне одговорности, подлагање патристску патристске и райборне публицистике, као и неугасиву жељу већине песника да играју неку друштвену или националну улогу, повремено, макар и против својих основних стваралачких и уметничких принципа*.

Већ током балканских ратова у српским листовима и часописима покрећу се занимљива питања о утицају ратова, успеха српске војске и других историјских догађаја на српску литературу. Није реткост да се разматра држање српских писаца у тренуцима великих ратних прегнућа и анализира како су они разумели ратна догађања (чији су очевици били) и колико су *Србијини усјеси у Старој Србији и Македонији* утицали на њихов начин рада, промену ранијих мишљења и уношење новог у књижевно стваралаштво. У ратним данима, преовлађују схватања да су се родољубиви стихови Милана Ракића и Вељка Петровића показали као тачни и истинити и да свечани и патетични тон много читане Шантићеве збирке *На старим огњиштима* одговара величини ратних успеха. Књижевни критичари са задовољством констатују да су ратови утицали на Јована Дучића, који је, после *егоистичне и неалтруистичне Моје поезије*, написао *Брегалницу* и започео *Царске сонете*, те тако створио патриотску поезију која представља *лепу новост* за српску књижевност.

Путевима славе до голготе

У првим годинама Великог рата није могло бити речи о наставку дотадашњег динамичног књижевног живота у Србији, али културни прегаоци чине максималне напоре како би показали да српска књижевност још постоји. Убрзо почиње велика немачка и аустроугарска офанзива и српска војска и народ страшним путем преко Албаније одлазе *шамо далеко*. Чинило се да са тим страдањима наступа крај свега што је у вези са Србијом, па и српске књижевности. Срећом, десило се чудо. У свим местима где су избегли Срби штампају се нове књиге и покрећу издања књижевне периодике, на којој лежи највећи напор у окупљању српских писаца и развијању књижевних активности. Трогодишњи збирни учинак српске књижевности на Крфу, у Солуну, Бизерти, Одеси, Женеви, Паризу, Загребу и другим местима, указује да су у њој заступљени скоро сви српски књижевници и да су неки међу њима у изгнанству објавили своја најбоља књижевна дела. Настају читаве мале књижевности око *Албанске голгоџе*, острва Видо, *Плаве гробнице*, Солунског фронта и других симбола српског народа у Првом светском рату. Обновља се лагано и продукција књига, а своје место у српској књижевности у Првом светском рату имају и писци који су боравили у окупираној Србији, заробљеничким логорима, прогонству и непријатељским војскама.

Српска књижевност у Првом светском рату не може се изучавати без помињања Крфа и такозване *крфске књижевности*, коју стварају писци избегли на то мало острво у Јонском мору. Крф постаје 1916. године, не само симбол уточишта за прогнани српски народ, већ и синоним за целокупну српску књижевност у избеглиштву. Крфска књижевност је израз који складно пристаје и уз књижевност насталу у Србији 1914. и 1915. године, пошто и та књижевност настаје у збеговима, изгнанству, најчешће у ратној периодици. Неколико књижица Јована Маговчевића, Живојина Дачића, Максима Радосављевића говоре нам да су књижевна издања у том периоду ретка. Војислав Илић Млађи штампа у Јагодина, током повлачења према југу, збирку стихова *Нови крвави цвешови* и изводи на сцену свог мелодраматичног и декламаторског стиховања пукове и дивизије, *оружја звеке, урнебесне јеке, ђулаг, бајонетне и каршече*, док битке описује као *помамно беснило разјарених маса, крвничко гушање и рвање раса и сипраховишту смешу од гвожђа и меса*. Покушаји Војислава Илића Млађег да буде песник великих и вртложних покрета маса и народа нису успели, али у језички и стилски упрошћеном стихованом причању се, ипак, могу препознати фраза епске хероике, живописан говор сељака и поезија истинског одушевљења, која, по суду Иве Андрића, у својој *љейоши и наивности има нешто задихано, небирано и језгровишто, како они, који узрујано долеће и извјешћују о великим сипварима*.

Захваљујући победама српске војске на Сувобору, Церу и Колубари, Србија добија неколико мирних ратних месеци, у којима Драгутин Ј. Илић, Бранислав Нушић, Велимир Рајић и други књижевници покушавају да покретањем листова *Српски југ, Велика Србија и Рајни зајиси* попуне страховиту празнину, насталу гашењем водећих српских часописа. Највећи допринос одржавању континуитет између српске предратне и ратне књижевности дају чланови редакције београдског листа за науку, књижевност и друштвени живот Дело. Квалитетом и актуелношћу у прозним записима Дела издваја се драматична прича Ива Ћипика *Збег*, која се поред документарности одликује лирском нарацијом и јасним антиратним порукама, док је бисер песничког опуса песма Владислава Петковића Диса *Пролеће 1915 године*. Дис прави резиме прве ратне године, гради суморне слике Србије захваћене ратом и на забринуто питање *Које ли је гоба ове ноћи црне одговара изгледа, дубина мрака да се губи*. Мрак нестаје зато што је песма писана после великих победа на Церу и Колубари, мада Дис изразом *изгледа* показује несигурност и неверицу у скори завршетак рата и победу, да би своју стрепњу још више подвукао поновним питањем у последњој строфи *Које ли је гоба смрти и ужаса?*

Дисова песма, још понеки стих, прозни запис, репортажа или дневничка проза о победама српске војске указују, заправо, да у првим ратним годинама нема упадљивог величања ратних успеха у српској књижевности. Песници непогрешиво слуте да искушења тек долазе и да ликовану нема места. Путеве славе верно прати Милутин Јовановић, али и он у стиховима, посвећеним саборцима, пре свега осећа жал за онима који су до пре неки дан били живи и које ће убрзо прекрити копрена заорава. У песми *Ноћ после бишке* на

Церу, Јовановић лamentsира над поприштем битке и гради јединствену слику величанствених природних појава и успаване младе војске, *уморене бојем*, док позноромантичарским стилским поступком себе поистовећује са *гусларом невидљивим* који гуди *Било једном дивно поколење*. У целини гледано, књижевна дела у почетној фази Великог рата на тлу Србије имају скромне естетске и књижевне квалитете, што се може објаснити са више објективних околности. Истина је у рату постала већа од сваке маште и није необично што књижевници често мисле да је у том периоду најважније преписати догађаје који се дешавају, забележити их да се не изгубе и оставити их потомству као грађу, а тек ће будућност умети од јунаштва да испева епопеју.

Добар извор за спознају величине ратовања Србије у 1914. и 1915. години представља дневничка и мемоарска проза Живана Живановића, Светозара Ђорђевића, Милана Шантића, Милорада Марковића, Славке Михајловић, Александра Дерока, Јована Динића, Николе Жунића и других аутора који бележе занимљива сведочења о паду Београда, Церској и Колубарској бици, батаљону 1.300 каплара и ратним злоделима непријатеља. У текстовима несумњиве књижевне и документарне вредности издваја се *оштро ћеро* Милорада Марковића, који кроз Први светски рат корача широм отворених очију и са способношћу да препозна одступања од идеалне ратне слике, док посебну пажњу привлачи ратни дневник Крсте Соколовића, телеграфисте војводе Степе Степановића. У Соколовићевом дневнику постепено се гради колективитет српског народа и то *ћреко сипних дећаља који оћкривају душу и ћсихологију нације у раћу*. Трпељивост, понос и човечност народа јасно се сагледава у дневничким записима кроз однос сељака према војницима, потресне сцене збегова и примере племенитости, док драматичне и поетичне секвенце дају неочекивану лепоту и живост војничко-дневничкој прози Крсте Соколовића.

Окупација Србије

Концентричним нападом немачких и аустроугарских снага у јесен 1915. године српска војска је присиљена на повлачење, а српски народ на изгнанство. То су тешки дани за Србију и српску књижевност, која из дана у дан остаје без значајних писаца. Млади и даровити песник Прока Јовкић страда од пегавог тифуса 1915. године, а посмртно објављене песме сведоче да је био свестан блиске смрти. Нишке *Радничке новине* објављују једну од његових последњих песама, у којој резигнирано и космополитски сагледава сав бесмисао ратног покоља и поздравља *ћалу браћу, изгинуле, мрћиве, Синове свих људи, народа и раса*. Велимир Рајић у поезији очајава што због болести домовини у рату није дао више и у патриотизму тражи начин да заборави сопствену злу судбину, болест и велику народну трагедију, којима подлеже у јесен 1915. године.

Није издржао ни Милутин Ускоковић, који, попут својих књижевних јунака, скаче у таласе набујале Топлице и утапа се. Бранислав Нушић пише да Ускоковић *није више*

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

имао моралне снаге да се одујре шежини догађаја; душа му се зањихала, изгубила шежишће, ѿсрнула и – ѿодлегла. Душана Срезејевића и Петра Кочића рат и аустријска окупација затичу у београдској душевној болници, где су и умрли 1916. године.

У дугим војним и избегличким колонама које се повлаче према Космету и Албанији налазе се Бранислав Нушић, Владислав Петковић Дис, Растко Петровић, Станислав Винавер, Милутин Бојић, Вељко Петровић и други српски писци. Милутин Бојић први назива албанску катастрофу *Голгошом* у песми *Одлазак*, писаној у Скадру 1915. године, да би касније српски народ, публицисти и историчари преузели овај архаичан и библијски израз. Бојић прецизно слика жалосну ситуацију српског народа *Крвава ѿоља ѿозлаћена славом Раслакана су осћала за вама Засућа чађу и разорном лавом Здробљеним гвожђем и мрћвим главама*, описује избеглички пут *кроз вијор, кланце, смећове и воде*, подсећа на жене како болно цвиле и тврди *Голгоша чека*.

Голгота је присутна и у покушајима Божидара Пурића да албанску трагедију повеже са хероиком, симболиком сунца и епским десетерцем, док Стеван Бешевић хронолошки и песнички бележи кључне тренутке *ѿућа смрћи*. Владислав Петковић Дис се прелазећи Албанију поносно осврће на *сан великих дана и ѿобеде хор*, док лично ратно искуство и истинска животна страва превађају у приказима народа који по кланцима *ради слику ѿакла – кожа је и косћ*. Потресне песничке слике у поеми *Велики друг* ствара Растко Петровић и указује на присутност величанствене доброте усред најстрашније мржње. *Целу ноћ леђа сам грејао Прислоњен уз ѿуђе ѿлећи*, пише Растко и указује да се без другарства, нежности и самилости није могло ни у ситуацијама када *двојица ѿадну ли на мрцину, већ ѿочињу да реже*. Нажалост, у току ноћи и услед зиме, дивљине и глади, смрт *војничка и рајна* дошла је до песниковог незнаног друга и претворила у леш тело које је Растку подарило топлоту, енергију, самопоуздање и жељу да бори за живот. Песнику је остало да се пита *О, боже, боже, зар је истина, Да са самрћником сам о небу говорио: Да оно уз шћа се загревах беше грбина Незнаного, са душом који се борио!* и да овековечи друга кроз симбол звезде која светлуца у снежном пејзажу и прелази у друге облике егзистенције.

Мукотрпан, страдалнички и драматичан прелазак српске војске и народа преко Албаније постаје, у годинама после Првог светског рата, чест предмет не само мемоаристике, већ и књижевно-уметничког уобличавања. Литература о албанској голготи, заснована на симболима колективног страдалништва, *ѿривременог умирања и ѿобедничког васкрсавања*, дала је велики допринос дугом народном памћењу и стварању мита и легенде о том догађају. Листа књижевника, песника, мемоариста, писаца дневника и хроничара прелаза преко Албаније готово да нема краја и на њој нису само књижевници и образовани људи, већ и радници, ђаци и полуписмени сељаци. Разноликост писаца и начина писања указује да је албанска трагедија сагледана из свих могућих углова, док највећу везивну нит докумен-

тарних записа представља жеља да се море крви, глади, мука и чемера преточи у море речи, сећања и незаборава. Највећи део књижевних дела о страдању српске војске у албанским планинама појављује се после мање или веће временске дистанце, мада Стеван Јаковљевић, на пример, не жели дистанцу и свесно преузима позицију приповедача–сведока, који својим кретањем кроз Први светски рат покреће ликове, време и фабулу *Српске ѿрилогије*. У више поглавља другог дела трилогије *Под крстћом (Голгоша; У ѿланинама; Усћа мичу, ѿрбух не осећа; Бесћуће; На домаку мора)*, Јаковљевић, описујући албанску голготу, користи елементе усмене наратије и вештине народног приповедања. Занимљиво је да писац у приказе трагедије српског народа током повлачења кроз Албанију уноси хумористичке и анегдотске детаље, чиме, заправо, демистификује већ створену легенду о једном од најтежих тренутака у српској историји. Неки писци су своју пажњу усмерили на послератну *шћбу шћему* о мобилизацији и преласку преко Албаније четрдесет хиљада дечака између 16 и 19 година и чињеници да је 36 хиљада тих дечака заувек нестало у снежним просторствима албанских планина.

Нема сумње да најбоље прозно литерарно остварење о Албанској голготи представља роман Растка Петровића *Дан шесћи*, а поједини књижевни критичари сматрају да је ово дело *један од најбољих романа који је најисан на шћему Првог свећског рајна и највиши домет ѿоетске ѿрозе у српској књижевности 20. века*. Растко Петровић ће у роману *Дан шесћи* сведочити о најсвирепијим појединостима, глади, умирању, гадостима, себичности, вашим, умору и повратку *ѿлеменским и ѿећинским* законима. Историјске и проживљене чињенице представљају Растку Петровићу тек полазиште у трагању за одговорима на вечита питања о тајни људског живота, смрти, срећи и несрећи, смислу и бесмислу, граници свесног и подсвесног, снази еротике, патњи или људском егоизму. У средишту пажње писца су обични људи, који на различите начине доживљавају егзистенцијалне и метафизичке појаве и на особен начин спајају савремене и универзалне теме и мотиве. Ратна збиља може се сагледати кроз приказ колоне избеглица, коју муче глад, сурова зима, умор и несаница, и у натуралистичким описима смрти, распаднутих лешева и непријатељских свирепости. Унутрашњи монолози имају изузетно важну улогу у поетизацији и симболизацији књижевно-уметничког текста и указују да Петровић у креирању романа видно користи сопствено искуство лирског песника и тежи да елементима сликовитости, фрагментарности, интензитета унутрашњег живота и другим стилским и језичким поступцима роман приближи структури и функцији лирске песме. Поетско-лирски стил и симбиоза прозе и поезије у роману Растка Петровића посебно погодују дескрипцијама дивље природе, планинских врлети, звериња, колиба и ханова и осталих детаља из путовања кроз Црну Гору и Албанију. Дескрипције имају веома важну улогу у роману, што је у складу са опредељењем писца да, у егзодусу српске војске и народа, пажњу усмери пре свега на повратак човека примитивним облицима

постојања и додиру са природом. Јован Деретић је добро приметио да *сџрахоџе албанске џрагедије Пеџровић не доживљава као аџоџеозу националног сџрадања, већ као џренуџтак враћања џприроди, као егзалџацију физичког и биолошког, као болно разарање џудског у човеку.*

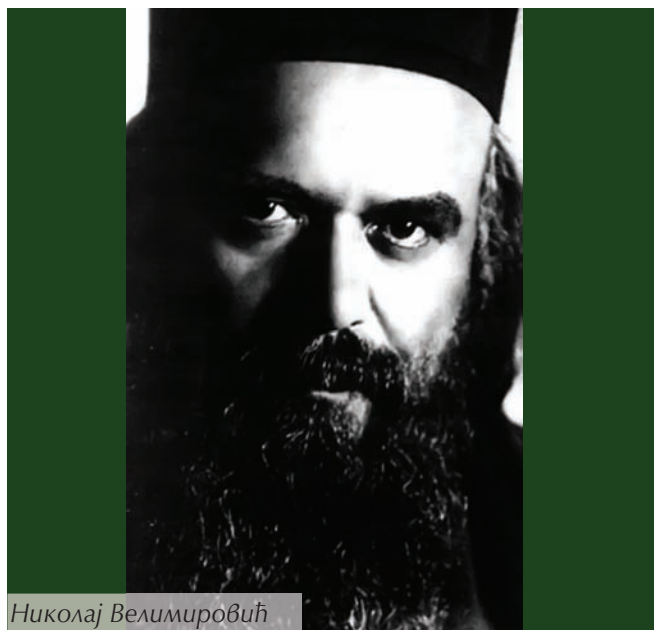
Крфски препород

Савезнички бродови, коначно, прихватају српске војнике и превозе их на грчко острво Крф, где почињу масовно да умиру од болести, исцрпљености и глади. *На хумкама у џуђини неће срџско цвеће нићи. Поручиџе нашој деци: нећемо им никак сџићи пише Владимир Станимировић на белу камену пирамиду на гробљу у Сан Матијасу. У колекџивну џлаву гробницу сахрањује се преко десет хиљада српских војника, а српски књижевници, лекари, свештеници и војници ту слику дубоко урезају у своје памћење. Црногорски гуслар, већ у априлу, 1916. године, пита *Јесџе ли се лађе умориле џреносећи срџске џокојнике са осџрва Крфа жалоснога, а потпоручник Јелесије С. Андрић стрепи од сусрета с мајкама *Шџа ћемо им рећи, Кад нам их време с домовином враџи? Ко ће им рећи – где сџе закоџани? Море, које је постало гробница, нема више ни своју лепоту и зато Стеван Бешевић тврди да срећа над црним џаласима џлаче и да на море мржњом честџо сав ускуџим гневан. Док Милош Ћорић и Брана Цветковић у мору код осџрва смрџи разазнају јагње бело и свећу од џене, Милутин Бојић створа егзалтирани песнички исказ и узбудљив спој химне и опела, узбурканих осећања и свечаног мира, хука борбене лаве и бескрајне џишине. Песник са лица места сведочи да у модрим дубинама, станишту уморних шкољки и мртвих алги и храму џајансџва лежи гробље храбрех, лежи браџ до браџа, Промеџеји наде, аџосџоли јага. Бојићеве песнички реквизити су највећим делом у функцији искреног, истинитог, потресног и поетског казивања о џлавој гробници и тек у фрагментима теже универзалним и безвременским значењима. Песничко виђење Милутина Бојића, поткрепљено историјским чињеницама, у потпуности прихвата српски народ и зато се *Плава гробница* често наводи као пример када народ распозна и прослави речи песника као своје сопствене. Велико је питање у којој мери би све околности око сахрањивања српских војника у мору код острва Вида биле присутне у свести српског народа, да није било Бојићевог надахнућа и упечатљиве песме. Сигурно је да историјски извори и подаци не би били довољни да данас сваки Србин и многи џуди широм света знају за *Плаву гробницу* у Јонском мору.***

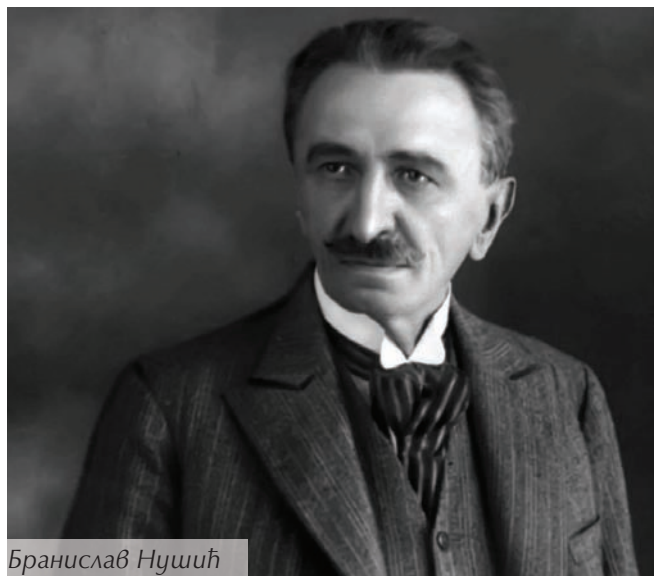
Када су многи помислили да је Крф место дефинитивне и апокалиптичне пропасти српске војске, она на чудесан начин започиње свој морални и војнички препород. Показало се и да је песник Милутин Бојић био сасвим у праву када је, гледајући у Скадру исцрпљен одред српске војске предвођен болесним официром, певао *Враџићу се у исџомереду, џоново ведар, васкрсао, смео, са новом крвљу, охолом и здравом, сресћеш ме горда, ко шџо си ме срео, на џољанама џозлаћеним славом. На Крфу, у*

Јован Скерлић

Николај Велимировић

Бранислав Нушић

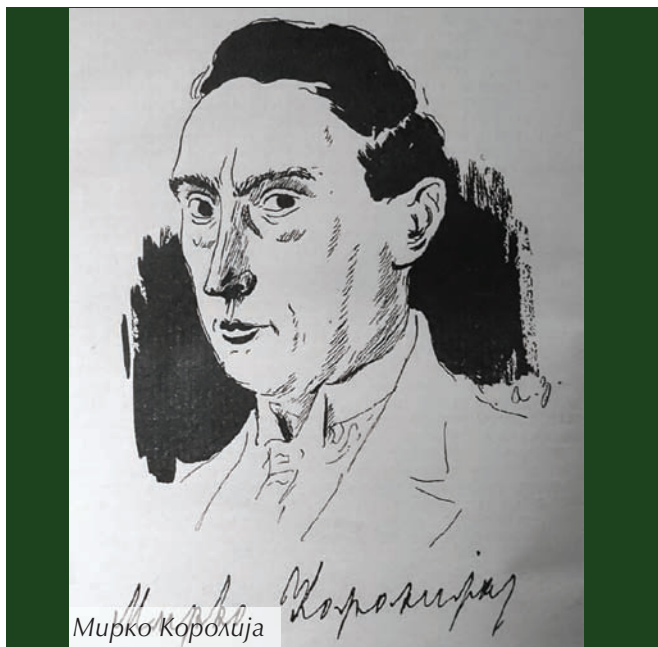
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Милан Ракић

Вељко Пејтровић

Мирко Королија

Солуну и Бизерти започиње и васкрс српске књижевности у новопокрнутим листовима попут Српских новина, *Српског гласника*, *Велике Србије*, *Рајног дневника*, *Правде*, *Народа* и гласила Команде резервних трупа и Подофицирске школе српске војске *Напрег*. *Рајни дневник*, на пример, позива офицере и војнике да сарађују и објављује њихове живописне описе бојева и рајне њесме. Занимљиво је да су прозаисти и песници *Рајног дневника* свесни литерарне непоткованости и своје прилоге називају *сличицама*, *црпцицама*, *скицама*, *акварелима* и *мрвицама из војничких џорбица*. Међутим, у појединим делима се види да то и нису баш мрвице, већ живописне, сликовите, дирљиве, узбудљиве и драматичне приче из војничког живота или војничке песме чију вредност треба тражити у искренности, јасноћи и непосредно убаченој светлости на таму Првог светског рата.

Српске новине предводе књижевно стварање код Срба 1916. године и у том листу објављен је већи број вредних књижевних прилога, који представљају дефинитивну потврду да српска књижевност није умрла. Главни и одговорни уредници крфских издања *Српских новина* Славољуб Панић и Бранко Лазаревић оправдано сматрају да је неопходно у структуру листа укључити књижевне прилоге, са којима ће новине повећати своју вредност и дати још већи допринос укупној борби српског народа. Књижевни прилози у *Српским новинама* имају тачно одређено место, и то у рубрици *Поглисићак*, на доњој половини друге и треће стране. Међутим, веома често, на насловној страни се упоредо са ударним вестима из рата објављују песме у посебним оквирима, што довољно говори какав се значај даје књижевним прилозима у листу. Своје последње радове на страницама *Српских новина* објављују трагично преминули Милутин Бојић и Владислав Петковић Дис, док Тодор Манојловић, Станислав Винавер и други писци већ тада наговештавају у ком правцу ће се кретати српска књижевност после рата. Посебно вреди издвојити песнике-војнике, који, у рову, на коленима, пишу искрене стихове без уобичајених патриотских фраза и објављују их у *Српским новинама*. Дobar пример рововског песничког стваралаштва види се у стиховима ђака-поднаредника Божидара Стојадиновића: *Кроз чесћар мршав и црн од сућона, Умире мирно један зрак сунчани... Многи су овде скоро покојани, неојевани, без звонова звона... И нове жртве носе нови дани; Знаће их можда само Историја...* На годишњицу обнове *Српских новина* на Крфу, појављује се први нумерисани број књижевног додатка *Забавника*, који изгледом, избором сарадника, тежњом за окупљањем писаца, југословенством и уредничком руком Бранка Лазаревића тежи да буде *рајни наследник* или, како би рекао Драгиша Витошевић, природни наставак *Српског књижевног гласника*.

Наша уметносћ је тамо где смо ми. Ми смо изгубили наше територије, али нисмо изгубили наше душе, тврди Бранко Лазаревић. Његово гледиште у потпуности подржава и Тодор Манојловић, који пун оптимизма закључује *Тако наша уметничка кроника не ишчежава ни усред ове ужасне кризе, у којој се налази цео наш народ, но има*

могућности да се одржава, и на даље, континуалности између једне знајне прошлости и једне још више обећавајуће будућности. Осамнаест бројева *Забавника* потврђује да су Лазаревић и Манојловић у праву, јер су српски књижевници доказали у том листу да стваралачка жица српског народа није пресахла. *Забавник*, нажалост, има и једну карактеристику коју не бисмо пожелели ниједном часопису на свету, пошто у њему некролози постају најобичнија лектира, којом уредници и сарадници покушавају да се одуже Владиславу Петковићу Дису, Милутину Бојићу, Николи Даничићу, Милошу Перовићу, Влади Гафиновићу, Милошу Видаковићу, Драгутину Мразу, Ристи Милићевићу и другим књижевницима. У петом броју *Забавника*, Бранко Лазаревић и Божидар Пурић обележавају пет година од прве мобилизације (17. септембар 1912), објављивањем Пурићеве песме *Пет година* и тужног списка уметника, књижевника, научника, новинара и политичара страдалих у рату. Уредници су потпуно свесни да је та листа непотпуна јер се борило и њадало на све стране, а мало их је било да зајисују. Гинуло се без рекламе, гинуло се и умирало у буљуцима, који су нам огнели хиљаде студената, учитеља, официра, чиновника, адвоката и преко три стотине хиљада војника. На списку су имена 23 књижевника и четири књижевна критичара, који су до тада преминули. Ратне трагедије праве велику празнину у редовима српских писаца, али преживели не дозвољавају да српска књижевност заћути. *Бачени смо били* – пише Бранко Лазаревић – *на начин на који још никад нико није био бачен, и ево где се, хитро као шигрови, дочекасмо на ноге. По Европи, Америци и Африци, разбацани као слама ветром, изражавамо смело своју уметничку мисао. Библиографија тих радова већ је читлава једна књига... То су сјајни документи једне расе која не уме да ђоклекне.*

Златна поезија

На трагу новог и модерног сензибилитета у српској књижевности је Тодор Манојловић, који се у *Забавнику* издваја употребом слободног стиха без риме и свежим несвакидашњим мотивима. Усред ратног дивљег урнебеса и махните рике свирепих труба, Манојловић се сећа рићокосих нимфи, Аполона, кипова древних богова, храмова, сањалачких путовања, митолошких белина, мермерних шераца, свиленастих гарденија... Даровити песник жели да пресече данашњу мућну жалојојку и да зајева заслејливо сјајним, сунчаним зрацима, једне древне и нове неслућене јесме. Нико у крфском *Забавнику* тако потпуно не игнорише ратну стварност, као што то у својој поезији чини Тодор Манојловић. Много година касније написаће он триптих *Сећање на Крф*, у коме ће рећи *Јер Крф је сада – за сада, Све докле Србија не васкрсне – наш завичај*, али тада, тих ратних година, Манојловић борави на Крфу, који, као ни рат, ниједном не спомиње у својим стиховима, а инспирацију тражи у даху старих цивилизација, духу класицизма и ренесансе и ведрини природе.

Књижевна историја бележи да Тин Ујевић своје најбоље песме, обојене унутрашњим доживљајима света и себе, објављује у ратном крфском часопису. Није био једини. *Сунчане јесме* представљају врхунац у поезији Јована Дучића, док Милутин Јовановић, Драгољуб Филиповић, Милосав Јелић и други песници објављују своја најбоља дела у *Забавнику*. Нема хроничара који боље од *Забавника* бележи књижевни живот Срба у изгнанству, као што ниједна друга институција није толико радила на подстицању књижевног стваралаштва у годинама Првог светског рата. *Српске новине* и књижевни додатак *Забавник* су несумњиво основна полуга свеукупног развоја српске књижевности у рату од 1914. до 1918. године. Српска ратна књижевност (мања по обиму и квалитету) стварана је и ван Крфа, изван Грчке, па и на другим континентима, али нигде као у *Забавнику* није достигнут тако висок књижевни квалитет и концентрација добрих писаца. Крф, *Српске новине* и *Забавник* постали су дом српских књижевника, који се налазе у разним пребивалиштима српске емиграције, и места око којих се окупљају готово сви српски писци. Како би тек све то изгледало да пројектил из немачке подморнице није прекинуо путовање Владислава Петковића Диса на Крф и да је на то острво Црњански стигао раније, а не 1925. године, када на њему пише поему *Србија?* И без тога, *Забавник* и *Српске новине* представљају кључни доказ да стваралачка жица српског народа није пресахла у рату и да је природан ток српске књижевности не само настављен, већ и покренут ка новим стремљењима у литератури. Сам податак да су у крфском листу и часопису присутни Растко Петровић, Станислав Винавер, Тодор Манојловић, Тин Ујевић и Владимир Черина указује на важну улогу у прелазу српске модерне из етапе, у знаку симболизма, у етапу авангардних покрета и *природно развијање једне књижевности од старих ка новим обалама.*

Не треба занемарити ни допринос часописа *La Patrie serbe* (Париз), *Словенски југ* (Одеса) и *Књижевни југ* (Загреб) у очувању српске књижевности у ратним условима. У првом заједничком југословенском књижевном часопису *Књижевни југ* се на узбудљив и плодотворан начин одвијају, суочавају, мешају и прожимају сва књижевна збивања на простору државе, која се, почетком 1918. године, већ могла наслутити. *Књижевни југ* и *Забавник* су удаљени стотинама километара, али их повезује не само наглашена југословенска оријентација већ и отвореност за књижевнике, који ће одмах после рата узбуркати књижевне воде југословенске државе. У књижевном покрету младих, после Првог светског рата, важну улогу имаће, управо, уредници и сарадници крфског и загребачког часописа.

Српска ратна књижевна периодика и српска књижевност у Првом светском рату представљају готово исти појам. У четири године светског рата појављује се свега неколико књига са оригиналним књижевним делима, која су, такође, великим делом објављена у листовима и часописима и пре појаве књига. Зато и нема дилеме да у ратном периоду сав напор у одржавању књижевних активности лежи на књижевној периодици, у којој се појављују

нова и често вредна књижевна остварења. Уредници листова улажу напор да пробуде нашу растурену књижевност и у том циљу окупљају писце, позивају на сарадњу непознате таленте и стварају услове да се књижевна дела објаве. Списак сарадника ратне књижевне периодике јасно указује да су у њој заступљени скоро сви писци, који су сарађивали и у српској периодици на почетку 20. века. У периодици је изражена и велика жеља да се активирају стваралачке могућности, првенствено официра и војника, мада су сарадници у великом броју листова и свештеници, сељаци и људи других занимања. Као да је од 1914. до 1918. године у пракси заживело познато Лотреамоново поетичко начело да ће *поезију једнога дана сви писати*. Први светски рат јесте главно тематско извориште већине књижевних дела, али у ратној српској књижевности нису ретки ни пацифистички и дисонантни књижевни прилози. Књижевници, с једне стране, желе да појединим патриотским текстовима подстакну српске борце на још већа прегнућа, док у другим делима оштро осуђују ружне појаве, постављају *незгодна* питања о патриотизму и отаџбини и пишу о рату као злу, које погађа обе заражене стране. Зачуђује непостојање забрањених тема у српској књижевности у Првом светском рату, нарочито када се зна да у ратно време активно функционише војна цензура. Све постаје много јасније када се на листи војних цензора виде имена Милутина Бојића и других књижевника, који су цензуру, очигледно, усмерили ка политичким борбама и вестима са бојишта.

Песме бола и поноса

Поема *Каин*, припремљена збирка сонета, комедија *Урошева женидба*, недовршени спев *Вечна слиража*, објављене песме у *Српским новинама* и солунским листовима, фрагменти у прози и друга писана остварења потврђују да је Милутин Бојић најактивнији српски књижевник у периоду 1914–1917. године. Врхунац његовог ратног књижевног рада представљају *Песме бола и поноса*, објављене у Солуну, на Видовдан, 1917. године, у тренутку када је млади песник већ смртно болестан од туберкулозе. Док је Бојић још увек жив, Бранко Лазаревић му упућује лепе речи за стихове у збирци *Песме бола и поноса*, представља га као *краља речи и звучности* и посебно наглашава да његова *поезија није уобичајени лепоис раја*; *Она је сажет, снажан и синтетичан израз наших основних расположења*. Милутин Бојић умире 26. октобра 1917. године, а над Бојићевом раком дирљив посмртни говор држи Иво Ћипико и обраћа му се као песнику *слирасна живоћа и отаџбинске љубави*, док га Драгољуб Филиповић у *Забавнику* назива *сунцем наше поезије*. Песничко дело Милутина Бојића је и пре рата, на неки начин, опседнуто историјом, тако да је несумњиво *више него иједан песник тог доба Бојић природом свог дара био предодређен да буде песник судбинских дана отаџбине*. Уосталом, по тврдњама Станислава Винавера, и сам Бојић се осећао као велики песник који *хоће да буде велики, као човек на кога су уириле очи нације и који наде у њега положене мора да ојрава*. Милутин

Бојић не изневерава очекивања и у Великом рату вредно ради, како би саборцима, странцима и потомцима приказао славу прошлости, борбену истрајност српског народа и пут до коначне победе. Судбину српске војске и народа у Првом светском рату Бојић слика непосредно, са лица места и током ратних дешавања, уз видно и дубоко разумевање укупне историјске судбине српске нације и других узрочно-последичних веза.

Ратна збирка Милутина Бојића *Песме бола и поноса* обележена је националном трагедијом српског народа, родољубивим и патриотским духом и увереношћу у величину и непобедивост српског народа. *Мирноће ми дајте, да сву снагу сћечем, Да из срца дагнем, Сав бол и сав понос, и кад их изречем, Ко миста свео дагнем* меланхолично пева Милутин Бојић у *Уводној речи* збирке, очигледно свестан свог скорог краја. Песник жели да ободри изгнани народ и гордо тврди да плакати неће *над кулама њалим, Ни у њустом дому шугованке њлести*, зато што непријатељ из окупирани Србије не може са собом *небо одвести*, а он и његов народ знају и *на њеску дићи Јерусалим*. У песми *Сејачи*, написаној у тренутку одласка југословенских трупа на руски фронт (1916), Бојић тврди да се историја још једном понавља *И још се редом наше кости сеју, По острвима и у воде стране, У њустинама, где самуми веју, И хладној сћеи. И кад сунце сјане, С лешина наших сите беже вране. Он није заљашен шом болном чињеницом и поручује да Охоли, мада без рода и крва, Сиремни смо, гробља да сејемо нова*.

Владислав Петковић Дис не пише о *љавој гробници*, али судбина је учинила да свој живот оконча у таласима, које као да призива насловом и основним расположењем своје прве збирке *Ушољене душе*, присуством велике, *мртве, мистичне и хладне* морске воде у његовој поезији и *раком сиремном да га однесе у дубину, у дубоку*. У Ници и Паризу, непосредно пре трагичног краја, пише Дис нове и другачије стихове, са искиданим песничким ритмом, топлим језиком и болно-горким исповедним тоном. Љубав према најближима, усамљеност у туђини и одељеност од вољеног делића света изливају се у стихове *Не јавља ми се. А има кад. Сем ако сјава, ако не дише, Десеи месеци равно је сад, Од расјанка нам, ошћко не тише или У мом срцу поноћ. У њој каћкад шина, Мисо, да још живиш мој пределе млади. Моја леја звезда, мајка и робиња, Боже, шћа ли данас у Србији ради?* Сличних стихова нема у годинама од 1914. до 1918. и зато Дисова ратна поезија има посебно место у српској ратној књижевности тог периода, како по искрености, дубини осећања и мотивима, тако и по несвакидашњем доживљају рата и његовог утицаја на једног усамљеног и брижног човека. У Дисовим ратним песмама плене осећаји нежности, прикази трагичне димензије рата, дах смрти, стрепња, црна ноћ и чудни космички путеви до поробљене отаџбине, тако да не чуде мишљења да је то *човечански и поетски, најзначајнија лирика српска, најисана у време помора првога светског раја*. Ма колико били лични и интимни, Дисови ратни стихови су и одраз колективне свести, зато што је тешко пронаћи српског војника, који се тих дана не поистовећује са Дисовим

песмама. Српски војници, као и Дис, налазе се далеко од родног краја, сањају Србију и своје драге и сваки од њих, поред општих патриотских мотива, има и лични мотив – да се врати у Србију и буде са онима које највише воли.

Занимљив дуализам дешава се код Станислава Винавера у Првом светском рату, када објављује прво певање средњовековног спева *Немања* и шест песама. Половина стихова писана је у његовом већ познатом стилу, који одликује музикалност, експериментисање по песничком језику и запажена примена симбола. Винавер је свестан слабости имагинарних представа рата и у песми *Визија пред Скагром* обраћа се музи *И склоивши руке молио сам смерно, Даљину сесџринску, да да речи нове, За вас, шамна браћо... Моћ за неизмерно, И гласнији замах... И свећлије снове...* Молбе су услишене и Винавер има потпуно супротан приступ у циклусу *Пешаци* (*Командант баталјона, Наредник Велибор и У 1915*), где приказује реалне и живе слике ратне стварности и практично одустаје од свог прокламованог начела да је *визија увек јача од саме стварности, уколико стварности уојшће постоји за уметника. На почетку јесме Командант баталјона, Винавер даје суморну слику војничког строја У бескрајном маршу клеча се кроз бласто, Уморни војници тешке пушке вуку. Сви смо болно, црно и каљаво јатио, Три смо дана гладни у нашем пуку.* Једину наду и спас у тој тешкој ситуацији војници виде у команданту батаљона (*Он ком хвале нема, Силан, мудра ока као бог с висина*), који је, у ствари, *Командант вере и уздања*. Уочи Другог светског рата Станислав Винавер ће објавити књигу стихова *Рајни другови* (1939), значајно различиту од дотадашњих његових дела и по многим особеностима изузетну у српском песничком посвећеном рату. Песнички портрети другова Станислава Винавера из скопског ђачког батаљона и целокупне српскевојске сликани су топло, реално, у конкретним животним и ратним ситуацијама и са много љубави за сељаке, ђаке, официре, трећепозивце и друге ратне другове. Занимљиво је да Винавер, у разговору са Бојићем у албанским планинама, призива патриотску поезију, која неће српски народ китити *декорацијама Данунција и ђинђувама лажне јашећике*. Он замишља и очекује *јригушену и мистичну* поезију која о српском хероизму и слави *не би као ни говорила, али би њом била јрожимана и ојјена*.

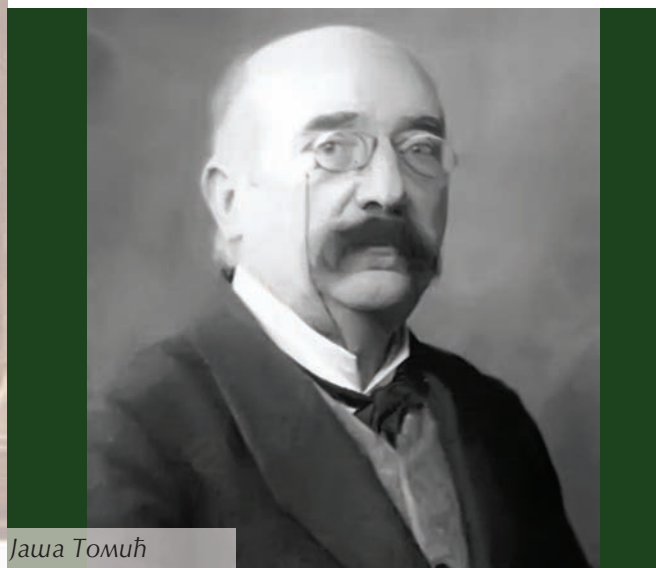
Јован Дучић *царски звони* из српских посланстава у Риму, Атини и Мадриду, можда не толико *Царским сонетима* и песмама из циклуса *Моја оџаџбина*, колико *Сунчаним песмама, Песмом суџона* и *Песмом џишине*. Родољубива Дучићева лира већ је опевала славу, заставе и победе из балканских ратова и песник чини напор да у Првом светском рату споји родољубиво и историјско, тако што ће песнички уобличити давну српску прошлост кроз слике господства, сјаја, копљаника, двобоја, писаца житија и других светлих појединости из доба Душановог царства. С друге стране, победа је на видiku и прећи ће *све џуџеве наше, И огледнући се у дну свију река, доћи ће дани мира* и Дучић осећа потребу да у ратним данима пружи визију срећне будућности, изграђене на постулатима вредног

Драгиша Васић

Алекса Шанџић

Јаша Томић

рада и поштовања ратних традиција и жртава. Сасвим је природно што из ових одређења произлази дефиниција да је *отаџбина само оно куда наш зној падне где је крв очева ђала; И ђлог благословен рађа само груда где су мач захрђан деца искојала*. Препознатљива је намера Јована Дучића да у песми *Химна ђобедника* сублимира историјска искуства и потенцира да *џраг ових исџих шџо су данас ђали, Видеће се суџра како свеџле небом, док истовремено мрежом неочекиваних контраста илуструје нераздвојеност мрџвих и живих, ранијих и ђознијих нарашџаја, муке и славе*. Завршна строфа песме резервисана је за Дучићеве афоризме и сентенце о колективном духу српског народа, патриотизму, жртвама за слободу отаџбине, слави и креирање симбола победе попут *букџиње, зрцала мача и сунца мученика*.

Дучићева ратна поезија

У ратној Дучићевој поезији препознаје се склоност да узвишеним и гордим стиховима слави далеку прошлост, али и жеља да *ђобедничким химнама* ода признање борцима у актуелном рату. Стварању победничког духа у српском народу и култа жртве и страдања свој допринос дају Јован Дучић, Милутин Бојић и други песници, али Драгутин Филиповић и Милосав Јелић истим циљевима теже са значајно другачијим поетским погледима и песничким средствима. Они су преузели народну песничку терминологију и морални кодекс српске епике, осавременили и лирски обојили епски десетерац и тако традиционалну форму српске народне поезије релативно успешно прилагодили за поезију о актуелним ратним догађањима. Филиповић и Јелић прецизно деле мотиве и то тако да први опева догађаје и јунаке из далеке историјске прошлости, док други слика савременике и од њих ствара епске величине. Збирка Милосава Јелића *Србијански венац* појављује се 1917. године у Солуну и одмах привлачи пажњу непосредношћу и узбудљивошћу поезије о судбинама јунака, који су, колико јуче, гинули пред очима савременика. Прво издање *Косовских божура* Драгољуба Филиповића излази на Крфу 1918. године и у том тренутку, када се рат ближи крају, књига представља симбол победе и јединства давнашње ратничке аристократије и савремених бораца. Полазиште за поезију Драгољуба Филиповића је у косовском миту, али чудноват спој трагичног, епског, лирског и сликовитог омогућава стварање оригиналног света симбола. Како је само сугестивна и мистична визија султана Мурата и Милоша Обилића, непостојећа у народној поезији *Тама. Ноћ је одмакла дубоко. Сулџан Мураџ будан, још не сџава. Сан му не да вечне судбе џајна. – Док оџуда са ђоља бескрајна У муњи се Милош оцрџава*.

Прозно стваралаштво је у Првом светском рату мање заступљено од поезије и појављује се, углавном, у виду краћих форми попут прича, приповедака и цртица. Најплоднији српски прозни писац у рату је Иво Ђипико, који у периоду 1916–1919. године издаје збирке *На ђомолу, Из раџних дана 1912–1917* и *Из солунских борби*. Дела Ива Ђипика са тематиком из Првог светског рата најчешће су фраг-

менти, истргнути из дневника, несрећени и књижевно недограђени. Записи *Пламичци, Дечица, Јабука, Жеђ* и *Пред брисаним ђросџором* имају неку непосредност и топлину, што их издваја од осталих, претежно путописних, бледих и штурих белешки. Непосредно по завршетку рата појавиће се приче, приповетке и романи Драгише Васића, Станислава Кракова, Милоша Црњанског, Вељка Петровића, Милутина Јовановића и других писаца, што значајно повећава вредност српске прозе о Великом рату.

Станислав Краков почиње да ради на романима *Крила* и *Кроз буру* 1918. године, у рововима на Солунском фронту, што га не спречава да у роману *Крила* изгради изоштрени, ироничан и необичан угао гледања на рат. Писац користи технике пародије, сарказма и комбиновања трагичних ратних детаља са наизглед безначајним појединостима и тако гради бруталну, кошмарну и често гротескну слику рата. Свакодневни јуриши, фијукање граната и страх од смрти стварају временом код бораца стање *оџуџелосџи* за страхоте рата, а ирационални борбени занос војника Краков објашњава *ђијансџвом борбе*, у коме је *човек храбар само заџо шџо више не мисли и шџо убија да не би био убијен*. Далеко је све то од било какве патриотске поетизације и увелико раширеног мита о непобедивој и дисциплинованој српској војсци. Одмах по објављивању романа *Крила* запажа се и филмичност тог дела и специфично приповедање Станислава Кракова са применом монтаже, реза, кадрирања и других филмских поступака. Филмски приказ *нових имџресија* подразумева да кадрови не прате континуитет радње и да се тек *монџажом* појединачних слика добија општа романексна слика рата. Посебност романа *Крила* је и у способности писца да књижевно прати кретање војника, не само са копна или мора, већ и из ваздуха. Краков је фасциниран још једним новим открићем – *аероџланом*, како због осећаја *ђијансџва* и *радосџи* у ваздуху, тако и услед могућности да ратиште сагледа из висинске перспективе и угла *авиона* у *дивљем леџу*.

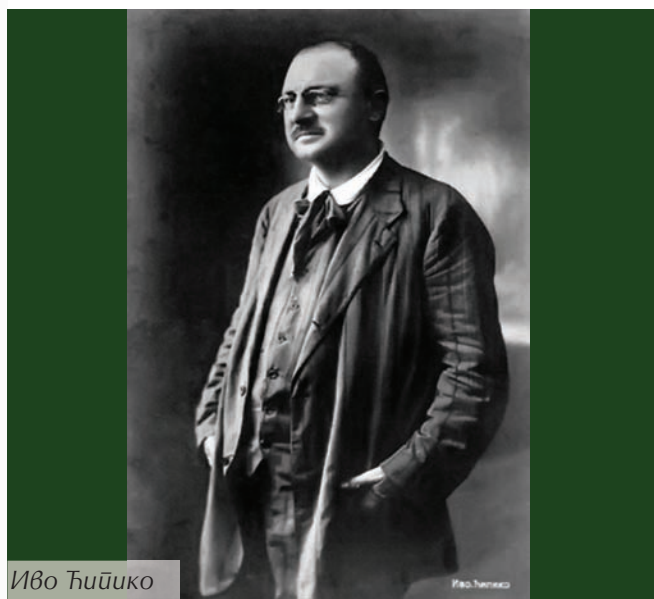
Ратна разочарања

Саборац Станислава Кракова на Солунском фронту је и Драгиша Васић, који после рата објављује збирку приповедака *Уџуљена кандила* (1922) и роман *Црвене магле* (1922). Приметно је да рат одлучујуће детерминише Васићево књижевно стваралаштво и да најбоља дела извиру из његове ратне биографије. *Горким* речима Драгиша Васић описује ратне јунаке са *ђорушеним идеалима*, док у креирању трагичног лика Секуле Ресимића користи елементе пародије, како би живописно, скоро пластично, приказао тог довитљивог, умешног и сулудо храброг војника, који истовремено коцка, вара, краде и бежи из војске. *Црвене магле* и *раџне ђриџовейџке* несумњиво су директан резултат Васићевог учешћа у трагичним ратним догађајима, *духовних разочарања* и осећања *дезоријенџације* и *бесџомоћности* послератних генерација. Он добро сагледава да испод опште и заједничке ратне несреће постоје личне катастрофе појединаца и у свом књижевном поступ-

ку највећи значај даје управо њомној анализи психолошког поремећаја и хаоса у „рашћујућем човеку“. Посебно су снажни сегменти романа *Црвене магле* у којима писац кроз унутрашње монологе и грозничава размишљања главних јунака проналази три кључне истине у трагедији ратне генерације и општем расположењу у послератном периоду. Васић прву истину открива тако што *широким очима* гледа велику илузију и подвлачи *Било је једно снажно колено људи и ја сам њим њланинским дивовима припадао. Оно је схватило живош као жртву. И најојено духом вишешива и традиције, у огњеном, енергичном родољубљу, у невиђеној чистошћи и лепошћу душе, оно се жртвовало.* Друга истина је да припадници те генерације, баш тада, на врхунцу највеће славе и после остварених снова, *никад несрећнији нису били, док се шрећа истина назире у Васићевом осећају ужасне трагедије, најслабније, њо боловима, генерације које нестјаје и чија је свирепа судбина: да на крвавим својим грудима, њуним рана за ѡринциј ошћабине, ѡригрли, хшела не хшела, онај ѡлеменишћу ѡринциј космојолишћизма.*

Српска књижевност у Првом светском рату највећим делом настаје на Крфу, у Солуну, Бизерти и другим местима размештаја избегле српске владе и војске, мада се извесна књижевност рађа и у земљама удаљеним од Балкана, окупираној домовини, аустроугарским и немачким логорима и заточеништву. У окупираној Србији живе и раде Сима Пандуровић, Милорад Петровић, Борисав Станковић, Момчило Настасијевић, Јелена Димитријевић, Исидора Секулић, Даница Марковић, Милица Јанковић и други писци. Њихове ратне биографије делују попут грађе за добар роман или драму и препуне су детаља о добровољном учешћу у рату, отпуштању из војске због болести, избеглиштву, смртним опасностима или дочеку окупације у породичном кругу. Вредан дивљења је храбар поступак песникиње Данице Марковић, која учествује у Топличком устанку 1917. године, пролази кроз заточеништво у нишкој тврђави и остаје жива само захваљујући интервенцији бугарског песника Ивана Вазова. С друге стране, узбудљиви ратни дани Момчила Настасијевића пресудно утичу да више песама и прича веже за ратне догађаје и већ тада значајно освежи српску књижевност језичким и структурним иновацијама, дубином лирике и фолклорним елементима. Колико је само лепоте, смисла за мелодију и народски искрене туге за погинулима у стиховима *Ошћкини зумбул с груди, ѡгни главу; војника хоће да закошјају, а њему ѡако се живело. Шшћа вреди ѡош шшћо моли, ѡа крсшћача, ѡа име, неће се војник врашћишћи у село, неће ѡљубишћи коју воли.*

Исидора Секулић се у запису *Помрачени Београд* идентификује са опустошеном и поробљеном престоницом, дочарава атмосферу потиштености и страха и износи занимљиву тврдњу *Ошћабина је ишћак била овде, ѡод црном звездом; а емиграција је била само ѡровинција ошћабине.* Управо је питање писца који су остали да живе у окупираној земљи доводило до тешких полемика у београдским државним и културним круговима у поратном периоду, поготово ако су, макар и минимално, сарађивали

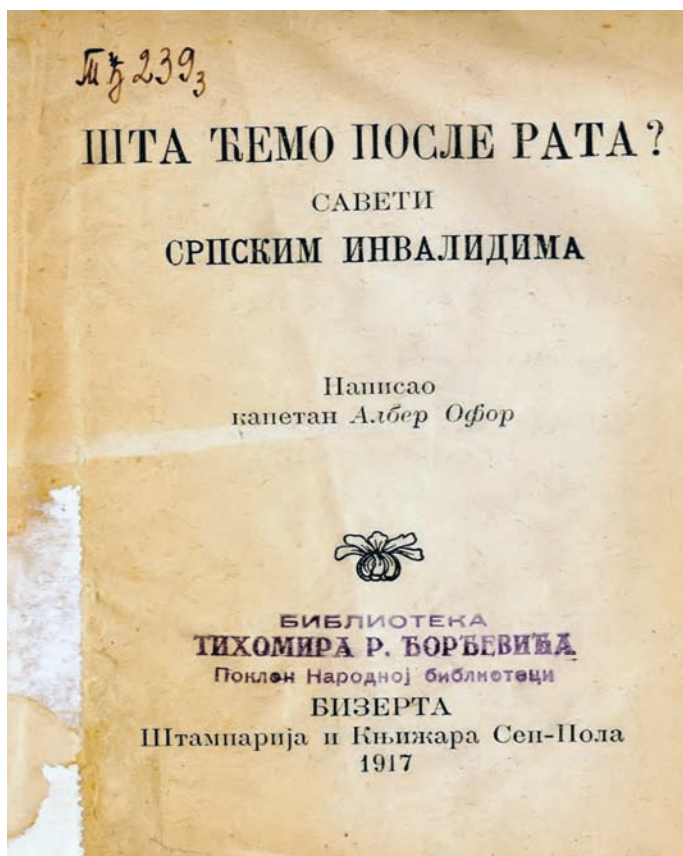
Иво Ђићико

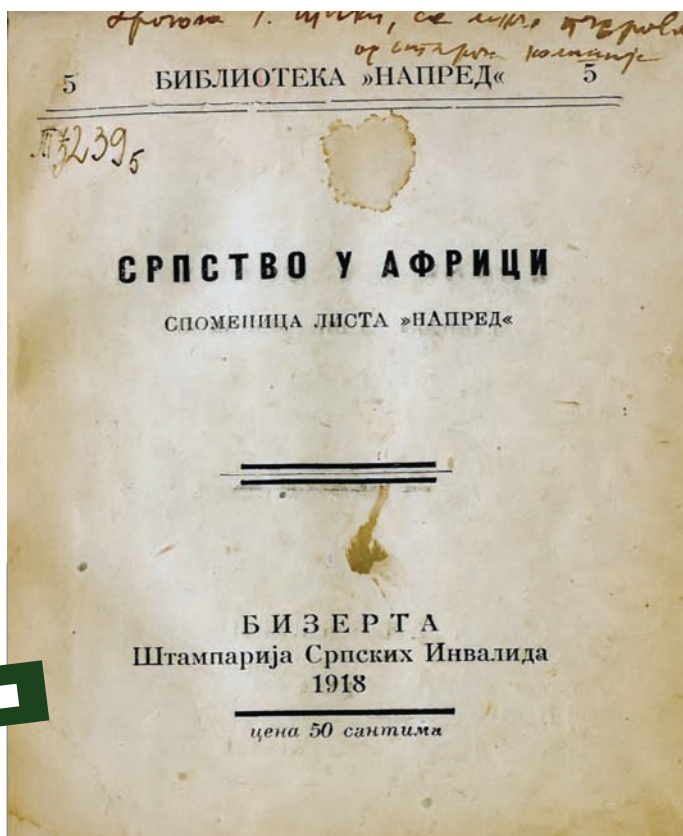
Исидора Секулић

Станислав Винавер

са окупаторским властима. На основу принципа *Избегли Срби – то су Обилићи; неизбежни Срби јесу Бранковићи*, Вељко Милићевић је стављен на стуб срама због обављања дужности министра правде у црногорској емигрантској

влади, док су Бора Станковић и други сарадници *Београдских новина* оптужени за сарадњу са гласилом окупацијског гувермана и *издају родољубља*. Водећи писац *Београдских новина* и по квалитету и по квантитету је, свакако, Бора Станковић, који даје дозволу да му се објављују старија дела и пише за лист, својеврсни дневник под насловом *Београдске шећње*. У Бориним *Београдским шећњама* рат се појављује спорадично, и то пре свега као оквир за приказ психозе окупације у Београду и срамног понашања београдских богаташа, кафеџија и трговаца, за које је ратно стање боље него да су добили *главни згодиштак на Луштрији*. Уметничка снага писца видљиво опада у годинама окупације Србије, али и у *шећњама*, повремено, препознамо карактеристична *муштина* психолошка стања, расположења и дубину духовног простора и то, пре свега, у упечатљивим и лепо извајаним ликовима трговаца, занатлија, војника, бивших уметника, чиновника и *кафанских људи*.

Сима Пандуровић, Велимир Живојиновић Масука, Милош Перовић и други српски књижевници су у Првом светском рату заточени у логорима аустроугарског и немачког царства. На гробљу у Нежидеру и данас се налазе стихови Симе Пандуровића, посвећени заборављеним жртвама и херојима рата. Док Милутин Бојић из Драча, 1916. године, сања *пресџоницу белу, Кишњасту и младу у сушону* и тек наслућује *разривена недра* и тупи *баишћућинске сџраже*, дотле Сима Пандуровић у логору тугује за његовим *Градом*, много јасније види *мрак, глад, ројсџиво, беду увреду, срамџиу и шешке кораке варвара* и са великом сигурношћу предвиђа слободу, како београдским *улицама шеџа*.

Човек пева после рата

Први светски рат и голгота Србије окончавају се силовитим продором српске војске у југословенске просторе, победом сила Антанте, Версајским миром и формирањем нове државне творевине ослобођених јужнословенских народа. Видљиво је да последице светског ратног сукоба, неодвојивог од два претходна балканска рата, узрокују значајне промене у многим доменима друштвеног и културног живота Србије, изазивају велике потресе и рађају дијаметрално супротне реакције уметничке свести на ратна догађања. Српска књижевност је поготово подложна поларизацији *сџарих* и *нових*, сукобљавању предратних и поратних идеја и радикалној промени односа према традицији, књижевним жанровима и природи саме књижевности. Писци, историчари књижевности и критичари тврде да је рат све преокренуо и да више ништа није исто у српској књижевности. Како би и могло бити исто после страшног доживљаја рата, избеглиштва, логорских искустава и нестајања читавог покољења писца са књижевне и животне сцене. Спискови *Једно џодушје* у крфском Забавнику и *Жрџиве срџске књиге* Душана Шијачког сурово подсећају да у српској литератури више не стварају Јован Скерлић, Милутин Ускоковић, Велимир Рајић, Прока Јовкић, Милош Видаковић, Петар Кочић, Душан Срезојевић, Владислав Петковић Дис, Милутин

Бојић и многи други књижевници, док преживели све више размишљају да ли уопште има смисла бавити се књижевношћу.

У књижевни живот Србије улазе после рата писци повратници из рата и емиграције, који теже *новом* животу и уметности, негирају постулате књижевности *златног* века, истражују и експериментишу, мењају песнички језик, стил, стих и ритам, руше и граде светове у свемиру и иду *у ширину, висину и дубину*. Писци се укључују у разноврсне покрете и правце (експресионизам, футуризам, дадаизам, хипнизам, зенитизам...) и пишу *манифесте* као *да се очекивало да иза њих корачају војске*. Покрети тог раздобља обједињују се називом *послератни модернизам* или термином из војног жаргона *авангарда* (претходница, извидница, први борбени ред војске), док се у новије време за све авангардне покрете после Првог светског рата најчешће користи назив *експресионизам*. Постоје аргументована мишљења да су авангардна својства српске литературе уобличена уочи Првог светског рата и да би до раскида са традицијама модерне дошло и без ратног сукоба, али се са много основа може тврдити да рат значајно утиче и убрзава промену основног тока српске књижевности. Рат изазива дубоке промене у погледима на књижевност, односе у друштву и сутрашњицу, *раш* је *породио још сивојину рашова*, *све се вредности још рашно цене*, а сваки нови покрет и изам је, по мишљењу Исидоре Секулић, *само једна свежа регрутација раша*.

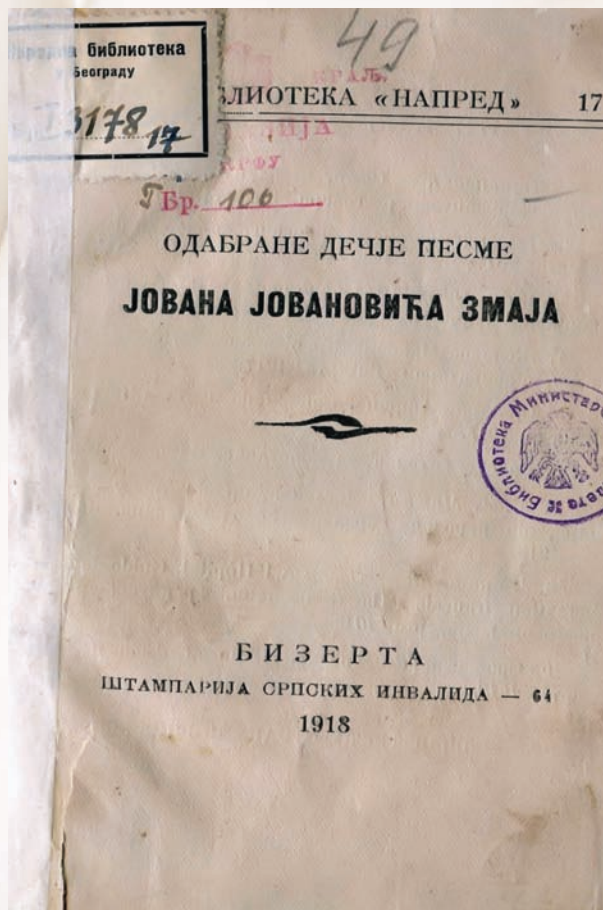
Основни став авангардне литературе је антиратни, док слобода у уметничком стварању и смелост у уметничком надахнућу делом долазе из чињенице да појединци спас из ратног клања налазе у *недокучивом, невидљивом и необјашњивом*. Повратници из рата траже и оригиналан израз за нови доживљај историје и искуства из *Великог раша*, исмевају победнике и побеђене и рат боје осећањима бесмисла, духовног расула и дефетизма. Наравно, не сме се заборавити да је у послератни период српске књижевности снажно утиснуто и сећање на Крф, *Плаву гробницу*, Солунски фронт, људске жртве и друге последице аустроугарског, немачког и бугарског ратног похода на Србију. Творац једног од нових авангардних покрета, зенитизма, Љубомир Мицић, у посланици југословенском народу захтева *Не заборави земља наша да су и твоја деца оставила кости на острву смрти. Не заборави*

осврво крви и Крф и море Јадранско чији су јонори гушали безброј својих гладних лешева.

Нисам јашриошска шрибина, узвикује Милош Црњански у *Прологу* збирке *Лирика Ишаке* и резигнирано износи свој песнички програм. Црњански се са ратних згаришта Галиције и из војничких болница у Вуковару, Бечу и Опатији враћа уморан, *без бога и господара*, са *живим ранама* и погледима на отаџбину, као на *џијану улицу*. У војничкој торбици носи стихове, писане и штампане током рата, који су, у тренутку објављивања збирке (1920), у тој мери нови да су одјекнули као бомба. У ратној лирици Милоша Црњанског нема ни трага од очекиваног родољубља, традиционалних вредности и победничких химни, док су горчина, револт, дефетизам и склоност ка рушењу свих светиња исказани толико нападно и изазивачки, *да су многи смашрали ову јое-*

зију равну националном издајству. Недовољно је, у тим послератним данима, запажено да Црњански негирањем *Душановог сјаја, оклојника, царских двора и сшегова, десшошца свеших, велможа у свили и манаштира*, не смешта у први план антипатриотски став, већ да, пре свега, чини снажан отклон од дотадашњег српског родољубивог песништва у целини и поготово од *јомшезне и јарнасовске* поезије Дучића, Ракића и Бојића. Оспоравајући моралне вредности традиционалних атрибута родољубивости и супротстављајући их мало или никако коришћеним симболима патриотизма, Црњански доводи у питање и синонимни карактер појмова, попут *рода* и државе или родољубља и државотворства, док *сшраси* и *шуга* његове поезије извиру из осећања да је повратак из рата *најшужнији доживљај човека*.

Послератни дани представљају за Душана Васиљева само продужење рата, без разбојишта и клања, али са ломовима у души, прерано отрованим животом и озбиљно нарушеним здрављем због запаљења плућне марамице. Васиљев, у песми *Човек јева јосле раша* прецизно објашњава полазиште многих војника у рату кроз стихове *Ја сам се смејао у крви до колена, и нисам јишао: зашшо? Браша сам звао душманом клеши. И клишао сам кад се у мраку најпред хрли, и онда лши к врагу и Бог, и човек, и ров*. Много већи проблеми за песника и његове саборце настају после рата, када се неминовно поставља питање

зашто и када се треба суочити са последицама рата и прозаичношћу грађанске свакодневице. Како уопште и почети нови послератни живот у мушном мору блуда и кала, у ситуацији када су песнику, док је ратовао, сестру продали и мајци *посекли сеге косе*? Душан Васиљев нема више снова и са много песничке снаге и искрености изражава умор, егзистенцијалну несигурност, емотивну празнину, резигнацију и *покорно сагибање главе* после рата кроз стихове *А данас мирно гледам како ми жељну жену губави бакалин грли и како ми с главе разноси кров, – и немам воље – ил’ немам снаге – да му се свешћим*. Он потресно сведочи како рат и кад не убије тело, отупи разум и осећања, обесмисли све животне циљеве и остави само *горка сазнања узалудности и промашености*. У послератној агонији и моралној грозници Васиљев не тражи *плен*, већ очајнички жели *шаку зрака*, чашу млека, *мало беле јушарње росе* и друге симболе прочишћења, обнављања, свежине, нежности и свега што је супротно од *блуда и кала*.

Више књижевних дела са ратном садржином појављује се непосредно после Првог светског рата и уверљиво сведоче да књижевност као дело имагинације има моћ да представи комплексну и трагичну слику рата. Ратне визије су великим делом утицале на експресионистичку стилску оријентацију у послератним делима Црњанског, Кракова, Васића и Петровића, што потврђују и искази више књижевних критичара да су *људска сћања изазвана и створена ратом* пресудно одредила читаву генерацију авангардних писаца. Доступни подаци, коментари и мемоари говоре да су романи књижевника авангарде настали у ратним данима или одмах по завршетку рата, те да су добрим делом засновани на аутобиографским елементима ратне стварности. Спој доживљаја ратне збиље, експресионистичке стилистике и трагања за новим поетско-стваралачким изразом, ствара у њиховим делима непоновљиве слике ратног кошмара, различите модалитете спасења од рата и искрену тугу за заблуде и несигурне егзистенције повратника из ратног сукоба. У прилогу смо већ довољно рекли о квалитетима Милоша Црњанског, Растка Петровића, Станислава Кракова и Драгише Васића и њиховом значају за целокупну српску књижевност, али овог пута скрећемо пажњу да су поетизованим романескним исказом, продорима у област подсвесног, пластичним приказом осећања поражености и губитка илузија, разбијањем устаљених представа о рату и патриотизму и другим књижевним поступцима, омогућили многим будућим генерацијама да истински и емоционално доживе страхан *Велики рат* и страдања српског народа. Њихови романи делују и век касније тако модерно, да се са чуђењем можемо упитати – *како је неко још тада могао да оствари тај сћејен пријоведне кријичности, ши структуру грошеске, тај сћејен пријоведне најешости*?

Легендарна Трилогија

Српска трилогија Стевана Јаковљевића разликује се од скоро свих књижевних дела о Првом светском рату, зато што се у њој не приказују војнички, политички, званични или лични погледи на рат, већ колективно, то јест народно виђење ратних догађања. Ликови потпоручника Александра, Танасија телеграфисте, наредника Милутина, Станоја темпирача, самог писца или бројних *ејизодиста* јесу именовани и рељефно оцртани, али њихова улога је превасходно да представе одређене *сћејове* српских ратника и да буду *приједставници безбројних оних нејоменутих и анонимних*. Снагу трилогије и *ратну динамику* могуће је сагледати и осетити тек у целовитом читању, *када дневник једне бајтерје* и потресни и непосредни прикази ратних збивања добијају пуноћу и јасне облике народног или колективног гледања на Први светски рат. Здраворазумске и народске мисли и поуке из *Српске трилогије* временом постају део легенде и истине о ратовању српског народа и управо у томе треба потражити разлоге велике популарности романа Стевана Јаковљевића. Пола века после *Српске трилогије* појавиће се роман Данка Поповића *Књига о Милушину* (1985), који ће неодољиво подсетити на дело Стевана Јаковљевића, не само по двадесет издања и великој читаности, већ и по опредељењу да се Први светски рат и добар део наше новије историје види кроз оштроумна запажања, опаске и болна питања српског сељака. Писци после Другог светског рата посматрају Први светски рат из перспективе која је значајно другачија од угла гледања њихових међуратних претходника и стварају вредна књижевна дела, додуше без личног ратног искуства и после одређене временске дистанце, али са познавањем примарних докумената из рата од 1914. до 1918. године, полемичким односом према званичним историјским подацима и неоптерећеношћу традицијом. У таквим околностима настаје и тетралогија Добрице Ћосића *Време смрти* (1972–1979), за коју ће многи рећи да је по истинитости и критичности *највиша шачка у развојном луку српског романа о Првом светском рату* и да *приједставља врхове уметничког домейна српске књижевности*.

Српска књижевност после Првог светског рата често се своди на сукоб модернистичких и социјалних тенденција, мада још Растко Петровић примећује како се *ниједна књига данас не чита са интересом којим се чита књига о рату*. Ратна литература несумњиво је веома значајна у међуратном периоду и уверљиво доказује да Први светски рат ствара оштар рез код српских писаца и дели свет и уметност на раздобље пре и после рата. Чини се и да је до многих неразумевања традиционалиста и модерниста дошло управо због разлике у погледима оних који су у рат ушли и оних који су из рата изашли. Било како било, не може се оспорити да су у међуратној књижевности створена вредна дела, поготово на плану поезије и кратког романа и да модерни послератни ретроспективни искази не прате наступање армија и топографију бојева, већ трагове човека у рату. У складу са тим, неминовно је било направити радикалан обрачун са старим вредностима и митовима и широм отворити простор за ново, луталачко, магловито и суматраистичко. ■